

SCIT

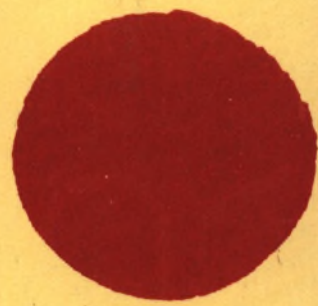
IPÁR/T

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ

17. SZÁM

1993. TÉL

ÁRA: 89 Ft

Es ist Dreigliederungszeit!?

... über das Ende des Totalitarismus ... und den Fall des Eisernen ... allmählich hilfloser Betreten- ... es uns gemacht. Dach- ... bewusst zu ma- ... sten und der ... nsicht so ... sich

nismus erscheinen läßt. Die zeit-, natur- und menschengemündet daher in die Fra- len Feldern des sozialen Orga- aus dem Zusammenwirken fr- stehen?

Die frühen Kapitalisten wuß- nierend einfache und einleu- rem Rezept zufolge dürfen " sollen sogar unseren " antrieben folgen. in seinem »C- genen N- ren

919: Anthropolitiker Waren gefragt

Der sozial-politische Impuls Rudolf Steiners zwischen Volksfront, Völkischem und liberalem Bürgertum

Deutsches Volk und an die Kulturwelt!

unbegrenzte Zeiten glaube das deutsche Volk seinen vor einem halben Jahrhundert u. Im August 1914 meinte es, die kriegerische Katastrophe, an deren Beginn es sich en Bau als unbesieglich erweisen. Heute kann es nur auf dessen Trümmer blicken. nach solchem Erlebnis eintreten. Denn dieses Erlebnis hat die Meinung eines halben besondere die herrschenden Gedanken der Kriegsjahre als einen tragisch wirkenden liegen die Gründe dieses verhängnisvollen Irrtums? Diese Frage muß Selbst- der Glieder de " deutschen Volkes treiben. Ob jetzt die Kraft zu solcher Selbstbesin- von hängt die Frage in ernst heute, dann ndet, jedoch i Aufgabe zu

In diesen Tagen erscheint beim Verlag Freies Geistesleben ein wichtiges Buch von Albert Schmelzer: *Die Dreigliederungsbewegung 1919 - Rudolf Steiners Einsatz für den Selbstverwal-* tungsimpuls. Erstmals wird hier die Dreigliederungsbewegung 1919 in einem historischen Kontext so behandelt, daß ein fundiertes Urteil über deren Bedeutung und Nicht-Bedeutung möglich wird. Daher schlägt das Buch eine dringend notwendige Brücke für und zwischen Kennern der Dreigliederung, der die von Rudolf Steiner entfachte soziale Bewegung bisher weitgehend ver- wissensschaft, der die von Rudolf Steiner wurde für die vorliegende Arbeit der Dokortitel der Universität Bochum verliehen. Seine Schlußfolgerungen faßt er in dem letzten Kapitel zusam- men, aus dem wir nachfolgend einen Vorabdruck bringen.

»Die Kernpunkte der sozialen Frage«

Selbstverwaltungsimpulse der tionslosen in einen gesellschaftlichen Volksbewegung zu integrieren und ihnen da- Gesamtentwurf zu geben. mit einer politische Richtung zu geben.

»Der Bund für Dreigliederung«

In dieser A- nen

vember 1918 noch gegeben war, aber nicht mehr in der zweiten revolutionären Welle im Frühjahr 1919, in der von einer radikalisierten Arbeiterschaft klassenspezifische Interessen vertreten wurden. Es kam also einerseits dar- auf an, progressive bürgerliche und anderer- derungsbewegung einzubinden und ander- seits, die revolutionären proletarischen Grup- pierungen von der Notwendigkeit einer Zu- sammenarbeit mit liberalen Angestellten, Leh- rern und Politikern zu überzeugen. Die Vor- aussetzungen dazu schienen in Württemberg durch die engagierte Teilnahme des linkslibe- ralen Bürgertums an der Novemberrevolution zunächst gut, doch blieb die anfängliche Begei- terung folgenlos; nach den Januarwahlen Regierung mit, unter der die Streiks zu Stra- ßenkämpfen eskalierten und in Stuttgart und Umgebung zahlreiche Todesopfer forderten.

- Red.

▲ Nicht daß es die Vorscl- sie. Doch es sind allzu- dig und kompetent vert- Teil der anthroposophi- selbst teilweise eingescl- selben Schlaf, den Deutschlands schlaf- wien, der - zum Glü- der UdSSR, die Ent- tätenaueinanderset- blicken, der bislang- fast aller osteuropä- Zahl von Asylbe- und die deprimier- den meisten politis- publik: All das s- Weckrufe sein. Hin- rungsfragen. Und- wieder Ebenso auf- schen Gemeinsch- tengruppe, jeder- einzelnen wie die- dies Rudolf Stei-

tschaft- wein-So- iannstor- n, daß die- Menschen- eid, verfolgt- wird alles gut.

xismus das In- stelle bewußt ge- tritt die zentrale- aber das Soziale ab- t werden soll, dann- id Motive des einzel- ch einordnen, fügen in- rie, in der er nur ein ge-

Le a harisnyákkal!

A Tv egyik forgatócsoportja fogadást adott nagygazdag támogatóinak Atiszteletére. A 3.Part persze jelen volt, hiszen a szegénység fontos fórumain is képviselteti magát, például a KGST-piacokon. A riporter házigazda üdvözlő szavai arról szóltak, hogy a társadalom ellenszenve szégyenkezővé teszi a gazdagokat, s ezen változtatnunk kell.

Szakasztott ezt gondolja AZ AUTONÓMIA ALAPÍTVÁNY IS A SZEGÉNYEKRŐL, S EZÉRT TERVEZ A 3.PARTTAL KARÖLTVE TANÁCSKOZÁST A SZEGÉNYSÉG KÖZGAZDASÁGÁRÓL JÖVŐ ŐSZRE. Különbén milyen társadalom az, amelyben mind a gazdagok, mind a szegények harisnyát húznak a fejükre szégyenükben?

Senki nem hiszi már Európa módosabb felében, hogy a piac minden akadályt elhárít a nemzetek gazdagodásának útjából. Senki nem hisz már a nemzetek gazdagodásában sem. A nemzetek elszegényedésében legalább hinni nem kell. Nagy könnyebbség. Elkezdhetünk gondolkodni.

A szegénység nem átmeneti állapot, nem kezelési és túlélési stratégiák dolga. Közgazdasági gondolkodást kíván a gyakorló szegényektől éppúgy, mint a tőke szerzése és fialtatása a vállalkozóktól. Nincs azzal elintézve, hogy a szegénység ül kinn a sétakerti padon és köpköd. Gyakoribb, hogy távfűtéses panelkelepcéjére keres, és nem gazdálkodhat okosabban, kötve a keze még a kibúvók keresgélésében is, létének természetes elemeit kikezdte a növekedésre épült közgazdaság. Helyzete általában emlékeztet a megroggyant jóléti államéra.

Móricz, Tömörkény vagy akár Márai sok megszívlelendőt írt a szegénységről. Néprajzunk nagyjai ontották a hasznos jótanácsot a magyar szegényembernek. Oscar Lewis, az illinois-i egyetem antropológus professzora pedig a szegénység világkultúrájáról magyarul olvashatóan is tudatta, hogy gazdag életmód az; embertani értelemben és kellő továbbművelés után nemzedékek a méltóságával együtt örökítik egymásnak.

Nem is éreztük magunkat ellentáborban a nagygazdagok fogadásán. Annyit mégis meg kellett állapítanunk, hogy méltóság dolgában szegények közt vagyunk. És csakis azért bocsátottuk meg, hogy szemem nem köpték a riportert, amikor a kamerák kereszttüzeiben azt firtatta, ki milyen karórát visel, mert klasszikusok ömögöttük nem állnak.

Barátságosabb a mi térfelünkön. A túlsón, a fényesek közt Farkas Imre, az elveszett Helga édesapja régi, keménykötésű szegénygyerek. Amikor a 3.Part tudósítója azzal mutatkozott be, hogy ő pedig szegényembernek sikeres, gratulált, mondván: ez bizony a becsület sikere. Nem hisszük, de majd a végére járunk. Hallani jólesett.

- 1 **LE A HARISNYÁKKAL!**
- 4 **A SZOCIÁLIS ORGANIZMUS HÁRMAS TAGOZÓDÁSA ÉS A KELET-EURÓPAI ÁTTÖRÉS 1919–1989**
Beszélgetés Kálmán Istvánnal
Szerintem a bolsevik rendszer nem volt más, mint az abszurditásig megvalósított nyugati állameszme. Ezért mi könnyebben felismerhetjük azt, amit a gazdasági jólét és stabilitás illúziója nyugaton máig is elfeled, hogy tudniillik a központosított állam-hatalom a bürokratikus hivatalnokrendszerével képtelen a nevelés, a kultúra, a gazdaság irányítására.
- 12 **Bartos Tibor**
A SZEGÉNYSEG KÖZGAZDÁI
Nem rücskös történelmi pech tehát, hogy a demokrácia gyenge keleteurópai bimbója éppen feslene, amikor a világválság dere jön rá.
- 27 **Monspart Éva**
SZEGÉNYSEG AZ EURÓPA HÁZBAN
- 28 **Herbert J.Gans**
MIRE SZOLGÁLNAK AZ ÉRDEMTELEN SZEGÉNYEK?
- 32 **Faludi Erika**
CSINÁLD MAGAD!
Az ökológiai és ökonómiai csapda együtt jár: az élet kényelmesebbé tételére olyan infrastruktúra hatol a faluba, amely egyaránt tönkreteszi a környezetet és függőségben tartja a fogyasztót.
- 38 **A FEJLŐDÉS JÖVŐJE**
Svédországi konferencia-riport
„India 800 millió lakosából 600 millió vidéken él. Ha alkalmazzák a modern mezőgazdaság „vívmányait”, akkor mit csinálunk a többi 580 millióval? Lőjük le őket?”
- 46 **György Lajos**
MIT JELENT MATERIALISTÁNAK LENNI, HA NINCS TÖBBÉ ANYAG?
Theodore Roszak: A Föld Hangja c. új könyvéről

- 52 Odrovics Imre
INDÍTVÁNY
Az „általános hadkötelezettség” alkotmányellenességének megállapítására

- 54 Satish Kumar
AZ ÖKOLÓGIA ELEMEI
A Gaia elmélet, a Mélyökológia, a Permakultúra, a Biorégiók koncepciója és a Teremtés szellemiségének elmélete többek között az az öt új irányzat, amelyekkel egy holisztikusabb világszemléletet építhetünk.

- 57 Zsolnai László
ALTERNATÍV VILÁGOK
Paul Ekins a „Right Livelyhood Award” díjazottjairól

60 **GAIA-HÍREK**

- 62 Gregory Bateson
METALÓGUSOK
MIÉRT LESZ MINDIG RENDETLENSÉG?
A FRANCIÁK MIÉRT...?
Magyarul csak szerzői hivatkozások adtak hírt századunk egyik legdúsbabb fantáziájú társadalomkutatójáról, aki biológusnak indult, majd az antropológiához, pszichológiához és a filozófiához jutva erőteljes hatással volt az alternatív kultúra kialakulására, a humanisztikus pszichológiára, a filmesztétikára.

- 67 Marafkó László
EGYÉBKÉNT

- 68 Martin Palmer
KÉT HAGYOMÁNY TÖRTÉNETE
Pelágus, a keresztény szerzetes és követői az emberi lélek jóságában hisznek, míg Szent Ágoston tanítása az eredendő bűnről szól

- 70 Szántó Éva munkái

- 72 **A SZENT KÍSÉRLET**
F. Hochwelder drámája alapján
A 10,26,37oldalainkon Simon Zsolt grafikái

MUNKATÁRSÁK

Bartos Tibor
Halász Tünde
Gyulai Imre
Maurer György (főszerkesztő)
Paulinyi Tamás
Simonyi Gyula
Tolnay Imre
Tóth Csaba

Megjelenik: Tavasszal–Nyáron–Ősszel–Télen.
Kiadó: Harmadik Part Alapítvány
H-1124 Budapest Németvölgyi út 120. Tel./Fax: 115-0504
Számlasszám: MHB 323-14742

Szedés: KOVA BT. 165-8116
Készült az OSZK Nyomdaüzemében, vezető: Burány Tamás
Terjeszti: Extrahír Kft, könyvesboltok

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közzétehetőek a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tiszteletpéldányt.

The materials published by the THIRD SHORE can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board thereby asks for notice or complimentary copies in case of re-publication.
Az Olvasók, a Független Ökológiai Központ és a Soros Alapítvány támogatásával készült.

Felelős kiadó: Maurer György
ISSN: 0865-3704

A szociális organizmus és a kelet-európai

Beszélgetés Kálmán Istvánnal

3.Part: Rudolf Steiner könyve, a „Die Kernpunkte der sozialen Frage in den Lebensnotwendigkeiten der Gegenwart und Zukunft” 1990-ben jelent meg először magyar nyelven „A szociális élet kérdései” címmel, a Kós Károly Egyesülés és a Mandátum Könyv Bt. közös kiadásában. Úgy tudom, ez a Te kezdeményezésedre történt, és egy rövid előszót is írtál hozzá. Az ajánlásból az is kiderül, hogy Rudolf Steinernek a társadalom hármas tagozódásáról 1919-ben nyilvánosságra hozott gondolatait ma is aktuálisnak tartod, sőt az 1989-ben Kelet-Közép-Európában bekövetkezett „áttörést” konkrét összefüggésbe hozod azzal az Európa számára sorsdöntő időszakkal, melyben Steiner a könyvét megjelentette.

Kálmán István: Valóban úgy gondoltam, hogy ami 1989-ben Kelet-Közép-Európában történt, az szükségessé teszi, hogy amilyen gyorsan csak lehet, ezt a könyvet magyarra fordítsuk és megjelentessük. Ma már az is világos számomra, hogyha a könyvből megfogalmazott szociális-politikai eszmék annakidején megértésre találnak, akkor a Párizs környéki békeszerződésekkkel létrehozott újabb európai katasztrófa elkerülhető lett volna. Otto Schilly mondta egy televíziós interjúban: ha Steinert a század elején Közép-Európában megértették volna, akkor nincs a második világháború.

3.Part: Azt is mondtad, hogy Steinert elsősorban azok nem értették meg, akiknek feladata volt, hogy a Dreigliederung (három tagozódás) mozgalmat a világ előtt képviseljék. Mi az oka, hogy Steiner gondolatai nehezen érthetőek és olyan sokféleképpen magyarázhatók?

Kálmán István: Ezt Steiner maga válaszolja meg: „Innerhalb des gewöhnlichen physischen Bewusstseins finden sich keine wirksame soziale Ideen”, vagyis,

a szokásos fizikai tudat keretein belül nem találhatók hatékony szociális eszmék. Joseph Beuys írta a „Soziale Plastik” című tanulmányában, hogy a mai ember legjellegzetesebb tulajdonsága az eszmétől való eltávolodás (Ideenferne). Az eszmevalóságtól való eltávolodás, az, hogy az emberiség legmagasabb ideáljai a kulturális, politikai és gazdasági pártprogramokban frázisokká váltak, 1968-ban világszerte a diákok megmozdulásaihoz vezetett.

A francia diákoknak az lett a jelszavuk: L’imagination au pouvoir, vagyis: azt akarjuk, hogy imaginációk (képek) vezessenek bennünket! Nem a külső, materiális valóság megértésére, hanem saját belső élményekre akartak támaszkodni – akár negatív, akár pozitív élményről beszél. Egyszerre éli át az ember a materiális valóság fölé emelkedés képtelenségét, mint egy hiány bénító érzését, és a szabadság élményét, ami azonban automatikusan nem következik be, hanem csak az aktív gondolkodás eredményeképpen. A saját aktivitás vezet ahhoz, hogy az ember felelős individualitásként akarja beállítani magát a szociális térbe. Ellenkező esetben kilátástalanság, kétely, szorongás lesz úrrá rajta. Hát ez az egyik oka annak, hogy Steiner könyvének tanulmányozása nehézséget okoz. A szociális organizmus hármas tagozódása, ahogy ezt Steiner a könyvében kifejti, nem elmélet, nem program, nem ideális elképzelés a társadalmi berendezkedésről, hanem feladat; a szociális-politikai gyakorlat (képesség) elsajátításának módszere. Ő maga azt mondta: harminc éves szellemtudományos kutatásaim eredményét hoztam nyilvánosságra.¹

3.Part: Tehát a hármas tagozódás és a szellemtudomány, melynek ugyancsak Steiner a megalapítója, elválaszthatatlanok?

Kálmán István: Igen.

1 1917: Von Seelenrätseln (Az emberi organizmus hármas tagozódása) 1919: Die Kernpunkte (magyar kiadás: A szociális élet kérdései, Mandátum Kiadó, Bp. 1990)

hármás tagozódása áttörés, 1919-1989

3.Part: *Mégis, ha valaki megkérdezi Tőled, hogy mi a Dreigliederung, mit válaszolsz?*

Kálmán István: Ingmar Bergman azt mondta, hogy ha ma valaki meg akarja érteni, hogy mi történt a Golgotán, akkor először azokat kell megértenie, akik semmit sem fogtak föl Krisztus beszédeiből és cselekedeteiből, akik elhagyták, akik elárulták és megtagadták őt. – Bergman a magányon és elidegenedésen keresztül kereste az utat a szeretethez.

A Dreigliederung csírái Steinernél már a múlt század vége felé megtalálhatók. Számos előadásában, írásában – végül a már említett két könyvében – fejtegette ki ezeket a gondolatokat, melyeket azonban semmibe vettek, agyonhallgattak. Ez a meg-nem-értés és később a Dreigliederung-mozgalommal szembeni ellenállás megakadályozta, hogy a sorsdöntő helyzetben, egy „új világrend” kialakításában a Dreigliederung konstituáló erővé válhasson.

3.Part: *Úgy gondolod, hogy a 20. században történetek átélése után mi jobban megértjük Steinert, mint saját kortársai?*

Kálmán István: A század kataklizmáin és katasztrófáin keresztül a „megtörtént” és a „megtörténhetett volna” együtt vezethet el bennünket a Dreigliederung megértéséhez.

3.Part: *Mit jelent az, hogy „megtörténhetett volna”? Hogy valamit elmulasztottunk, és ezért az életünk egészen másképp alakult?*

Kálmán István: Nem. Sorsunkban együtt van az, ami megtörténik és ami megtörténhet. Mondok egy példát, egy történelmi példát. A francia forradalom hármás jelszava, szabadság-egyenlőség-testvériség, a forradalom belső lényegének-lényének megnyilatkozása. Ez a belső lény együtt él azzal a sors-történettel, ami a rendi országgyűlésnek alkotmányozó nemzetgyűléssé alakulásától a rémuralom befejezéséig, 1789-től 1794-ig tart.

A rendi országgyűlésben a papság és az arisztokrácia képviselői voltak jelen; ők irányították az országot. Bennük föl sem merült a gondolat, hogy törvényesnek vélt kiváltságaiktól bárki megfoszthatná őket. A felvilágosodás térhódítása, a gazdálkodásban bekövetkezett változások azonban a papság és arisztokrácia hanyatlását fölgyorsították, és a vagyonszerzés új lehetőségével egy új erő jelenik meg a történelem színpadán: a polgárság. A tudatlan tömegben erőteljes szenvedélyek élnek, nemes szenvedélyek, melyekre hatnak a felvilágosodás gondolatai. A rendi országgyűlést felváltó nemzetgyűlésben, a klubokban (jakobinus, cordelliers, feuillants stb.), az utcákon, mindennél a jogegyenlőségről, szabadságról, egy igazságos társadalmi rendről vitatkoznak az emberek. A rendszerváltás a Bastille lerombolásával, a szabadság és népszuverenitás euforiás ünneplésével indul, a szabad választásokkal létrejött nemzetgyűlés megalakulásához és a köztársaság kikiáltásához vezet és a jakobinus Közjóléti Bizottság terrorjával végződik.

A szabadság és egyenlőség értelmezése és megvalósítása kérdésében a forradalmárok között heves küzdelem robban ki. A klubok, melyek a különböző szociális származású emberek fórumai, az eszmék megvalósítása helyett egyre inkább a hatalom megszerzésére törekszenek. Kezdetben a régi rendszer képviselői, nemesek, papok, nagypolgárok folytattak vitákat az egész élet átértékeléséről. Ők később elmaradnak és az igazság és egyenlőség forradalmi erényeinek védelmezői váltják fel őket. Felmerül a számonkérés: mi voltál a forradalom előtt? mit tettél a forradalomért? mekkora vagyonod volt és van ma? stb. A különböző csoportok meggyőződésének, célkitűzéseinek összeütközése a kisembereknek semmit sem hoz; sem politikai jogokat, sem gazdasági helyzetük javulását. Számukra a szabadság-egyenlőség-testvériség csak jelszó marad. Az új alkotmányt a körülmények miatt nem lehet törvényerőre emelni, a katasztrófális gazdasági helyzet népfelkeléshez vezet. Követelik a régi rend képviselőinek, a bankároknak és mindaziknak a bebörtönzését, akik meggazdagodtak. Kivégzik a királyt és a királynőt. A nemzetgyűlés a

haza védelmére és a népek felszabadítására általános mozgósítást rendel el. Végül a köztársaság ellenségeinek megsemmisítésére elindul a „grande terreur”. A mérsékelt forradalmárok elvesztik tekintélyüket és befolyásukat, a néptömegeket nem lehet tovább féken tartani. A rémuralom: eszköz a nemzet megmentésére! (1793. szept. 17.: „gyanúsítottak törvénye”) Önkényes bebörtönzések, kivégzések – bizonyítási eljárások nélkül! Végül a káoszban önmagát fölemesztő forradalomnak a Nagy Rendcsináló vet véget. A régi rend kötöttségeitől való megszabaduláson kívül mi valósult meg abból a követelményből, hogy minden ember szabad, minden ember egyenlő? Hol maradt a szociális igazságosság, a testvériség?

Ami „megtörtént”, az a személyiség emancipációja, az individuum szabad kibontakozásának lehetősége. Ma az összes európai nemzet elismeri és alkotmányban rögzíti az alapvető emberi és szabadságjogokat. Európa megértett valamit a szabadság és egyenlőség eszméjéből és intézményeiben igyekszik ezt megvalósítani. A testvériség, azaz a magántulajdonnal, a birtokviszonyokkal összefüggő szociális igazságosság kérdése azonban továbbra is megoldatlan maradt. Tehát a „megtörtént” és ami „megtörténhetett volna”, a forradalom lényé-lényege, és ami megvalósult-testet öltött, együtt él és alakítja sorsunkat.

És itt egy érdekes momentum, ami a legintenzívebben hozzátartozik a „megtörténhetett volna” világhoz.

A francia nemzetgazdaságnak pénzre, tőkére volt szüksége, hogy elkerülje a totális csődöt. A helyzet nem tette lehetővé, hogy ez a tőke külföldről áramoljon be. A permanens pénzhiány megoldására a ravasz Mirabeau gróf ötlete alapján papírpénzt bocsátottak ki; a valódi indok azonban az egyházi javak elkobzása, az egyház hatalmának megtörése volt. A kibocsátott új pénz, az assignaten fedezetét az elkobzott egyházi birtokok adták. A régi nemesség elveszítette javait, az egyház birtokait elkobozták; így elveszték a régi társadalom egzisztenciális alapjait. A birtokviszonyok a polgárság javára változtak meg; ezáltal a polgárság már nem a nemzetet képviselte, mint korábban, amikor a szabadságjogok és a szociális igazságosság védelmében lépett föl, hanem ő maga – mint harmadik rend – vált a hatalom új birtokosává.

A szociális kérdés megoldatlan maradt – és megoldatlan a mai napig. Ma, 1989 után mindenki számára világos, hogy a szocializmus 20. században felmerült problémáját a marxista tudományos szocializmus elméletét konzekvensen megvalósító lenini-sztálini bolsevik rendszer sem oldotta meg. Azaz „a szociális kérdés valódi formája a modern emberiség életében” – úgy, ahogy ezt Rudolf Steiner 1919-ben a könyvében fölvetette, ma is aktuális.

3.Part: *Úgy tűnik, mintha analógiát akarnál fölállítani a francia forradalom története (1789-94) és a jelen történései (1989-94) között.*

Kálmán István: Semmi esetre sem analógiát, hiszen ma egészen más a helyzet; de a történések dramatikája azonos. Hogy az események milyen irányt vesznek, az elsősorban attól függ majd, hogy mennyire ismerjük fel azt, hogy a kommunista rendszer nemcsak szétrombolt körülöttünk és bennünk egy világot, de a ránk kényszerített szenvedésekből olyan képességeink születtek, melyekkel a nyugat nem rendelkezik.

Az ostoba nyugat-imádat, a piacgazdaság, többségi demokrácia, szociális védőháló szajkózása csak a jólét utáni vágyakozással magyarázható, és meg is lehet érteni. De keleten ma már nagyon sokan vannak, akiket nem altatott el a jóléti társadalom, hanem akiket a kommunista rendszer hozzásegített a felébredéshez, a tisztánlátáshoz. És éppen a 40 év tanulása segíthetne abban, hogy ma jobban megértsük Steinernek az ember és a szociális organizmus hármastagozódására vonatkozó kutatásait.

3.Part: *Melyek a legfontosabb tanulságai a kommunista rendszernek?*

Kálmán István: Szerintem a bolsevik rendszer nem volt más, mint az abszurditásig megvalósított nyugati állameszme. Ezért mi könnyebben felismerhetjük azt, amit a gazdasági jólét és stabilitás illúziója nyugaton máig is elfeled, hogy tudniillik a központosított állam-hatalom a bürokratikus hivatalnokrendszerével – bármilyen tehetséges, tisztességes embereket választunk is funkcionáriusoknak – képtelen a nevelés, a kultúra, a gazdaság irányítására. A konzekvenciát már könnyű levonni: nem új hatalmi rendszerre van szükség, amely jobban irányít, hanem az államhatalmi struktúra felszámolására. Az államnak vissza kell vonulnia a maga területére, a saját funkcióját kell ellátnia, ami nem más, mint minden egyes ember alapvető emberi és szabadságjogainak biztosítása és védelme (erre a célra szívesen és önként fizetnénk be az adót). Ha az állam kivonul a gazdaságból, akkor az a saját törvényei szerint működhet, és azok, akik a gazdálkodáshoz értenek, nem egy mechanizmuson, hanem együttműködésen alapuló gazdálkodást fognak megvalósítani, melyet nem a személytelenül működő banktőke és profitérdekek irányítanak, hanem amelyet a képességek és szükségletek egyensúlya tart fenn.

A szellemi élet, és elsősorban az oktatás autonómiája a legsürgetőbb. Ma minden közösség léte az individuális képességektől függ, individuális képességek pedig csak szabad szellemi életben bontakozhatnak ki és válhatnak a „szociális egész” hasznára.

Kulturális autonómia, asszociatív, társulásokra épülő gazdálkodás és pártok nélküli, független képviselőkből álló demokratikus parlament; ez a hármastagozódású organikus szerveződés (nem elmélet, nem program) felel meg a „jelen és jövő életszükségeit”-nek.

3.Part: *Ez olyan egyszerűnek és magától értetődőnek látszik. Úgy gondolod, hogy Steiner század elején írt*

könyve a mai helyzetben is adhat útmutatást?

Kálmán István: Ma már nagyon sokan vannak, akik Steiner nyomán vagy tőle függetlenül is józan gondolkodással a hármastagozódás irányába haladnak.²

3.Part: Nézzünk meg most egy konkrét problémát, ami napjainkban nemcsak Magyarországon, hanem egész Kelet-Európában talán a legalapvetőbb – a privatizációt. Ami ezzel kapcsolatban történik, az hosszú távra meghatározza az itt élő emberek sorsát.

Kálmán István: Valóban, ez kardinális kérdés, melyet a francia forradalom teljes mértékben megoldatlanul hagyott, és amelyre vonatkozólag a marxisták szociális kísérlete katasztrofális következményekkel járt. Vajon most észrevesszük-e a „ravasz Mirabeaut”?

3.Part: Arra gondolsz, hogy a vagyonértékeléssel most is észrevétlenül megy végbe az átalakulás, ami egy új hatalom egzisztenciáját teremti meg? És mind-egy jó szándékkal?

Kálmán István: E kérdés megválaszolásához talán részletesebben és konkrétabban kellene belemenni a tulajdon-kérdés problémájába. Rudolf Steiner 1919-ben tartott előadásában olvashatjuk:

„A szocialista gondolkodók ma teljesen téves kérdéseket tesznek fel a társadalmi rendszerről. Azt kérdezik: hogy lehetne megakadályozni a termelőeszközök magántulajdonát, a termőföldet is beleértve? Azaz: hogy lehetne a társadalmi szervezetet megölni? A kapitalista rendszer élete során láthattuk, hogy a termelőeszközök és a termőföld magántulajdona súlyos károkat okoz. Tehát a legegyszerűbb kérdés így szól: hogy lehetne megszabadulni a kár okozójától? Hogy lehetne egyáltalán megelőzni? De ez gyilkos kérdés. Az éltető kérdés így szól: mit lehetne tenni a magántökével, hogy ne okozzon több kárt? Hogy lehetne megfelelő módon elválasztani a magántökéstől, ha már nem a társadalmi rendszer szolgálatában termel, és más termelőre átruháznia?”

A XIX. században Marx Károly számára is az volt a legfontosabb kérdés: mit kell tenni a magántökével, hogy a kizsákmányolás megszűnjön? A magántulajdon társadalmi tulajdonná alakításának marxi elmélete később a tömegek cselekvési impulzusává vált, és csaknem az egész civilizációt a szakadék szélére sodorta. De most tekintsünk el az ideológiától és politi-

kától, és próbáljuk megvizsgálni, hogy ma hogyan akarjuk megoldani ezt a kardinális kérdést.

1989 után Magyarországon felmerült a kérdés: mi történjék a „nép vagyona”-val? A szabad választásokkal hatalomra került kormányzó párt vállalta a felelősséget, hogy ezt a leglényegesebb kérdést megoldja. Anélkül, hogy erről bármilyen összefüggésben, akár csak gazdasági összefüggésben is gondolkodtak volna, abból indultak ki: amilyen gyorsan csak lehet, az állami vagyont privát vállalkozásokká kell átalakítani.

1987-ben az állami vagyon nyilvántartott könyvelési értéke 3.888 milliárd Ft volt. Ebből

állóeszköz	2.805 milliárd Ft,
befejezetlen beruházás	199,9 milliárd Ft,
készletek	882,8 milliárd Ft.

Ki döntött ennek a vagyonnak a privatizálásáról? Az állam korábban már csődöt mondott ugyan, a következmények elhárításáért azonban megint az állam vállalja a felelősséget!?

Az állami vezetés létrehozott egy kivitelező szervezet, az Állami Vagyonügynökséget, melynek hivatalnokait maga nevezte ki. A kommunista rendszer már bebizonyította, hogy az állam képtelen vállalkozói struktúrát létrehozni. Most mégsem merült fel a kérdés, hogy alkalmas lehet-e ennek a feladatnak a megoldására!

1989-ben az országban

2002 vállalat és tröszt,
801 leányvállalat, Közös Vállalat, egyesülés,
210 Rt.,
2329 Kft,
1332 Mezőgazdasági Szövetkezet,
2486 egyéb szövetkezet
3185 Késszövetkezet és
472 társulás működött.

Az Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ) tehát a legnagyobb tőketulajdonossá vált; maga azonban nem vállalkozik. Neki kell eldönteni, mely vállalatokat lehet privatizálni, melyek maradjanak állami tulajdonban; feladata továbbá a kijelölt vállalatokat áruba bocsátani, befektetőket keresni, szanálásokat elvégezni, szanálásra alkalmatlan cégeket felszámoltatni. Az ÁVÜ, mivel maga nem vállalkozó, a vállalatokra bízza, hogy az átalakulás koncepcióit kidolgozzák (eladás, szanálás, csődeljárás stb.), de azután maga

2 Udo Hermannstorfer: *Scheinmarktwirtschaft*
Bernard Lievegoed: *Organisation im Wandel*
H.G. Schweppenhauser: *Das kranke Geld*
Wolfgang Latrille: *Assoziative Wirtschaft*
Lex Bos: *Was ist Dreigliederung des sozialen Organismus?*
Christoph Srtrawe: *Soziale Dreigliederung*
Stephan Leber: *Selbstverwirklichung, Mündigkeit, Sozialität*
Sozialwissenschaftliches Forum, Band I-IV. (Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart)

hoz döntést, többnyire a vállalatok vezetőinek megkérdezése nélkül. Az eladhatónak ítélt cégeket szubvencionálja, életben tartja. Eredendően a befektetőkkel szemben is elvárásai vannak. Tőkeerős-e a vállalkozó? Hajlandó-e beruházni? Biztosít-e munkahelyeket? Nagy forgalmat tud-e lebonyolítani (vagyis elegendő adót tud-e fizetni)? A környezetvédelmi előírásokat be tudja-e tartani? és talán nem utolsósorban: tud-e elég magas árat fizetni a cégért az államadósságok és a költségvetés fedezésére? Sok eladásnál ez utolsó marad az egyetlen szempont. Később különben sincs befolyása a cégre; előfordul, hogy a vásárló csak a konkurenciát akarja megszüntetni és az üzemet bezárja, vagy – éppen hogy konkurencia-képessé tegye – leépíti a céget és elbocsátja az alkalmazottakat.

A vagyoniügynökséggel egy új bürokratikus szervezet jött létre óriási kiadásokkal:

- a könyv szerinti értékeket külföldi cégekkel kell újraértékelteni (ilyen cégek alkalmazottainak óradíja 5-20 eFt között mozog). Általában őket veszik igénybe az átszervezéshez is;
- szanalások költségei;
- vállalatok életbentartásának költségei (azt mondják: a hivatalnokoknak magas fizetést kell adni, hogy ne lehessen őket megvesztegetni) stb.

Az ÁVÜ (az Állami Vagyonkezelő Rt-vel együtt) a sajtó és a politikusok vádaskodásának keresztútjában áll. Mondják: lassú a privatizáció, kevés a bevétel, de hatalmas összegekbe kerül a működésképtelen nagyvállalatok életbentartása, nő a munkanélküliség stb. Ehhez hozzájönnek a botrányok, megvesztegetések és így tovább. Tulajdonképpen milyen feladatot vállal magára az ÁVÜ és milyen felelősséggel? Úgy tűnik, megoldhatatlan feladatot; és felelősség helyett legfeljebb majd a bűnbak szerepét vállalhatja.

3.Part: *Lehet, hogy a privatizáció egy visszalépés volt, egy tévedés? És az ÁVÜ-re és a Vagyonkezelő Rt-re egyáltalán nem volt szükség?*

Kálmán István: Semmi esetre sem. Privatizációra szükség van, azaz a tulajdonnal dűlőre kell jutni; és szükség van egy intézményre is, amely ezt elősegíti és nem is csak átmenetileg. Természetesen nem kárpótlásra gondolok, nem is arra, hogy a javakat vissza kell adni a régi tulajdonosaiknak.

Vállalkozás csak individuális kezdeményezésből tud létrejönni és individuális képességekre van szükség a működtetéséhez is. Ez pedig természetessé és szükségessé teszi, hogy a működtető kizárólagos joggal rendelkezzen a termelőeszköz illetve a termőföld felett. Itt nem a társadalommal szemben támasztott igényről, hanem a társadalom megbízásából keletkező jogról van szó. Ehhez kapcsolódik Steiner kérdése és Liska Tibor Magyarországon egyedülálló kísérletei: „Hogyan lehet a tőkét elválasztani a tőkéstől, ha már nem a társadalom szolgálatában termel?”

Steiner „A szociális élet kérdései” című könyvében a következőket írja:

- az állami szerv csak az átadás jogát garantálja;
- elsősorban a régi vezető tudja és határozhatja meg, hogy kinek adja át a vezetést;
- csak ha ez valamilyen okból nem lehetséges, segíthet, léphet be a szellemi organizáció egy szerve.

3.Part: *Itt mindjárt felmerül egy kérdés...*

Kálmán István: Igen, tudom. De ha nem teoretikusan járunk el, hanem praktikusán pl. Liska Tibor már a 60-as években kitalálta a licitálási rendszert a kommunista gazdaság vállalkozói társadalommá való átalakítására – vagyis ma is a konkrét helyzetből kell kiindulni. Itt van egy sajátos szervezet a privatizálás megoldására: az Állami Vagyonügynökség. Bocsánat, de már az elnevezés is szörnyű. „Vagyonkezelő” már valamivel jobb; de gondoljunk csak a hűbéri társadalom ideáljára: a király, mint a legnagyobb hűbérúr, az ország vagyonát „hű kézbe” adta át. Ma úgy mondanánk, „megbízható, hozzáértő kezekbe”. (A kommunista rendszerben, ahol a vezetés kontraszelekcióval alapult, adott esetben a mégsem megbízhatókat hűtlen kezelésért vonták felelősségre.) Olyan intézményre volt, illetve van szükség, amelyhez a „nép vagyonát” bizalmi letétként lehet elhelyezni. Az állam, amely létrehozott egy ilyen intézményt, megtette az első lépést ahhoz, hogy kivonuljon a gazdaságból. A továbbiakban nem lenne szabad beleszólnia a testület munkájába. Fontos kérdés, hogy teljesen független szervezetről van-e szó. Ez nagyon nehéz kérdés. Ha az a feladata, hogy a rábizott vagyont működtetésképpé tegye, vagyis kiválassza a működtetésre legalkalmasabb vállalkozókat – és nem arra törekszik, hogy annak adja a vállalatot, aki a legtöbbet fizet érte –, akkor képesnek kell lennie arra, hogy vállalkozói koncepciót dolgozzon ki, ő maga azonban nem lehet gazdaságilag érdekelt. Mert mi lenne a funkciója ennek az intézménynek? Hasonló, mint a bankoké. Egy egészséges gazdaságban a bank feladata, hogy a pénz (vásárlópénz, hitelpénz, ajándékpénz) működését biztosítsa, nem pedig a saját profitszerzését. Vagyis nem lehet az állam feladata, hogy ezt az intézményt – akár parlamentáris kontrollal – fenntartsa.

Az államtól független előfeltételekre van szükség. A munkatársakat olyan személyek közül kell kiválasztani, akik korábban már vállalkozóként, vezetőként működtek.

3.Part: *De hát éppen az volt a probléma, hogy a régi vállalatvezetők kontraszelekcióval kerültek a posztjukra...*

Kálmán István: Nem mindegyik. És most a 80-as évekre gondolok, mert a reális helyzetből kell kiindulni. Az égből nem hozhatunk angyalokat a Földre. Az

biztos, hogy ilyen testületben gazdasági tapasztalatokkal bíró hozzáértő embereknek kell tanácskoznuk (nem rendszerhű politikusoknak, szakértőkkel a háttérben), saját gazdasági érdekeiktől függetlenül. Természetesen, ha szükséges – és biztos, hogy szükséges – más hivatású munkatársak is kooptálhatók (pl. kutatóintézetek, szellemi organizációk más szakértői), mert nem csupán a gazdasági területen mértékadó emberek tárgyi tapasztalataira kell támaszkodni. A regionális testületeknek a gazdálkodókkal ill. gazdasági társulásokkal (asszociációkkal) állandó kapcsolatban kell állniuk, és az egészet egy szakmai testületnek kell összefognia.

Tehát az egész lényege, hogy mindig a konkrét helyzetre és a gazdaságban mértékadó emberek tárgyi tapasztalataira támaszkodjunk, és ne a gazdaságon kívülállók utasításaira.

3.Part: De...

Kálmán István: Nem, most itt abba kell hagynunk. Liska Tibort is mindig azzal gyötörték: „Tibor, írd már le ezt az egész rendszert amit kitaláltál!” Liska Tibor pedig azt válaszolta: „Ha én ezt leírom és ti megvalósítjátok, a Liska-rendszer rosszabb lesz, mint a bolsevizmus.” Így van ez a hármas tagozódással is. Rá kell jönnünk, hogy a társadalom emberekből áll, és az emberek a maguk belső impulzusait akarják követni, és nem elméleteket, ideológiákat vagy kívülről jövő utasításokat. A gazdasági szükségszerűség, az egymásra-utaltság tényének elismerése nem korlátozza az emberi szellem szabadságát. Itt nincs szükség moralizálásra.

Alapvető emberi jogaink – itt szeretném ismét Rudolf Steinert idézni: „Amint az állam önmagát nem öncélnak, hanem eszköznek tekinti, nem hangsúlyozza tovább a hatalom principiumát. Olyan berendezkedést hoz létre, melyben az egyes ember a lehető legnagyobb mértékben érvényesülhet. Ideálja a hatalomnélküliség lesz. Olyan közösséggé fog válni, mely a maga számára semmit, az egyén számára mindent akar.”

Individuális iniciatíva (szellemi élet), asszociatív együttműködés (gazdasági élet), alapvető emberi és szabadságjogok (jogi élet) – ez a Dreigliederung.

Akár akarjuk, akár nem, akár tudunk róla, akár nem, a valóság az úr. A valósághoz hozzátartozik „a

világ bitorló fejedelme”. Neki két módszere van arra, hogy az embereket emberi céljaiktól eltérítse: „káosz és félelem” és „a tudat elaltatása kenyér és cirkusz által” (Rudolf Steiner).

3.Part: Ehhez a valósághoz ma közelebb állunk.

Kálmán István: Én nem egészen így gondolom. A beszélgetés befejezéséül szeretnék most én is föltenni egy kérdést. Hogy megmagyarázzam, mit is gondolok én erről a „megtörtént-megtörténhetné”-ről, melyről nem beszélhetnénk, ha „a világ bitorló fejedelmének” valósága nem tartozna éppen úgy a mi világunkhoz, mint az eszmék világa, mely csak általunk válhat valósággá. Az én kérdésem tehát: Mi történt volna Magyarországon (de gondolhatunk egész Kelet-Európára is) 1989 után, ha:

- a többpártrendszer ideológiájától megszabadulva a parlamentbe csak független képviselőket választunk.
- Meghatározott számú körzetben az emberek azokra szavaztak volna, akiket ismernek és akikben bíznak; a Fórumok nem alakulnak pártokká, hanem megmaradnak nemzeti-kulturális egyesületeknek (Kluboknak), ahol folytatják a kerekasztal-megbeszéléseket az ország, a nemzet soráról;
- a parlament mindenekelőtt jóváhagyja az „Európai Fórum a Művelődés Szabadságáért” javaslatát és teljes autonómiát biztosít az oktatásnak, a főiskolai oktatást is beleértve;
- a parlament a föld- és termelőeszköz-tőke vagyongoga helyett a használati tulajdont biztosító szociális törvényt fogadja el.³ A munkaerő, föld és tőke akkor nem lehetne adás-vétel tárgya; a piacgazdaságban csak áruk cirkulálhatnak.

Tehát megtörtént és megtörténhetett volna a peresztrojka, a rendszerváltás. Megtörtént és megtörténhetett volna a glasznoszt, a nyilvánosság; ugyanis a törvényhozás a lakosság tudatállapotának megfelelően hozhatna aktuálisan jó vagy rossz törvényeket és nem ideológiai alapelvek vagy külső nyomás befolyására. Nem a földi paradicsomot kell megvalósítanunk, hanem ki kell derülnön, mire vagyunk képesek.

3 lásd: *Országépítő* 1991/1. szám „A földkérdésről”

Rejtett dimenziók-Rejtett dimenziók
A Katalizátor Iroda új könyvsorozata

Megjelent:

Konrad Lorenz: *Ember és kutya*

Konrad Lorenz: *Salamon király gyűrűje*

A sorozat 1994-re tervezett kötetei:

Konrad Lorenz: *Az agresszióról*

(megjelenik 1994. április végén)

Andrásfalvy Bertalan: *Ártéri gazdálkodás a Duna mentén*

Edward T. Hall: *Rejtett dimenziók*

Konrad Lorenz: *A tükör másik oldala*

Rachel Carson: *A néma tavasz*

A kötetek megrendelhetők a Kiadó címén:

Katalizátor Iroda

1088 Budapest, Krúdy Gyula u. 4.

Tel.: 118-0453, Fax: 138-1295

A Magyar Antropozófiái Társaság megkezdte Rudolf Steiner életművének magyar nyelvű kiadását és **1022 Budapest, Bimbó út 3. IV/2.** szám alatti központjában rendszeres programokat és előadásokat szervez tagjainak és az érdeklődőknek. Az alábbi könyveinket ajánljuk figyelmükbe:

A világ és az ember szellemi megismerésének alapelemei -Teozófia

„Ebben a könyvben csak olyan közlések vannak, amelyek mindenkiben - aki sokoldalú, előítéletmentes gondolkodással közelíti meg és engedi, hogy valóságérzéke fenntartás nélkül, szabadon hasson - azt a benyomást kelteheti, hogy általuk az emberi élet és a világ jelenségeinek rejtélyei eredményesen megközelíthetők.”

A kereszténység, mint misztikus tény és az ókor misztériumai

„Korunk számos nézete esik abba a hibába, hogy a kereszténység tartalmát a kereszténység előtti szemléletekkel összehasonlítva úgy vélik: a kereszténység csak ezek továbbfejlődése. Könyvünk rá akar mutatni arra, hogy a kereszténység úgy feltételezi az őt megelőző misztikát, mint a növényi csíra a termőtalajt.”

A szociális élet kérdései

„Az új kor azt a babonát szülte, hogy a szociális organizmust egészségessé tevő intézkedéseknek a politikai államtól vagy a gazdasági élettől kell származniuk. Amennyiben e babona által kijelölt úton haladunk tovább, akkor olyan intézményeket teremtünk majd, melyek nem oda vezetnek az emberiség, ahová törekszik, hanem az elnyomás határtalan növekedéséhez, amit épp megszüntetni kíván.”

A magasabb világok valósága

„... az antropozófia nem a misztikus légváraakra áhítozó embereket akarja a világtól elidegeníteni. Az antropozófus szellemtudomány úgy akar az érzékfeletti világok valóságához elvezetni, hogy az ember a szellem megragadásával gyakorlati módon hasson a materiális életre.”

Megjelent

az **ESÉLY** 1993/5-ös száma

aTartalomból:

Horváth Zsuzsa:

Női sorsok Budapest egyik kerületében

Levendel László:

Agape

Az euthanáziáról

Jelenszky István:

„Öljük életünk lehetőségeit...”

Maria K. Goddard:

A hispice intézményéről

Az **ESÉLY** kapható a nagyobb könyvesboltokban Budapesten.
Előfizethető a szerkesztőségben. Címünk: 1088 BP., Múzeum krt.

4/b-c. ELTE Szoc. pol. Tanszék

Tel.: 266-9833/2298 mellék

Előfizetés egy évre 480.- Ft, egy szám ára 80.- Ft.

A szegénység

Azt kerestem, amit találok, mindig ez a vége. Nevelőim hiába intettek: „Ott legyen az eszed!” Sosem volt ott, mégsem büntetett meg az élet, mint Gorbacsovot. Gazdagsággal semmiképp, sőt elmondhatom, hogy sikeres szegényember lettem. Mit tudok fölmutatni? A Budapesti Közlekedési Vállalatnál váltott nyugdíjas bérletemet. S azt mutatom is külön fölszólítás nélkül, a hátára nyomott utasításhoz híven. S hogy az életem inkább jutalmak sorozata volt, annak még ékesebb bizonyítéka, hogy amit találtam, következképp kerestem, arról kiderült utóbb, hogy kincs. Ismerik az utcáról azt a szembejövő embert, aki egyszercsak lehajol, fölkap valamit, forgatja, bámul elgondolkodóan, végül boldogan fölnyerít: „Jó lesz!” Hát elhihetik neki, ha én is azt mondom, hogy jó.

Azon évben aztán majdnem baj lett, amikor Gorbai a légből kapott szólásmondásával összezavarta Honneckert Berlinben. Azon évben én is meginogtam, pedig azt hittem már nekem könnyű, én mindig szegény voltam, csak bíznom kell, hogy mindig az is maradjak. De bementem a Háztartási Boltba és vettem egy kiló vasgittet, ami kérges volt, mert firniszben már rég nem áztatják, és szórakozottan gyúrni kezdtem a markomban.

–Uram! – szólott egy szép hölgy a pult mögül elémbe kerülve. Körülnéztem, kinek szól. – Egy finom arcvizet ajánlhatok?

Akkor eszméltem, hogy a szocializmust elette az objektív nehézség. Venni a bolond is tud, tanított takarékos rokonságom még a nagyfülű időkben, de tanításuknak a szocializmusban semmi hasznát nem vehettem. Ha nem érkezettél jókor vasgitt osztásra, megbüntetett az élet. S mire vége lett a Mindent Az Állami Áruházból idejének, szinte már lehetett válogatni a lengyelen és szem kellett megint a válogatáshoz. Aki a szocializmusban elfelejtett szegénynek lenni, az vásárolt bolondjában. Persze akinek pénze volt, azt a szegényember mindig bolondnak nézte. S most az arcszesz. Bolondnak néz a hölgy? A régiek azt ajánlották, hogy a lassan serkedő bajusz helyét bölcsőhájjal kell kenetgni. Én olcsó lengyel vagy

bolgár vagy román csecsemő-kenőcsökkel kentem, amikor a magyar csecsemők ártámogatása megszűnt, ahogy Robébit is kevertem a tejembe, mikor a nyomor himbált.

Hanem az Uram!-ra meginogtam. Nem vettem meg a finom arcvizet, de nagyon elgondolkodtam. Ha mégis gazdag leszek mindenki mással együtt, akkor nem lehet, hogy én egymagam köpjek a szőnyeg mellé ilyen jó társaságban! Hiszen érteni kell majd a gazdagsághoz is, ha érteni kellett a szegénységhez, bizonyisten. Föltettem tehát, hogy kiruccanok Nyugatra, keresek egy gazdag embert és kitanulok rajta.

Amíg az országhatárig eljutottunk barátném Trabantján, több keletberlinivel találkoztunk, mint én azon évben Kelet-Berlinben a hagyományos pünkösdü fesztiválon, s úgy tetszett, hozzám hasonló járatban vannak mind. Túl a határon sem kínálkozott mester mindjárt. Amikor Ravennában kicsomagoltuk a hazait a San Vitale tövében, nyomban iskolát alapítottunk. Életem első kellemes hollandjaival húztuk össze a lépcsőn a zsírpapírt. Vagy Assissiben találtam volna mesterre, ahová a Poverello szent szegénységét kitanulni zárandokolnak? Olasz áron sokáig keresgélni sem lehetett, de aztán az isztriai félsziget déli csücskében, jól Póla alatt, amerre véget ér a drága szállodák sora, és a félsziget belsejének forró köve lezúdul a tengerbe és archipelagót alkot, ott, egy fenyves bűvőöbölben, az utolsó falu temetője után bukkantam embereimre. Az ő gazdagságukból tanultam két évig. Éppen addig, amíg ki nem derült, hogy az országos meggazdagodásból nem lesz semmi.

Hanem akkor még! A sziget csücskén legördülő mészköveket kéjes formájúvá mosta a tenger, mintha fürdőszobai elgondolásokon dolgozó finn tervezők kezéből kerültek volna ki egyenként. Volt ott, amint lenéztünk, lavabo-forma és bidé-forma, fehér és húsos, tapogatásra vágyó – rajtuk pedig középkorú pár ült meztelenen és lábukat pacsálták a tükröző vízre. Ruhájukat, törölközőjüket az óarany Mercédészüktől nem messze hagyták a kövekbe kapaszkodó fekete-

közgazdái

fenyves alján, amerről mi is kibukkantunk. A Darabontunkkal. S pöfögésére a házaspár felemelkedett finn trónusáról és lejtett a tengerbe. Vissza se néztek.

Szép szál népek voltak, zavartalanok is épp ezért. Vagy nemcsak ezért? Ha két gazdag német ilyen Mercédesszel letanyáz akárhol, a mi pöfögésünkre igyekszik vissza a kocsihoz futólépésben, nehogy meglopjuk őket. Ennyi bizalmatlanság, valljuk meg, telik szegényembertől is, például a személyvonaton, amikor a másik rányitja az ajtót. De amikor ezek a víznek megindultak ketten, majd láttam, hogy a Mercédészük rendszáma osztrák, méghozzá stájer, éreztem, jó nyomon vagyok és álltam neki vetkezni.

Ha egy kicsit a hasunkat behúztuk, nem volt mit szégyellenünk a fehérhusú parton. Nem ártottak volna az előtanulmányok. Múlt századi gúnyrajzok szivaros tőkései ma már szegények mind, és a gazdagok csontja zörög. De még így is. Messziről, nagyon messziről, ameddig kiúszott a pár, akár hihették, hogy gazdagok ingerkednek velük Trabantban. Kifelé már nem hoztak ilyen hitet, annyi bizonyos, mert a jövetelük nem sikerült olyan méltóságosra, mint a bemenet. Befelé sportosan hasra vetheti magát bárki a térdigérő vízben, de kifelé lábalás közben nyomják a talpát a kavicsok, szúrják a tengeri sünök és alázatos. Ahol tengerparton formatervezett a fövény is, ott meg tömegek gázolják egymást. A gazdag magányért meg a nudista méltóságért szenvedni kell. Könyörülj rajtuk, gondoltam tanulékonyan, s ez egyszer ott is volt az eszem. Lecsatoltam vásott ferences sarumát és löktem a lábaló stájer elé. Barátném meg plasztik papucsát a feleségének.

Az első mosolyok és köszönetek során egymáson legettették a szemünket, majd bevontuk a távoli fehérsisakos harangtornyokat, a rotyogó halászhajókat meg a rotyogást körülkáráló sirályokat. A közös témák következhetnek volna egymásból a szegénység forgatókönyve szerint, kis szabadság, nagy víz, nagy drágaság, a Trabantból következhetett volna akár az NDK romlása, de nem következett. Hanem a töltöttgalamb asszony már kétpofára meséli, hogy van őneki magyar sógora egy Tibor, az őket malomkerék

fehér kenyérral szokta meglepni, ha látogatóba érkezik. És nincs helye a családi kérdéseknek, mondják mindjárt tovább, hogy ők jó ételek s italokért utazgatnak idegenben, meg a látványért persze – nem, a társaságért nem, és nevetve állítják, hogy megmaradtak volna maguknak most is, ha a szandál meg a papucs nincs és nem nyújtom mindjárt szívgyógyszeremet. Mert ez a gin, ez nem karcos. Ők különben sört isznak. Mi is? A kocsi hűtőjében egy ládával, ne sajnáljuk, tisztelet-sör.

A tiszteletpéldányok és más ingyenességek régi ismerőseként sem értettem a tisztelet-sört, amíg a stájer a névjegyét meg nem magyarázta széles vigorgással. INGENIEUR INGOMAR HAMMERSCHMIDT, frissen nyugalomba vonult építész – bár ő nem tud ezekről az izstria harangtornyokról annyit, amennyit én az imént elpötyögtem, ugyanis ő már pályakezdőként a sört szerette, ezért úgy döntött, hogy sörgyárakat fog építeni csakis. S mivel következetes maradt, megrendelői ládászám küldik lakására újdonságaikat, és régi kedves söreit. Közben nem is ihatja, csicsergi a felesége, mert Ingót nem vihetem magammal a szépségfarmra, ha évente legalább egyszer rászorulok. Light-ot kell innom, vallja meg Ingenieur Ingo, és már-már elszontyolodik. Uszni kell többet, ajánlom, azzal még egyszer megszopjuk a szívgyógyszert és nekivágunk a víznek, mi ketten a sör építészével. Kóstolgassák a nők a light-ot.

Nap mint nap így történt ezután. Dél felé lekunkorodtunk a fenyves aljába és túlköltünk. Ing. Ingo meg Eva integetett. Nekivetkeztünk, billegtünk le a vízhez és locsogásában locsogtunk. Light-ot mindig: hogy hogy van a macskájuk, akiért a kertészkét föl hívják esténként? Ha ilyen a gazdagság, beletanulok én egy-kettő, gondoltam futólag. Az sem volt igazi bökkenő, hogy Ingóék a vidékies osztrák sajtó legvidékibb lapját, a Kleine Zeitungot bújták a szieszta óráiban, én meg csak a hamburgi Spiegelt, aztán cseréltünk és tíz perc múltán végeztünk egymás olvasmányával. Hír és elmélkedés van pedig a Spiegelben százannyi, mint a Kleine Zeitungban, mégis

ők egymás kezéből kapkodták ki hitványul nyomott lapjait az utolsó apróhirdetésig. Elszomorított kissé, hogy gazdagságomban majd le kell mondanom a komolyabb olvasmányokról meg a komolyabb sörökről, de a szívgyógyyszerem, úgy látszott, Ingot kompromisszumra hajtja. Egyik nap annyira meg találta szorpi, hogy naplementével Éva támogatta be a Mercédeszbe.

Ez a nap, igaz, súlyosabbra sikeredett. Megint messzi kiüszttünk, és a fogasabb kérdéseket a színen lebegve tárgyaltuk röviden, aznap éppen Ausztria közöspiaci csatlakozásának kérelmét.

– Hohoho – bugyogott Ingo – majd csempészhetjük a kenyeret is Magyarországról naponta! Nemcsak mint a burgenlandiak a húst meg a sajtot! És nemcsak tönkre jutunk a közös pénzzel, hanem az államnak úgy a nyakára nőnek majd a nagy nemzetközies, a multik, hogy vége szakad a szegényes természetvédelemnek is. Meddig úszkálunk itt?

Olyasvalamit mondhattam, hogy nem sokáig, ha az egy éve terjengő polgárháborús jóslatok beválnak, de azon a népvándorlason, amit útban ide láttam, azon a multik se igen lehetnek úrrá. És a multi-uralom kirakatának szánt Nyugat-Berlin – vetítettem elé zavaros tavaszomból, amikor a Falat először átjárhattam, bár még nem derült ki, hogy utoljára – az bizony sajnálatos majomsziget. Annyira, tettem hozzá költői nyomatéknak, hogy a fiamat nem kerestem ki belőle. Pedig oda szökött a gazdasági növekvés kerestében.

Ingonak mégsem lehetett vízben a füle, mert jól hallotta, hogy a nyomaték fontosabb énnekem a gazdasági kérdésnél, és ennyit fűzött hozzá: – Az én fiam is rendőr lett, vagy mi. – Több rokonszenvnyilatkozat nem hangzott el, hanem majd a paron lett nagyobb kelete a szívgyógyyszernek. Látnivaló volt, hogy alattunk a mély, csak beleereszkedni minek, ha a nap süt, rotyog a halászahajó és rivalognak a sirályok?

Levelezőlapokkal-telefonokkal tartottuk egymást a tavaszi viszontlátásig. Graz fölött, kis fürdőhely hegyi útjain keveredtünk a Darabonttal egy parkerdőbe, ott találtuk meg Ingóék földhöz húzó tanyáját, gazdasági épületeit, kertészük parádésabb házat meg a vendégházat. Az ismerős túlkölésre mint a nyári krikettezők, úgy rebtentek elébünk. S mindjárt a reggelizőasztalnál megismerkedtünk az egyetlen undokul gazdag családtaggal, a betörőképű sziámi macskával, amelyik miatt forró volt az isztriai telefondrót. A köves teraszra hajló diófa odvában a fészkelő cinkéket diszkrét drótháló védte a pimasztól, majd onnan lejtőnek indult a havasi mező és Ingóék százhektáros erdeje kísérté le a völgyig, amerről fölkapattunk.

A tanyaház belseje legfeljebb annyira cáfolt a kertész ápolta tájra, amennyire a Schönbrunn cáfol rá egy német-római császárság évezredeire, a Kleine Zeitung a világsajtóra vagy a Homo Austriacus az emberi nemre, de attól Béri Balogh Ádám kurucái is élhették volna benne gyöngy életüket. Alacsony

épült valami zömök szemeskályha köré, s ahogy forogtunk, úgy lett egyik sarkából társalgó, másikból ebédlő, harmadikból nappali. Poharak-tányérok finomak voltak, talán a festmények is különbek a butorképeknél, de Ingóék nem vártak a tapsunkra, és nem állítottak a társas gyönyörűségek útjába olyan tárgyakat, amilyeneket az amerikaiak beszélgetés-serkentőnek neveznek, vagyis amiktől elakad a legjobb indult beszélgetés és megfagy a fülzsír, herendiek és dugóhúzófaszú Napoleon a torztükrös bárpulton. Viszont majszolnivaló magokkal, sajttal, fekete olajbogyóval volt rakott az asztal, és jókedvünk-ből sem lett osztrák kedélyesség, inkább balkáni KEF. Német fülnek érthetőbb, hogy sarjadt a kefből kávé, de magyar is értheti, hogy a lelke van ott, nem az esze, amikor a kedvét tölti. Amit itt találtam, azt kerestem én. Azt a könnyű lelket, amelyik az éjféle búcsúzásnál odanyújtja a vendégház kulcsát, nem jön és aratja az elragadtatást a ropogós ágyneműkért, függönyért. Csak annyit tesz a kulcshoz, hogy talán érdekel bennünket a fogadó mennyezete. Érdekel is. Főlért a gógánváraljaival ez a 16. századi fiókos tiroli mű – de ezt se maguknak építették be a nappaliba például, hanem a vendégeknek.

A vendégszoba mennyezetéhez illő házakhoz vittek föl másnap, a szőlőhegyekbe, palabort kóstolni. Olyan házak közé, amilyen a szalafői Pityerszeren áll még minálunk. Erősebb kőlábra épültek, de boronafalakon nyugvó kettős rend koszorúgerendájuk éppolyan messzi kiszökik mindnek, és a csonkatornyos hiú hámbitusos körtornácra borul. A többit leveles árnyékukkal befonják az évszázados szőlőtövek, a hegyoldal pedig zeng a borkóstolók énekétől. S ha karban dalolnak, ha egyhangon, nem garázdán szól, hanem templomi szent egyetértésben.

– Pedig vadbor – mondom ki a hagymaszínű bort forgatva decisonál alig nagyobb poharában Aztán belehőrpintettem és éreztem is rajta a róka-íz. – Direkttermő. Fut a házakra is. Nálunk azt mondják rá, lassan hülyít.

– Miért sietős?

– Nálunk ki is irtották talán mindet.

– Itt sem hivatalból pártolják. Csakhogy ide a szőlőhegyi kurtakocsmákba kijártak már az öregapáink. Kiki a maga borosgazdájára esküszik nemzedékek óta. Hozzá jár föl, ma már autóval, és le is gurul baj nélkül. Kóstolgatnak, de inkább visznek. Itt ez a palack, amit estére vettem, Alpenglügen. A fajtát palackozzák többen is, de a hegy fordultával máshonnan éri ez az alpesi ragyogás a kurtakocsmák oldalát, azzal változik a látkép a címkéjükön. Itt a palackon a Windisch kertje. A másik asztalon ott a Gerngross palackja. Onnan való, ahol fűjják. Mire hazaindul a vendég, összeszed néhány palackkal, de két Achtelnél, vagyis a liter nyolcadánál őbenne több nemigen lesz. Még egy Achtel jöhet? Az asztalokon látni, hogy aki ide a legelszántabb borzsák betér, az sem rendel nagyobb pohárral az Achtelnél. Az első ledönti, hogy a fintorító róka-ízét küsse, a másodiknál lassít, a harmadiknál kopog az asztalon valakinek és átül

hozzá. Aztán hangolnak, de arra megint lesz cimpora, aki átül az Achtejával...

Érdekes dolog. Nálunk a szelíd vének is kvaterkáltak, és az Isten házából jövet megvolt három decis a presbiterpohár. Ingo tanácsa szerint lehajtottam az első Achtelt, és a másodikkal kezdtem a pityázást. A harmadikkal, gondoltam, rágyújtok én is, csak ideillő nyájas nótám nem volt a ficakban. Félre elülem, lötyted a lé belülem? Erez-dela-haja-mat?

– Hát nem mondom – állapítja meg Ingo, és figyelni az arcom – föl nem ér a magyar borokhoz, de tétlutora elkél. – Wird vergeudet – így mondja az elkélt, s a gaudiumot idézi fel, nem a gajdolást. Örvendve isszák, kedvük duzzan, nem az a fontos, hogy ártsen.

Négy éve múlt, nagyot fordult a világ. Friss hír, hogy kialakulóban a magyar bormarketing stratégia. No, pedzik végre. Míg azonban az almamarketingstratégia is kialakul, néhány szót a fordult világról.

Nemcsak a két Németség egyesült azófia, hanem Európa is. Politikusainknak utálatában. Határ annyi csak, hogy minden nemzetének szegényemberét a maga ága húzza. A keletieknek, akik nemcsak szorgalmasan tanulták a demokráciát, de szívükben demokraták voltak mindig, az ág az EZEK. A szolgálékú nyugatiaknak AZOK OTT FÖNN. Ezek és azok ott fönn szorítják az adóprést, rontják a pénzünket, drágítják az életet, igazgatósági tanácsokban gyakorolják a pártnyomást, és nem ott ülnek, ahol ülniük kellene, ha már olyan szépen megfizetjük őket. Nem, még ajándékozzák egymást maradványunkból, majd eltapcsolják az ajándékot, illetékfizetés nélkül persze, s ha néha sikerül összeülniük, akkor sem azt a bajt tárgyalják, amiben nyakig ülünk. Mivel nem értenek hozzá. Melyik európai ország panasza ilyen súlyos? Osztrák Buschenschankban, német Theke előtt, angol pubban, olasz tavernában, francia bisztróban mind azt hallanám: „Szentigaz, uram! Nálunk ez megy!”

A gyermeki ártatlanság talán fogékonyabb a részletek iránt, azért kérdezzük az iskolában: „Hol nagyobb a munkanélküliség, gyerekek?” De az osztályban is egyszerre ugrik föl finn fiú meg német leány lelkendezve. „Hát a korrupció kinél a legpiszkosabb otthon?” Francia, olasz, angol, japáni gyermek lengeti a kezét. „S a belső eladósodás?” Helyes, itt legalább az osztrák veretlen. „S a külső adósság növekedésének üteme?” A magyar gyerek azt hiszi, végre szóhoz juthat, de a német letromfolja. Hogy el ne pityeredjék, a jó tanító kiségti, hogy náluk azért az ipari termelés mégiscsak fele a négy éve voltak, és a gyerek hüppögve bizonykodik, hogy nálunk a világháború több tehenet meghagyott a pincegazdaságnál, de az NDK-s letorkolja, hogy

náluk meg több ipart. Jól van. Derék. Akkor nézzük a költségvetési deficitet. A hirtelen dulakodásban csak annyit látni, hogy Ausztria rángatja vissza a padba az USA-t, és azt ordítja, hogy te nem is vagy európai! Az USA válaszul a Time magazin borítóját rázza. Rajta csupa hatalmas gallérú és gombostű-fejű politikus, európai, amerikai, japáni. Egy a világ. Válasszuk szét őket: „Hol esik egy főre a legtöbb nemzeti adósság?” A gyerekek a fejüket tapogatják. Az általános tanácstalanságban Izrael két fel. „Te nagyozolsz, Móricka” – mondjuk, de olyan makacsul rázza a fejét, hogy előveszünk egy patinás közgazdasági szakkönyvet, és meghagyjuk neki, hogy már húsz éve így van, bizony.

Az ENSZ idej jelentése szerint a Föld népességének kilenczted része nincs olyan helyzetben, hogy sorsába beleszólása legyen. Melyik az az egyzted, amelyik beleszólhat? A politikusok?

Nem, a közgazdászok. A piacgazdaság hiánycikkével áltattak minket eddig. A piaccal. Mert ugyan mi az, amit nem terhel súlyos adó, illeték, jövedék, vám, amit nem tilt vagy támogat állami részrehajlás? Alighanem csak a közgazdasági szakkönyv. Annak pedig múzeumban a helye. Épeszű ember nem tervezheti nemzetek gazdagodását a társadalom- és természetpusztítás latra vetése nélkül. A növekedés közgazdasága kifújta. A jóléti társadalom

Keynes atyamester félreértelmezésére épült, hiszen az állam külső és belső adóssága öszerinte is csak átmenetileg növelhető, igazításul, zökkenők megelőzéséül. Az okosfiúk pedig (chicagóiak vagy dimitrovtérik) a jövőt zálogosították el.

Nem rücskös történelmi pech tehát, hogy a demokrácia gyenge keleteurópai bimbója éppen feslene, amikor a világválság dere jön rá. A cigány lova is akkor fordult föl, mikor a koplalást már megszokta. A közgazdászok tündöklöttek, amíg húzta a fakó a nemzetgazdaságok terhét. Tudvalevőleg a Görbe Utca gázlámpáját is két részeg ember tartja egyenesben. A politikus meg a közgazdász. A politikusoknak csak az a pechjük, hogy nincs konszenzus és sokfelé már lőnek is, a közgazdászoké pedig, hogy az általános elszegényedésben nem a szegények marginalizálódnak, mint oly szakszerűen állítják, hanem akik az általános gazdagodás légváraik építik, ők.

S ha a két bukott szakma akár összefog a jeltelesen lemorzsolódott ideológusokkal és lehordják a kiskapukat próbálgató szegényembert csúnyának, rossznak, adócsalónak, fasisztának, azzal sem mennek sokra. Nem vesszük őket a nyakunkba, aztán majd parádézhatnak Guy LaRoche módjára a magyar Őrségben Felsőszölnökön, az Osztrák Őrségben Őriszigeten vagy a szlovéniai Nagytótlakon.

„Hát a korrupció kinél a legpiszkosabb otthon?” Francia, olasz, angol, japáni gyermek lengeti a kezét.

Az idén már a szegénység közigazgatásait keresve vágtam neki az osztrák-szlovén-magyar hármashatárnak, meggondolván, hogy elméleti tevékenységük napi egybevetésével élhetnek arrafelé.

Tanulmányút volt odáig is. A négy évvel ezelőtti butikok eltűntek az út mentéről az NDK népével együtt, viszont az AKÖV bála-géprongy-importja a zártkörű turkálásból országos kereskedelmi hálózattá fejlődött, s egyszerre csapta agyon a színehagyott, szocialista ruhaipart, meg a diszkódivat kényserűségét.

A balatoni vendégforgalom kínlódik. A vízben a hattyúk verik a récéket, a parton nagyralátás harsog német-angol makarónnyelven. A hattyúk szerint a gazdagok így beszélnek, s a récék nem nyithatnak kiföldét, amíg így is fial a pénz – igaz, az osztrák Őrségben, Felsőőr Raiffeisen takarékpénztárában több magyar szót hallani szezon után, mint Pesten szezonban, de a határok közötti áruforgalomhoz pénz is kell, nemcsak jó szimat.

A szegénység sokféleképp ötletes. Tatán, a vizek korábbi városában a lakótelepi család megfürdik egy kád vízben, aztán vödörszám öblögeti a vévét, amíg a kádból tart. A tatai víz eocén-programba gazolt kincse köbméterenként 60 forintba kerül, plusz ÁFA, plusz csatornadíj. A helyi vízmű a bányától 14 forintért veszi. De most a másodlagos felhasználás annyira elharapózott, hogy sír a vízmű, és az aszályos évben is három métert nött a karsztvíz szintje.

Salföld, Somogyi Győzőék szent szegénységének tanyája, természet és mesterség szeretetére nevelő iskolája az állandóság szigete. Amíg beszélgetünk, egy fiatal svájci nőjük kártolón dolgozik, másik trágát talicskáz és mellette totyogó gyerekének Schwitzerdutsch nyelven beszél, mivelünk magyarul. Jöttek szegénységet tanulni.

Régi rongyos, részeges Szigliget! Bár minden balatonparti település ilyen sokra vitte volna, ne többre! Végül hasznat húzott, ízlést és életmódot tanult Irodalmi Alkotóházából, pedig zsidóhízlaldának szidta. Akkori felszolgálólánya ma potom pénzen tukmálja rám szó-

lejét, mustját, mert közös emlékün, hogy Sándor Andrászt a sakkpartinkból ragadták ki a karhatalmisták öt évre. De a rendezett falu is megmozdul, amikor egy nagyállói GMK cipővásárt hirdet a közösségi házban. Nyüzsögnek, próbálgatnak – jutunk rég elgondolt cipőhöz mi is fele áron – és nem kerüli el a figyelmét az érdeklődőknek, hogy egy félreeső zugban mosóport árulnak, az olcsóbb magyar boltiak árának feléért ugyancsak. Délre el is fogy.

A határ innenső felén, Szentgotthárd táján megszünt a négy évvel ezelőtti csodavárás. A Zimmer Frei táblák lekerültek a házakról. Új kocsmák, vendéglők, eszpresszók sem kelletik magukat. Megszokottá váltak a Zahnarztpraxist hirdető egynyelvű táblák. Eszembe nem jutna már, hogy becsöngessek és megkérdezzem: itt németül fognak-e velem beszélni érzéstelenítésül, ha úgy döntök, hogy a fogam itt-hagynám? Tudjuk a magunkét, egy évtizednél régebben. Már akkor olvastam az osztrák újságokban a háborgást, hogy fogorvosaitak koldusbotra juttatjuk, mert a páciens átugrik Magyarországra, de ha itt szállodában hetel is, olcsóbban ússza meg a koronákat, hiszen az osztrák betegbiztosítás nem firtatja, hol készültek, fizeti a járulékot. Már akkor meggondoltam, miért nem ragaszkodik a jómódú osztrák családi fogorvosához és dicsekszik hűségével a barátai előtt? Akkori időm ajándékának, Ingónak nem néztem ugyan a fogát, de Pesten jártában megfigyeltem, hogy az átutazóknál bensőségesebben ismeri a Gellért Szállót. Eva meg, a grazi butikárok egynyolcadáért – 'n Acht'! – vásárolt be Pesten márka és hűség nélkül. Majd vesz odahaza etikettet és belevarrja, bíztattam. Én is ajándékoztam Jacques Fath nyakkendőt bolgár kiadóm igazgatójának. Majd kibujt a bőrből, pedig öt percembe nem tellett belevarni a francia selyemszalagot.

Eleinte az osztrák lapok azzal térítették volna el foghíjasaikat a magyarországi vizittől, hogy a mieink hitványabb anyagot dolgoznak a szájukba. Súlyos vád volt, ráadásul az amalgám-frász is akkoriban törté a művelt világot. A fogorvosi hídépítés veszélyes hulladékát külön kezdték kezelni, hát a hidat hordja a szájában az ember évtizedekig? A magyarok rögtön megértették, hogy cselekedni kell. Svájci-magyar vegyesvállalkozásaikat hirdették a legkisebb falu cégtáblái is. Anyagukat osztrák kollégáik is csak

Svájcból hozathatták. Tovább virágozott a magyar fogászat. Az osztrák vámosok is legföljebb a körmére nézhetnek áldozataiknak – szegényember mindenütt útonállót lát bennük Krisztus ideje óta. Hiszen Ó is a legaljasabbjából

ha a két bukott szakma akár összefog a jelentelenül lemorzsolódott ideológusokkal és le-hordják a kiskapukat próbálgató szegényembert csúnyának, rossznak, adócsalónak, fasisztának, azzal sem mennek sokra.

ból válogatta tanítványait célzatosan – vámszedőkből egyebek közt. Ingo még telefonon is dicsérte a két üveg örmény konyakot, amit sikerült Grazba átmen-tenem, lengyel áron. Sem a jó vásárnak, sem a maga zsebének nem ellensége senki, sarkalatos tétele ez a szegénység közigazgatásának.

Vizsgálódásaim most kiderítették, mi az osztrák magyar fogászati párviadal állása. Osztrák fogorvosok magyar fogtechnikusokhoz küldik át a levett

gipszmintákat, így javítanak a magyar konkurencia teremtette gyengébb üzleti helyzetükön. Most az osztrák fogtechnikusok sírnak. Kamarájuk, attól tartok, hiába vigasztalja őket, hogy minőségi jelet üt majd minden műfogba. Az osztrák orvos, aki helyébe emeli, tudja ugyanis, hogy megbízható a magyar csempész-áru és felel érte páciensének.

Messzibb kell szétnézni az osztrák fogtechnikus vigaszért. Én például egy kétszázforintos lengyelpiaci olvasószemüveggel vigasztalódtam azért az ezerhatszáz forintosért, amit az optikusnál rendeltem. Kerete nem olyan divatos, de annak jó, akinek kora hajlik, karja nő. Vagy vigasztaljuk hamis Rolex órával, nem 20.000 Schillingért, csak 5.000 forintért? S mivel a különbség másképp szabad szemmel meg nem állapítható, ahogy a magyar fog meg az osztrák fog között sem, tekintélyt, jóhírt, erkölcsi súlyt nem hordozhat annyit, mint egy nyugati autó. Én se híremre s dicsőségemre szívom a hamis Gauloisest az igaz Kossuth helyett. Hanem mert olcsóbb. S ha az osztrák fogtechnikus olcsóbb szemüvegen nézi az olcsóbb órát és olcsóbban cigarettázik közben, akár a fogat is olcsóbban csinálhatja, – akkor megint a magyar fogtechnikusnak lesz sírnivalója. Akkor majd őt vigasztaljuk, például Lacoste-krokodilos pólóing hamisítványával, amelynek eredetijét méregdrágán hozta Franciából. Lacoste zokni-hamisítványokkal már jó lesz vigyázni, mert szerencse kell hozzájuk, akár a lólopáshoz. Az Erdélyből jött eredeti szászsebesi jobb is, olcsóbb is, megmondom. De kiütéssel olcsóbb a magyar fog, és sír az osztrák!

Viszünk rá kínai fogkrémet, ha Romániából vagy Moldvából nagyobb szállítmány érkezik a lengyelre. A borsmentásból vagy a fodormentásból három-négy tubus annyi, mint a tévén hirdetett egyetlenegy. Kalcium talán nincs bennük, de az csak akkor használ a fognak, ha a fogkrémet megesszük.

Szegényedő világban egyre kevesebb árucikk éri meg a vásárlás dicsőségét. Sónak, cukornak, rizsnek, lisztnek minek a kiállítás? Nem tesz csodát a mosópor márkája sem már. A fogkrém helyébe apáink iszapolt krétája is jó, félkilós barna papírzacskóban. A százhusz éves farmer, az amerikai aranyásók kendervászon nadrágja, munkásaik gúnyája, majd a szegénységet címerként viselő kenderszívó amerikai ifjúság, legvégül a keleteurópai nomád értelmiség szerelése megmarad GENERICnek, azaz egyennek és egységnek, márkás és különleges ellentétének. Az ilyen hétköznapi holmi árfekvése vagy megszólalásig hasonló a volt szocialista kínálathoz, vagy hamisítják. Amikor az áru külön minőségére vagy időtállóságára a multik sem kötelezhetők, akkor bizony Calvin Kleinen éppúgy nevetünk, mint azon a minapi

újsághíren, hogy zug-csirkevágókat lepleztek le. Amikor majd a Rangers a régi iparos-gazdaemberek kordbársony viseletét kezdi újra gyártani, a hozzávaló flanel inggel, akár flanel pizsamával együtt, akkor fontolom meg újból a sárga veszedelmet! Hogy az ifjúság évtizedek óta megutálta a feszelő nyertest és szakadtra formatervezte öltözetét, az inkább reménységünk legyen: ha igazán beletanulnak, a szegénység visszanyerheti méltóságát.

ha az osztrák fogtechnikus olcsóbb szemüvegen nézi az olcsóbb órát és olcsóbban cigarettázik közben, akár a fogat is olcsóbban csinálhatja

Nagyobb baj, hogy a textiles családból származó Assisi Szent Ferenc idejében még minden kelléke megvolt a szegénységnek, és mára nincs. A haladás kikezdte létalapjait. Megüdülhettek díjtalanul jéghideg forrásvízben a szegényember, s a hasát sütő napból ózonpajzs fogta ki az ibolyántúli sugárzást. S ha kénytelen munkanélküliségében elhverte a delet, nem földi özont szívott, hanem tarka pillangókon melázott

vagy madárcsicsergésre ébredt pozsgás zöld erdők alján. Mára mindez oda és vigaszul sovány, hogy megvan a tüdőbaj gyógyszere, addig, ameddig. A haladás a kispolgárság ópiuma volt, és való igaz, hogy belekábult a szegényember is az utóbbi félszázadban. Hanem most miből éljen, ha zúdul utána a kispolgárság? Akik még egy győzelmet vártak a széncsatában, még egy csapást az imperializmusra, még egy új szakaszt, egy történelmi mérföldkövet, hold-rakétát, sőt a bűvös 89-es év az új gazdasági csoda délibábját is elébük vetítette... Mára pedig eltűnik foszlékony nyugati valósága is! Ezt a filmszakadást még mindig recesszióknak nevezik a közgazdászok, és nehogy jövőre a szavukon fogják őket, évről-évre jósolják: még nem jutottunk a hullámvölgy aljába, ahonnan a felemelkedés kezdődik. Senki a növekedés hajdani szakemberei közül megkockáztatni nem meri, hogy szakadék a völgy.

De minek hajszozni a gazdagság ábrándját, kérkik mind többen, ha útja mentén fölfelé is mind holdbéli táj? Ha később csúszik be a növekvés madzagja, ott már meg nem él szegényember. Se a gazdag, persze. Se fű, se fa, se pillangó.

A vasfüggöny védelmében szinte televénynek maradt hármashatár is sivárabb lett négy év óta, nemcsak a remény rivalgása ült el. S mikor Szentgotthárd főterén azt tapasztalom, hogy az ország két legkülönb vasboltja közül becsukott az egyik, belémnyilall, hogy én itt kalauz nélkül nem boldogulok.

– Hol árulják most a Kaszagyár termékeit? – tudakolom Bálintffyától.

Egykönnyen nem találtam. New Orleansból jött Egy amerikai milliomossal, s nekem azzal volt dolgom. Hasonló dolga volt vele Bálintffynak is,

azért kísérgette. Verandámon elejtett szavából értetem, hogy a milliomos műgyűjteményét restaurálja és közelebből meg nem határozott műveket alkot neki – hitelbe persze, hiszen szegényember hitelez a gazdagnak. Nagy figyelemmel kísérte azután a milliommossal folytatott tárgyalásomat, sőt az alkuban pártomra kelt, pedig sejtette, velem együtt már, hogy a milliomos csupán egy összegecskét szánt a művészet oltárára – azt pedig vagy az ő oltárára teszi, vagy az enyévre. Bálintffy mégis pártolt, bár éreztem, s a szegényember megérzése e tekintetben ritkán csal, hogy a milliomos pénzére pillanatnyilag neki nagyobb a szüksége. Mégis mennyire pártolt, milyen körmönfontan! Azt sem hittem, hogy magyar így pártolhat valakit angolul. Aki a nyelvet megtanulta idegenbe szakadtjaink közül, az a tudására büszkén, nagy nyomtatékokkal érvel, tapsot vár minden mondataért. Bálintffy pedig foghegyről vetett a beszélgetésbe egy-egy szót. Bozontos ember, hát nem is tudtam, vajon a száján ejti-e. Apró szeme álmos volt, kelletlenül tekintett a portékámra, mintha ócsárolta volna. Ha ilyen ravasz vagy, lehetnél akár gazdag, fordult meg a fejemben. Néhány nap múltán telefonált, hogy megkapta ő is az életmentő pénzét. Megkönnyebbültem. De akkor kiderült: nemhogy itthon nem ragasztotta a pénz, hanem már Erdélyből fordult, Csikcsicsón megalkudott egy lóra, s oda vissza kell szaladnia lovagolni, azért az ideje szabott. Valahogy nyélbeütöttünk egy találkozót. S hol, ha nem a lengyelen? Ott alig eszültem, már két buvárszivattyút megvett – és ördöge volt, mint németországi villámátogatásából megtérve újabb telefonjából értesültem, mert kiégett nyomban az egyik. Még úgy is, bizonykodott, Németországban meg nem mutatnak ennyiért buvárszivattyút. Hogy így összezelegettünk, már megkérdezem, hol égett ki, Csikcsicsón-e vagy német földön? Nem, azt mondja, vett egy házat Szentgotthárdtól húsz kilométerre, ott ment teli a kút homokjával. Viszont a második, az szív, mint a parancsolat. Nézzem meg. Szóval eljöttem, hogy megnézem egyúttal. A Szentgotthárdtól húsz kilométerre eső falutól legalább öt még az a Kakas-hegy, ahol Bálintffy. Ide hozzanak utána atomerőművet, ha tudnak. Vagy atomtemetőt a határok szegletébe! S most rá vezet, hogy a Kaszagyár termékeivel jobbára a kaszagyári munkások kereskednek, nincs akkora szükség vasboltra Szentgotthárdon, és várja a következő kérdést.

– Muraszombatból mit hoznak a falusiak?

– Halat. Meg benzint, de azért nem kell odáig menni. Szentgotthárdnál is közelebb az első szlovén falu.

– Hát Osztrákból?

– Kettes ekét. Ott már nem szántanak vele, de itt nagy cikk a kétlakiakból lett tanyasiak közt. A bete-

vőt valahogy kiteremtik vele, mire a munkanélküli segély lejár és jön a szociális.

Nem beszélünk többet, mint két táborból való foglyok, ha a közös kútnál az őrség fegyveres. Bálintffy sem beszéde-sebb, sem gazdagabb nem lett a Kakas-hegyen. Az angol nyelvből és kultúrából azt tanulta meg elsőnek, hogy a beszéd a fecsegő osztályok dolga. Velük szemben állnak az ivó osztályok, az ő keresztjük a munka. Bálintffy azért bort állít a szőlőárnyékos kerti asztalra.

– S az osztrákok? Mit visznek?

– Munkás kezét.

Hát igen, a hármashatár a munkanélküliek Bermuda-háromszöge. Szlovéniában, amióta állammá lett, csökken a foglalkoztatottság, de a

munkanélküliség csak feleannyival növekszik. Akár itt, Vas megyében. Nem is nagy újság. A munkaerő vándorlásában fennakadás volt csupán a vasfüggöny. A még-el-nem-szakított Vasból, a mai Dél-Burgenlandból is Stájerországba jártak vagy költöztek dolgozni. Az első stájer várost, Fürstenfeldet Fölöstömnek nevezték, mintha a magyar vándormadár a reggelijét ott költötte volna el. Lehetett volna akkor is szociális esetté lenni, alamizsnáért folyamodni, de a magyar inkább túladdott a házán-telkén és vett olcsóbbat Szlovéniában. Ma sem lázong. Megérti, hogy a nemzeti össztermelés értékéhez képest nagyobb nyűg ő, mint például a németeknél volna, ezért úgy tűnik ki a képből, hogy mosolygása se marad – talán a dolgukvégzett választók nyáreleji listáin se majd.

Poharat a borhoz német asszony hoz. Fiala, karcsú, Bálintffy mindjárt el is lopózik vele nyájaskodni a ház mögé. Addig az asszony gyerekei hancúroznak körülöttünk. Érthető a helyzet, minek ide szó? A szászországi Altenburgból jöttek. Bálintffy olyan apjuk, amilyen a városból természetbe szabadult gyerekeknek kell. Németül löki nekik a szót, félfigyelemmel, kíváncsiságot keltően. Ők már magyarul csipognak. Az ám, Altenburg. Régi vár, régi város, nyakas takácsfészek, a polgárok összejárását még a múlt században is tiltotta a hatóság. Azért találták ki a skatot, hogy kártyázás közben hányhassák-vethessék Fénybe vetett krisztustalan hitüket. Azért nyomják ott a német játékkártyát. Hát persze. Nekem emlékezetesebb jeles antikváriuma – rá is buktam, mint Bálintffy a buvárszivattyúra. Igen, szólal meg mégis az asszony. Az ő családjáé volt az, végig az NDK idejében amíg a Wende: a nyugati gyarmatosítás nyomán tönkre nem mentek. Értem már azt is, hogy a német asszony gyermeknevelési segélypénze itt többet ér, mint Altenburgban, ahol legnyomasztóbb a munkanélküliség a teljes Szászföldön. Értem, értem.

– Sok jó polc-deszkát elhoztam abból a boltból! – sóhajt a célszerű Bálintffy. S egy fuvarral az asszonyt is, meg a két gyereket nyilván. – Nézd meg, amit már beépítettem.

Assisi Szent Ferenc idejében még minden kelteke megvolt a szegénységnek, és mára nincs.

Járjuk a házát – nem is egyet, mert kellett még egy, hogy így megszorodtak. Kardalészában minden – hanem ami elkészült, iparoskezet dicsér. A tűzhelyek kivált. Omló boronaházból bontotta ki s rakta újra Bálintffy. Az egyik eresz alatt stájer-magyar-vend koszorú-rendek közt fémkeretes finom dupla ablakosor. Valahogy trágárul fest itt, még ha északi műteremfényt juttat a padlástérbe, akkor is. Ilyen drága holmi felől érdeklődni is illetlenség, azért másnap tudom meg kérdés nélkül, hogy ilyen ablak darabja 16.000 Schilling. Mármint a bolondnak, aki a városvegi Bauwelt áruházból kapkodja el. A szemfüles szegény meg mire lesz figyelmes valamerre Innsbruck táján? Gépek emelgetik az ablakokat egy parádés házból, aztán ejtik le sok emelet magasról és helyeznek műanyag-szemeset a helyébe. Szegényember megbeszélgeti a gépkezelővel, hogy ne ejtse le mindegyiket. Ami éppen maradt, össze is csomagolják és némi díj fejében elküldik Magyarországra kéz alatt, a pénzügyminiszterek mellőzésével, hiszen őket a hadifoglyok sem avatják sodrott cigaretta-üzleteikbe.

– Mindezek után – szól Bálintffy ünnepien, amikor gyereket-asszonyt-házat már leltárba vettük – lássátok a Teremtés Koronáját! – Az illat is, Bálintffy ragyogása is árulkodó. Örülök, hogy néhány napja újból végignéztam a keszthelyi Festetics kastélyban a versenylovak portré-festményeit. S a jószemű kismesterek rávezettek, hogy különbségek lehetnek lovak közt is, nemcsak autómárkában. Hogy Bálintffy lova a Kincsemmnél szebb, azt friss emlékeimből idézem. Marra magasabb. Csüdre kecsesebb. S még mitket mondhatnék, ha közelebb merek menni hozzá! Igy csak Bálintffy vált szusszanást a Teremtés Koronájával, s az a felsőajkát orrlíkára pödri, hogy a szuszt emlékezetébe vesse.

Miféle szegényember, kérdik, amelyik versenylovat tart? Ne vágják rá, hogy semmilyen! Hogy vagy gazdag, vagy pazar kényúr lakik benne! Mert nem lehet örökké úgy élni, hogy egy csöpp vékony lenolajjal megkenegetem a pár cipőmet, aztán a kefén ragadt még vékonyabbal a bőrtarisznyámat, a levéltárcámat, legvégül a karórám szíját, hogy ne fogja az inget, mégis megválljon két évet legalább, majd az olajos ujjammal pipáimat dörzsölöm be, hogy az se menjen pocskéba. Türelöm köll a szögénység-hön, állították a régiek. Igaz szó. De fényűzés is kell hozzá. Néhanap egy rövidszivar. Egy részeg ömlengés. Egy versenyló. Stratégiákkal nem is lehet a szegénységet viselni, csak élvetegen. Legyen a hosszú nótájának cifrája, csalogatása, fürgetegese, a térőszavai meg ragyogjanak, mint Chardin fazeka. Akkor édes a bosszúja is, hogy közben jól éltél.

Hát igen, a hármashatár a munkanélküliek Bermuda-háromszöge.

A kútnál töprengnek ezeken. Bálintffy szemléltetné, hogyan szivat a buvárszivattyú, de én a domboldalon lefelé kalandozok és a szemem a vízfolyás bozótjától az erdőnek indul tovább.

– Túl a határ – hallom. – Ha sétáltatom a lovat, nem akar visszafordulni néha. Már ismerik odaát.

Szabadon járjon a lova, ha gazdája nem keze-lába másnak. Aki másé, az a legszegényebb. Bálintffyé a vízfolyás? Még az erdő is talán? Ejnye! Ha Bálintffy szegény, miért ne lenne szegény Ingo? Tehet ő arról, hogy a sörépitészeti elszántságot szépen fizették? Építhetett volna Intercontit vagy Kempinskyt nekünk, és még szabadlábbon lenne sajna. Hát nem akkora odaadással böngészte a Kleine Zeitung apraját, mint az Expresszt az állástalan? Talán kertésze akadály? Petőfi fűtőszalmája elfogyhatott az egy telén Debrecenben, de szolgálégénye megmaradt, ha az irodalomtörténetnek hihetünk. Házuk felől, akár domboldaluk felől lehetnének éppen zsellérek mind a ketten. Egyetemi tanár is volt zsellér, művész is, mérnök meg mégugyis, hiszen azt a frissen szárazra tett magyar szegénység inzsellérnek tisztelte a múlt században. Az Ingenieur a találiekonyság rangja volt.

Találiekonyságunk könnyű zsellérsorsa járna nekik – csakhogy Ingóé a Mercedesz, Bálintffyé a versenyló. A zsellér mozgékonyágát pedig megadóztatta a középkor is. Henry Ford találiekonysága az volt, hogy a szabad mozgás nemesi kiváltságát futószalagról forgalmazta, de szegényembernek végig megmaradt. Az autó tömeges ötletelensége később az országok jómódjának, ipari növekedésének fokmérője lett. A természetnek meg az emberi közösségeknek gyilkosa. S a szegénységnek veszedelmes kelepéje. Némelyik azt hiszi, gazdag attól, hogy autója van. Mikor attól koldul.

– Hogy jutnak el iskolába a gyerekek? – kérdem, mert eszmélek, hogy ekkorát Bálintffy se hallgatott.

– Félórába telne autóval – feleli. – Gyalogszerrel tíz perc a völgyön át.

Ez az igazságos. Csakhát bennünk a féreg. A mehetnék. Végül aztán ingázunk a központokba, és az állam nemcsak a sápot szedi, hanem nekibátorodik, hogy az ő központja nélkül meg nem lehetünk.

Mi a széleknek másvágnak neki másnap, és Bálintffynak megered a szava. Hol félkézzel kandargatja a kormányt a gyepük csavaros mellékútjain, hol csupán egy ujjal,

máskor tenyérrel, de biztos helyi ismeretekkel, ahogy németül vagy angolul beszél, félvállról és bizonykodó nyomatékok nélkül. Lassacskán kiderül: ide telepedett ő néhány évre a haza határába. Mivel haza nem telepedhetett, amerikai bujdosóként Burgenlandba jött templomot restaurálni. Megállunk a németlövői szőlőhegyen és Magyarországnak

fordulunk. Bálintffy messzi szürke foltra mutat dél-keletnek.

– Mi az ott? – kérdi jelentősen.

– Tudja fene – mondom.

– A jáki templom – világosít meg. – A felénk ereszkedő völgyek mentén nemes falvak őrlánca, Csatárok, Lövők, Strázsák, Őrök, Őrállások, Füsthegyek jelezték haza sorra, toronyiránt, távírónál-telefonnál gyorsabban a közeledő veszedelmet.

Én is azt a fürge füst-telefont keresem, helyeslek magamban, amelyik jelezheti a veszedelemmel együtt az élet titkos lehetőségeit. De Bálintffy nem ide akar kilyukadni.

– Ilyen jelzőhelyekre szoktam kiülni, amíg itt dolgoztam, és néztem toronyiránt, mint afféle spekulátor, aki persze határkémlelő volt az okleveles latin-ságban. Se kinn, se benn, mint az itteni magyarok. Azok máig kimennek Bécsbe és bemennek Magyarországra. Jelet adnom nem volt kinek. Elfelejtették a határkémlő nemes községeket, és az új földesúr Ausztria is sietette a felejtést.

Az őrlánc túlsó végén, a felsőlövői temető jókora Bertalan-kápolnája tövében mondja tovább, félóra múltával:

– Itt a templom mellett például dűledezett egy régesrég-i kőház. Mivel a környéken restauráltam, megkutattam a templomot is, a házat is, és jelentettem, hogy a templom középkori freskókat rejt, a ház pedig alighanem legrégebbi románkori lakóháza Burgenlandnak az egyszem bécsújhegyin kívül. Hivatalos választ nem kaptam. Aztán megsúgták, hogy a templom restaurálásához nincs pénz. Akkor én súgtam nekik, hogy a házat szívesen rendbehozom a magam költségén, ha beleköltözhetek. Legalább az őrláncon át naponta látom a jáki templomot. Erre végre kaptam hivatalos válaszlevelet, méghozzá antedatáltat, azzal, hogy a temető bővítésre szorult, a ház romját letolták a templom mellől. A falu kicsiny, temetkezni való helye kerül bőven. Másra bízták aztán a templom restaurálását, mert nem volt alaptalan a gyanújuk, hogy az őnáluk régebbi magyar műltről találnék árulkodó emlékeket.

Ilyesmiket mondat a keserűség az ország elszakított gyepüvidékein vándorral is, nemhogy a bujdosóval. Vadonatúj burgenlandi útikönyvem, a drága DuMont se tisztázza, kiket is őrzött az Őrség, Bálintffy keletnek jelzett nyugati támadásairól meg végképp nincs szó benne.

A kertek alatt jutunk el Őriszigetre, ahol restaurált. Ha a falu evangélikusai tornyot nem emelnek műltszázadi templomuknak, a község máig ki nem látszana szúrós szilvásainak sűrűjéből. Bálintffy mutatja, merre lehetett lóval, merre meg csak gyalog bejutni a bürönyújtó Őriszigetre – vagyis toldott nádi hidakon, mert vízállás is fogta körül. Kétszáznyolcvan-valahány lelke, nem több s nem kevesebb évszázadok óta, evangélikus magyar mind. A másik két magyar népsziget, Alsóőr katolikus, Felsőőr magvában református. Mikor a türelmes török visszaszorul

Bécs alól, majd Magyarországról is, Őrisziget néhány szál vízhozta katolikusa mögé áll a római egyház és az evangélikusok templomát kisajátítja. Kapálóznak, hogy nem volt az katolikus soha, még meg is bélyegzik őket. Pimasz eretnekjei, olvasni az első egyházlátogatási jegyzőkönyvből.

Még ahogy meséled is, följön a protestáns fejed vize, gondolom. Mekkora kéjjel bonthattad ki a máig katolikus kézen maradt csöpp templom belső falszínéről ezeket a furcsa jelrendszerű képeket. Lendületes előadásod híján barlangfestmények volnának a szememben. DuMont osztrák útikönyve románkorinak mondja a templomot, freskóstól. Nyavalyakór-ság, kontrázol. A templomnak se fala, se dísze nem román. Se gótikus! Először is nem freskó, amit látni. Azért nem volt soha katolikus. Talán el is akadna a burkus németnél meg a pápistáknál, ha körül nem vernék a diót és szemben a Kirchwirt kerthelyisége nem hívogatna. Lekezelünk a dióverőkkel, élvezzük ódonó beszédüket, végül Bálintffy átinvitálja a legidősebbet egy Achtelra, amíg harapunk valamit. Közben elmondja az apjáról a dióverő Patyinak, hogy először állította őt szemtől-szembe az élő történelemmel. Amikor itt elkezdte a munkát és vakolódórrel lépett ki a templomból, görbe botjával fenyegette meg a vénember és ráripakodott: „Pápisták szolgálatába álltál?” Hát a vallásháború szelleme még ennyire él a maroknyi magyar közt? A fenyegetés nem volt játékos, azért Bálintffy a lelkére beszélt a vén Patyinak, hogy a szentélyboltozat megerősítésével meg a karcolt és festett képek napvilágra hozatalával a lutheránusok múltját bizonyítja ő. A vénember megenyhülten dőlt a botjára, megeresztette az eszét és ezt mondta cserébe: „Sokat sanyargatták a mi hitfeleinket. Szerencsénk, hogy eljött utóvégre megszabadítani minket a Luther doktor.” Bálintffy állta leesett. „Akkor Luther előtt milyen vallásúak tetszettek lenni?” A vénség talányosan ingatta a fejét. Latolgatta, mondjon-e többet a pápista szoldban álló piktornak, aztán mégis a fülébe súgta: „Huszíták.”

Én túljártam az ilyen megdöbbenéseken már, amikor Bálintffy még a Mexikói Öböl szemhatárát kémlelte a jáki templomért. Templomnyitó tudós harangozóktól hányszor hallottam, kivált az ország keleti felén: „A mi templomunkat a huszíták építették!” Könyvből nem vehették, a templomukon sem hagytak jelet a huszíták. Hát rögeszmések a harangozók Szabolcsban? Szatmárban meg ezt hallottam: „A mi templomunkat bogusok építették., Tessék? Bogumilek? De addig törtem a fejem, amíg egyszer azt nem hallottam: „Gotusok építették a mű templomunkot.” Bizonyosságom csak ennyi: kis közösségek éltek az ő hitüket, vallása nélkül, mert hitkutatók katonasággal jártak a nyakukra. S végül elmondhatja a kései harangozó a költő szavával: „Emlékszem, emlékszem, nem tudom, mire.” Még a legfrissebben a Mindent Az Állami Áruházból hitére. De nem annyira, hogy most a Mindent Az Egyházi Áruházból hite felé ne hajoljunk. Európa hivatalos történelme Egyház és Állam monokultúrájáról szól. A többi a sze-

gényeké, a pimasz eretnekeké, akik magukat kormányoznák, amíg lehet. Az idősb Patyi is jól tette volna, ha megváltó Márton doktora felől Thüringiában érdeklődik Müntzer Tamás szétvert népe közt. Hanem Bálintffynak válaszolhatom végre: – Nem kell a mi történelmünket hamisítani se tótnak, se oláhnak, se osztráknak. Megfejténi jó lenne előbb, igaz-e?

Már nem verünk meg senkit, kedvvel látunk falatozáshoz. Jobb, hogy mindjárt osztráktól védhetem az osztrákot, mert nem igaz a mondasuk: „Wer nichts wird, wird Wirt.” Többre nem vihette volna az osztrák kocsmárosné. Gyönyörű rostonsülték. Csupahús disznósajt ecetben, tökmagolajjal leöntve. Ha a számlája háromszorosa is a mi vendéglőinknek otthon, adagja legalább kétannyi, ritka krumplival, frissen reszelt toma közt. Lehet a kormányt szidni ott, ahol az ország hülyére támogatott mezőgazdasága drága ételt juttat az asztalra – de nem a vendéglőst. Nekünk magyaroknak agrártámogatásra nem jut, élelmünket idegenben értékesíteni nem tudjuk, a paraszttüntetés az Országháznál akörül forog, hogyan lehet ötforintos lisztből a kenyér ötvenforintos, a hús az állattenyésztőtől miért háromszoros árán jut a tányérunkig – vagyis aztán miért eszünk feleannyi húst, mint még néhány éve. De a mi vendéglőseinknek az nem jut eszükbe, hogy dráguló étlapjukra a természetnél vásároljanak, s engem a pénzért jól megtömjenek, hogy sűrűn visszatérjek. Osztrák újságírók is visszatérő japán turistákat faggattak a minap. Dicséretet akartak hallani kultúrkinccseik felől, a japánok meg az osztrák reggelihez felszolgált illatos, meleg péksüteményről áradoztak. Kulturált klotyóról, kulturált szórakozásról hallani nálunk, de kultúrreggeliről? Hát hogy ilyen jól megtölteztem kultúrával, megkérdeztem a vendéglősnét egy kényes kultúrkérdés felől, amilyennel nálunk a vendéglőben elő nem hozakodnék. Tapintatosan kellett persze itt is. Nagybelűeknek való vastag rántottája, Bauernfrühstückje van-e. Belém nem férne már, csak kíváncsi vagyok, hogy állnak a tojásételekkel. S ezt halom: „Se rántottám, se tükörtojásom, se bécsiszeletem. Még a csirkével se kockáztatok, kérem.”

A helyzethez illő körütekintés. Évenként megkettőződik a szalmonellás mérgezések száma Ausztriában. Hasonlót hallani magyar rádióban, olvasni újságban, azonban a mi vendéglőseink épp annyit tartanak a sajtó felől, mint a kormány. Ha már egy kétszáznyolcvan-valahány lelkes faluban se kapirgál a tyúk, hanem villanyfénynél hízlalják, géppel mellesztik, hogy a tulajdon piszkától visszafertőződjék, akkor bizony rettegni kell. Lassan a disznóhús is lekerül az étlapról. Hogy sokáig ne maradjunk a gyomorforgató témánál, a tormáját dicsérem, s kérdelem, nem sírta-e ki a szemét, amíg lereszelte? Megmutatja a darálóját. Kéthengeres, mint a Darabont, csak kézi.

Stratégiákkal nem is lehet a szegénységet viselni, csak él- vetegen.

Harmadnap a felsőöri vásárban ödöngök a konyhakegészes sátrak közt s ott látom újra. A sátor mögött Zala Volán busz. – Magyar vendéglátó iparosok! – örvendezek. – Nem eszünk többet poshasztott torma! – Talán vendéglátósok voltak, pénzzel szaladtak át a bankba, de elejtettek egy Zalai Hírlapot s abból megtudtam, hogy a Zalkasajt új sajtgyártó gépet mutatott be. Ugy jön belőle a kemény és félkemény gumisajt, mint a reszelt toma a darálóból. A Középmagyarországi Tejipari Vállalat ilyen sajton ment tönkre, a Szekszárdi Vertikum hasonló élvezhetetlenségével teli a hűtőpult, de legalább illő árat szabnak neki, hiszen az automata gép sok pénzbe kerül. Tormadarálóval bűbűldjünk?

Asztali gusztustalankodásom beszélgetést indít a nők közt a hátsó ülésen. A német asszony megsúgta barátjának, hogy már tudja, mitől okádott Bálintffy hajnalig. Gombára gyanakodott, hiszen ők is az erdő élők a többi falusival. Mégis a szomszédék tojása lehetett! A tejükben is tapasztaltak piszkosságot, nem is vesznek tőlük azóta. Részezes falu, sajnos. Csak-hogy a szalmonella gyors törzsi osztódása nem részezes parasztság vétke, hanem a józan agráriparé. Az ott termelt állatkórságokkal már új tudományág, a technopatológia foglalkozik. Bécsben szűrőpróbakal vizsgálják az értékesítésre kerülő broilercsirkét és mára a harmada szalmonellával fertőzött. Legfőbb terjesztőjét, a tápot nem vizsgálják sehogyan. Szegényembereknek bizony vigyázniuk kell, magukra, egymásra.

Már hazánkban, a szerek közt este nagy alumínium kannákkal hordják a gyűjtőbe a tejet. Ott átveszik, minősítik, öntögetik, és nagy lajtkocsikon körülölyölik a megyében. Vagy kettőben, mert két megye tejipari vállalata éppen árharcot vív. Ott leveszik a tej hasznát, csirátlanítják, zacskózzák, dobozolják, s hűtve lötyölődik tovább félországon, áll hűtőpultokon mire a reggeli bögrékbe jut, s megmarad belőle az elemészthetetlen göngyöleg. Csak amióta a gazdák a Parlamentnél öntögették a tejet a csatornába, azóta nem iszunk feleannyi tejet se, mint azelőtt, ezt hozta a piacgazdaság. Vajon mennyi benzin kell egy liter tejnek az üzletig juttatásához, hány kilowattóra áram a tárolásához? Csúnya tócsákat látni az európai tejút mentén is mindenfelé. A Budapesti Tejipari Vállalat magával rántja a fizetésképtelenségbe a tornaallyait Gömörben. A bajor Südmilch tejmozdulja épp akkor telepszik le Paraguayban, amikor a keleti német Sachsenmilch megbukik. A homogenizált, magyarán döglött tej kereskedelmi aránya is mind nagyobb Európában.

Ha már a Milimárik meg a zörgő tejeskocsik vissza nem jöhetnek, mert az állam épp most szab törvényt az élelmiszerekkel házalás ellen, miért ne

fejhetné az önkormányzat a maga tejét városmajorban?

Itt a hármashatáron vigasztalóbb a táj, mint az országban egyebütt. Alpesi a pára erdőn, mezőn. De a tölgyesek csak száradnak. A falusiak apró irtásokra hordják tántorgón az óriás disznótököket halomba. Legalább nem önetetős tápon a disznó, s hízóra akkor fogják, ha vevő jelentkezik. Nincs stressz, hormon, antibiotikum. Utoljára rájönnek az olajütésre, és idehaza is barna tökmagolajjal ehetem a disznósajtot. De miért nem csapják disznajukat a tölösbe. Makkolhatna itt. Szárad a műveletlen erdő Európaszerte. A disznó túrja gyökérért, gombáért, egérért –épp azt teszi, ami az erdőnek hiányzik. Az erdő meg a disznóval, hogy nem hülyül el a tömeges tartásban, húsa ízletesebb, nem lesz minden fertőzés áldozata, hiszen a természete szerint máshol enne, máshol hálna, máshova piszkítana. A Vogézekben ilyen viszonyosságért verik ki már a marhát is az erdőre. A hármashatárnak még egyik szelete sem eszmélt. Nálunk a kettes eke járja, a szlovéniai Nagytótlak valamikor erdős völgykatalana is körbetarolva, pimasz eretnekjeinek falképekkel hímes kerektemploma gyámolatlanul a közepében, csatrogány szánt alája a veszteségnek. A szegényebbik két nép az osztrák körömollóval ápolott kertjeiben, omló muskátlis ablakaiban, kövér autóiban keresi a jövőt. Pedig nem jó példa Burgenland. Urizáló esti parasztsága ingázik Grazig, Bécsújhegyig, régi gazdáik kihaltak.

Ha ekkora a polgárosodás vágya, a városmajor tejét községi tejszarnokokban, az erdőtúró disznó húsát községi mészárszékekben mérhetnék ki tisztiorvosi felügyelettel. S a hasznot tehetnék községi takarékbá. A felsőöri református temetőben melázok egy valószínűs belső titkos takarékpénztári igazgatósági tag feketemárványos dicsőségén. Köztisztület kísérté sírjába. Állítanak-e majd ilyen követ pénzügyi varázslójuknak Gávavencsellő lakói?

Felsőőrött azt hányjuk-vetjük a református lelkésszel, hogy hajdan paraszti gyülekezetében egyetlen gazdaember sincs már. A felsőöri magyarság úgy gyérült, ahogy földműves népe fogyott. Igenám, csak hogy a református gyülekezet ilyen népes még nem volt.

Ritka magyarság, sűrű reformátusság? Ha kevesebb a munkanélküli, hogy nőhet a munkanélküiség? Hiszi a piszi. Már meglátogatom az új tűzoltólaktanya első kapavágásával és miniszteri díszlátogatással egybekötött „tornácünnepeket” a régi lelkészlak előtt. Hát hemzsegnek a reformátusok! Nem férnek a templomba. A nagytisztelendő úr Bocskayruhában nyomul közöttük, mint egy protokoll főnök és hallom, hogy itt-ott, a mulatozók legidősebbjével és legfiatalabbjával vált magyar szót is. Történelmi határainkon belül szinte nem éltek nem-magyar reformátusok. Talán a vágy keresztségében gyarapodnak itt a titkos magyarok, és pimasz eretnek szokás szerint a Patyiak meg a harangozók súgjákmeg majd, kik is ők? Ahol a nemzet nyelvében sem él már, élhet

még eretnek hite szerint? Friss sütetű gondolat, jó lesz kitenni a napra, hadd szikkadjon.

A két nyelvre hegyezett fülű fiatal lelkésztől lehet kérdezni is vadakat. Tíz éve, hogy választható tantárgyból kötelezővé lett a magyar a helyi polgári iskolában. A felsőlövői gimnáziumban érettségiznek is belőle. Az alsóöri magyar óvoda óvónőjével és szép szál soproni férjével egy órája ebédeltem a pizériában. Többnyire németül beszéltek egymás közt. Ha a magyar szó Trianonnal elveszítette közigazgatási becsületét és a parasztoké lett, majd együtt gyérült a parasztsággal, minek az itteni ifjúságnak magyarul tanulni? A lelkész válasza gyakorlati. Kereskedőváros lett Felsőőr, tódul ide a nép a határon túlról. Magyar a helyi takarékos igazgatónöje, az üzletek kirakatában mind kinn a Magyarul beszélünk. Kér is minket, beszéljünk magyarul az üzletekben, hadd hallja a tulaj, hogy érdemes volt nyelvet fognia. A közhivatalok is keresik a magyarul tudókat.

Jó elnézmem református lelkészt jóléti államban. Kevesebb a gondja, mintha odahaza Szatmárban pásztoritaná Kölcse népét, mint eddig. Jár a szeme a becsületes reformata eklézsia fundusán, s végül a lábujában állapodik meg egy rongyos épületen. – Csak hát kevés az a három magyar óra. Oroszból is volt annyi. A könyvtárunk hiába nagy, nem olvassák. Az ifjúsági olvasóköreinknek inkább a népi táncosai élnek, meg a zenészei... Valamelyik nap révkomáromiak jártak itt és firtatták, magyar történelmet tanulnak-e gyerekeink... Azóta gondolkodom, hogy meg kéne nyitni ezt a régi református iskolát itt a szegletben.

Megáll bennem az üdő. Azt találni, amit dehogyis kerestem! Idáig szaladtam előle. Negyvenöt esztendeje szívbeli jóbarátom, Pásztor Győző esperes-plébános mesterkanonok is katolikus iskolát alapított tót falujában, Dabas-Sáriban, hasonlóan szép szándékkal, és jézusmária, mibe tenyerelt! Hívott telefonon, amikor már összeugrottak a sáriak, mégsem szánkoztam el, hogy meglátogassam – mihez fogok, ha régi barátomat nem bátoríthatom majd élete legsúlyosabbnak bizonyult döntésében? No, nem mentem a tót népszigetre, megtalált a magyar népsziget. Felsőőr reformátussága nyelvében megfogható, de gyülekezeti hitében és áldozatosságában nem. Sári katolikus népe szakasztott így. Guthy László nagytisztelendő úr jámbor ember. Pásztor Győző főtisztelendő úr ugyancsak. De tehetnek akkora kárt mind a ketten magukban és népükben, mint a hit tüzével vitézkedő bajnokai hajdanán. Támaszthatnak akár Szarajevókat. Miért, kik a bosnya muzulmánok? Ki hallott már olyan országról, hogy két nép meg egy vallási csoport alkotja? S a két nép lőjön az egy vallásra?

Nem is fér meg bennem a hajmeresztő hasonlóságokkal teli balsejtem. Meg kell bizonyosztanom református felemmel. Alsóőrött, a katolikus plébánián bezzeg tudtam a számat befogni, amikor a pap végigkalauzolt a régi katolikus iskola lassan pofozott tantermein. Mert hiába, hogy a tisztelendő úr tanárember,

akárcsak sári barátom – de utóvégre katolikusok! Tetszik látni? – emelem föl a szavamat – régi emberemet félretolom s az újhoz szítok! Hitetlen létemre inkább tanítom hitfelelmet minthogy barátomat verném hátba, ha elragadja a térítői düh! Miféle vegyelemezetlen takony ragasztja össze a közösségeket életre-halálra, tessék mondani? A bosnya muzulmánok a 15. században még horvát nemesek voltak. Aztán Tvartko királyuk a nemzeti egység érdekében államvallássá emelte a patarén bogumilizmust, egyszerűbben a bogusgotus-patyihitet. Ez a mi Mátyás királyunknak nem tetszett ugyan egy csöppet, de mivel nemcsak igazságos király volt, hanem jó közigazda is, gondolta, hogy a szomszéd pálfordulását ő még tőkésítheti. S hamarosan meg is fenyegette az akkori IMF-et, a pápát, hogy a magyarokat a hármaskereszt alatt vezeti tovább, ha nem postáz rögtön pénzt. Irt ő Frigyes császárnak is dörgedelmeset a magyar nyelv védelmében, holott egy magyar szavát nem hagyta ránk. Így jutott egy Győzőkéhez hasonlóan lelkes professzorunk arra a következtetésre, hogy Mátyás király nemzeti egyház alapításán fáradozott. Nos, a bosnya muzulmánok sem a fajukat, sem a nyelvüket nem védhetik a horvátoktól, akik Mosztárban lövik őket, mivel nyelvük is, fajuk is egy. De nem is a hitüket védik, mert az még annyira sem tüzes, mint a szerbeké, akik őket Szarajevóban aprítják. A patyihitű horvát nemeség áttért mohamedánnak, amint a törökök rájuk telepedtek. Méghozzá nemesi kiváltságaik védelmében, hogy rája ne legyen belőlük, a föld adózó népe, mint a többi horvát vagy szerb. Tehát csupán adócsalás történt. Mégis igaz, ha öt évszázad múltán azt vallják: mások vagyunk.

– Nagytiszteletű uram! – fellebbezek a fiatal emberhez rémült fejhangon már, hallgatnom rossz. – Aki magyar mesét gyűjtött itt még húsz éve, és mennyit, az is csupa német nevéktől gyűjtötte! Hány magyar nevet németül méltat a márvány a temetőjében? De legalább nyugszanak! Kamasz konfirmandusáról mondta el, hogy messzi idegenből utazott ide, szülőföldjére, és nyilván nem magyarul vallotta a gyülekezet színe előtt hite első tételét: „Én református magyar ember vagyok!” Már németül mekkorát szól az itt, Ausztriában. De elmondta jókedvvel, hogy ide tartozzék. S akkor az én Győzőkém vagy Ön rátenne egy szívlapáttal még a hitvallására. Például úgy, hogy istentisztelet után blokkoltatja mint a bélyegzőóra a gyárban, mert másképp hittanból az iskolában át nem engedi. S ha igazán sikeres térítő, visszahozzák, hogy hittanból osztályisméltésre bukhat csakis, ha nem bélyegzett minden vásár- és ünnepnapon. Akkor bizony a gyerek, ha olyan vastagnyakú mint én, úgy ejti el egy tételbe foglalt kettős hitvallását, akár a forró krumplit. Ezt magyaráltam az én Győzőkémnek is harminc-valahány esztendeje ordítva, mikor a kiskunsági pusztá telében süvöltöttünk egy tanyasi haldoklójához motorkerékpáron. Persze, hagyta rám Győzőke akkor, az Egyház bukott meg alázatból, azért jobb, ha a vagyonát ejti el, mint a forró krumplit. És bélyegezni

a pap bélyegezzon a gyárban. Legyen belőle munkás apostol. Ilyen szelíd lelkű, megértő barátom volt ő nekem. Fizika-matematika szakos tanári okleveléhez marxizmusból államvizsgázott még a Papnevelde előtt, ezért szentelése után nem kapott stallumot az államtól, és vízóraleolvasóként dolgozott, szegényebben akármilyen katolikus templom egerénél. Mégis amikor nősültem, ünnepi díszben letisztelt reggeliző asztalunknál egy vasárnapon. Ajándékba nem hozhatott egyebet az igen kihusztított magánál, nászajándék híján azt rebegte a feleségemnek zavarában: „Tetszik-e tudni, hogyan kell a kakaót meginni a lába közül?” Feleségem orvos volt, látott sok bolondot, de Győzőkére csak bámult a csésze kakaó fölött. Győzőke pedig felkelt, háta mögé lopta a csészéjét, majd lehajolt, mélyen be a két lába közé, hátulról a szájára eresztette a csészét és kiitta a kakaót. Tessék ítélkezni. Nem hiába lett mesterkanonok, mert melyikük issza a kakaót a lába közül, ha nem a mester? Lehetséges ítélet az is, hogy feleségemet beavatta ugyan a kakaóivás mesterségébe, de Győzőke ilyen ajándékkal nem hozhatott a házasságonkra áldást. Csak az az ítélet nem kínálkozik, hogy ilyen pap a hit vaddisznaja. S nem csupa pajkosság se Győzőke, bár a kacagása féktelen máig. Egyik osztálytársunkból ávós ezredes lett és az érettségi találkozónkon ezt találta kérdezni a friss paptól kaptoson: „Ugye, Győzőkém, gyóntatni ezek közül itt mi ketten tudunk?” Győzőke meg feleli: „Az igaz – és néz rá keményen – de föloldozni csak én tudok.”

Ilyen édes ember. Épp ott ültem nála csöpp vidéki parókiáján Szandaszőlősen, amikor egy űzött tekintetű, csatakos pap állt meg a konyha ajtajában. Ez volt a sári pap Győzőke előtt. S még aznap érkezett a püspökségről távirat, hogy Győzőke lesz ezentúl. Ott voltam néhány nappal később a beiktatásán is. Úgy lebaszta a sári híveket, mint a pengős malacot, ha szabad ezzel a hasonlattal élnem. „Papot elzavarni!” – bödült rájuk. – „Ácsi!” Nekik ugye nincs válogatásuk szerencsétleneknek a papban, mint minékünk. A katolikusnak ácsi. De a sári nép, hajlott korú egyháztanácsával az élen, atyjaként tisztelte Győzőkét attól a naptól, ő pedig emberfeletti munkával hálálta meg tiszteletüket naponta. Kegyipari kombinát lett az a templom, kérem! Reggel hétkor már az oldala majd kidült, úgy fújta a kántor. Nem lehetett ott a parókián se nyugovása a későnkelő vendégnek, hogy majd este elröhhoghessen a barátjával. Balázs napján két műszakban szentelték a káplárral az iskolásokat. Olyan szentek voltak már azok, hogy nem tudom, minek kellett az iskolájukat is huszárhozzammal bevennie.

– Mit tetszik gondolni – kérdi a lelkész kitisztult szemmel, józanul – mi eshetett Győző atyába?

Szép pillanat volt. A közelkeleti hitvallókhöz híven kifordítottam két tenyeremet, és a hozzájáró krisztusi szó – Te mondad! – el is maradhatott. Az esett őbelé, ami tebeléd, Tiszikém, de te, ha a példán okulsz, kihevered.

– Tanulságosabb – mondom mégis, hogy mondjak valamit, mint Bodóné – mi esett a hívekbe, hogy

ennyire fölbolydultak? Hogy már aláírást gyűjtenek atyjuk eltávolítása végett. A jó lelkész ismerje népe erkölcsét, mint a kocsis a lováét. Kivált, ha már egyszer a szeme láttára bokrosodtak meg. Most kinek ácsi? Pinkafőn jártunk vasárnap a katolikusok termésért ült szép hálaünnepén. Nagy kertben ülték zenésen és árulták is a termést, mustot, almabort, kenyeret, sonkát, gyümölcsöt, amelyet a szupermarketekben látni nem lehet, vagy ha igen, nem ezért a pénzért. Az aggok házából föltolták az eseteteket, hadd vigadjanak velük. S az ünnepség plakátja a városban mindenfelé, a teljes zenés műsorral és egy aranyos rajzzal. Ugyanezt a plakátot ragasztotta föl hirdetőszopra azon plébános, fejében a pléhlábos, köténykével, létrán. Hát oda el ne mentünk volna?

Megegyeztünk. Olyan polgár-iskola nyílik majd a régi egyházi helyén, hogy a video szecskáján telelt, életismeretében és mindkét nyelvében gyenge református ifjúság az idősebb nemzedék iparos- vagy gazda-tapasztalatán okulhasson. Hogy egymást erősítse két nyelvük és tágabb világot öleljen. A magyar történelem oktatásának elgondolásához annyit fűzök, hogy a révkomáromiak is inkább élesztenék a gyerekkoromban megvolt mesterségeiket, de akár régi molnárságuk és hajóépítésük mesterszókincsén tanulnának magyarul. A felsőöriek pedig Kovács Mártonon, Imre Samun és Gaál Károlyon – ahogy a hódmezővásárhelyiek a magyar néprajz célszerű szövegnyembőre, Kiss Lajoson, a bihariak az ő Szűcs Sándorukon, a szegediek Tömörkényen, Bálint Sándoron. Mert ennek a népszigetnek az a múltja, hogy az első magyarországi újságot itt nyomták a szomszédban, Monyorókerekén 1587-ben s egy év múltán már az első magyar nyelvű orvosi könyvet, előbb a Vizsolyi Bibliánál. Fontolják meg azt is, hogy a Hanaui Biblia mesterét, Szenci Molnár Albertet ide Rohoncra hívták meg prédikátornak, nyilván heidelbergi németsege miatt. Ezt a történelmüket a média általános magyarságából meg nem tanulják.

Nem kultúrharc útját állni jöttem én, hé, hanem kocsmázni szüretkor! Templom és kocsmá egyensúlyában pirimókos is tudok lenni. Gondülő beszélgetésre fizetnék be most egy Achtel erejéig. Ezzel az elszánt szándékkal jutunk a régi Vas-Szentkútra. Keletebbre esik Rábafüzestől és osztrák, de első pillantásra látni, hogy szalmával fedett boronaházai, szövött ajtajai nálunk szabadtéri múzeumok díszei lennének. Akár borosgazdáival együtt. A mink-mások-vagyunk érzése őrizte vajon őket a sónál különbül? A két nép gyepűje egymásba akaszkodott, akár a fogaskerék, a magyar Őrség meg az osztrák Őrség véghatárán. S az egyik a maga ódonágával védekezett a másik ellen. Szentkút őrszentje Szent Ulrik, a német gyepűt védte, mint Szent László a magyart. S mikor utoljára a magyarok Szent László hadosztálya elvérzett, akkor vészt oda az osztrákok Szent Ulrik Gárdája.

Van jelszavam, azzal lopózok be az egyik kurta-kocsmába. Mint az éjféli bagoly, úgy szól: Uhudler. Noé bora, itteni ejtése szerint lett Göcsejben Noha.

Gyalogbor, lovatlan zsellérnek való és tiltott a szentkúti borosgazdák fájalmára, olvasom újra egy szerencsével talált és több éve takargatott osztrák újságban. Képei közt ott a kurtakocsmá is, ahova betérünk. A jelszó enyhíti meg morc öreg gazdáját. Úgy teszi a palack Uhudlert az asztalra, mintha nem is ő hozta volna s mindjárt el kellene dugnom. Fölmutom az újságcikket, mivel a kétliteres palackra való pénz talán a világon sincsen. Belenyálnék inkább. Az öreg nézi a cikket, vendégkönyvet húz elő és beletűzi, majd az osztrák Hivatalos Közlöny egyetlen sokszorosított lapját teszi elébem. Megtudom, hogy folyó év márciusától az Uhudler szabadult a tilalom alól. De akkor a szótlanság miért? Mikor még látom azt is, tetszik az öregnek, hogy készültem belőle. Szent Ulrik szelleme?

Hát nem, csak régi ember, nem pistikázunk mindjárt. A palackon a gépelt címke ezzel ajánlkozik:

FÉRFITEHETSÉG RÜGYFAKASZTÓJA
Hatása felől érdeklődjék alkoholistáknál vagy
körboncnokoknál
Franz Doktor Borászatából

Franz doktor tölt a buggyanóan bordó borból és eltűnik, én pedig belenyalok a borába. Kemény, vadfekete othello. Láttam már jobb napokat is. Lehajtom Ingo tanácsa szerint és kellemes érzések kelnek bennem. Mindjárt szövegezem is a dicséretet a vendégkönyvbe: Ülök és máris állok, köszönettel. Franz doktor térül-fordul és szárazon maradt barátám elé rak egy nyaláb szőlőt. Hogy milyen fajták? Nyomatást tesz megint élelem. Amerikai fajták. A filoxéria után telepítették. Szerintem a szegényember huncutsága lappang itt. A filoxera a nemes fajtákat sújtotta. Gyanú támad bennem, hogy volt nekünk vadontermő feriszőlőnk, akár huszonöt méteres indákat eresztő fekete bakoszlőnk a korai középkorban is, hiszen „Szőlős” helyneveink nem a később történelminek nevezett borvidékről valók, hanem vízjárta vidékekről. A vész ugyanígy a zamatosabb és nagyobb tápértékű csicsókát kímélte, az amerikai burgonyát pusztította. Se a sörtés disznóban nem tett kárt, sem a szürke marhában. Szegényemberből is csak abban, amelyik bedől a haladásnak.

Idegesítő Franz doktor sertepertélése. Témát indítani nem lehet, de minden útjáról hírral tér meg. Két vörösbarna hordócsapot hoz és tudatja: – A körmendi vásárból hoztam. – És csavar rajta. – Szilvafa. Minálunk parafával bélelt köris. Azt meg a forgatás elrágja. Mégis ötannyiba kerül, mint a magyar. – Azzal fordul és megy. Majd jön flakonnal és töltögeti az ivó lámpáit. – Tudja mi ez? – Néz rám. – Kont-rabont. Péterolaj. Hármat kapok a mienk árán odaát. Bármilyen célirányosak a hírei, unom ezt a szaggatottságot. Mondom, fizetnék, de csak legyint. – Elbeszélgettünk – válaszolja. Mit kezdhettek ilyen emberrel?

Szomszédjában bezzeg szól a nóta már ebben a reggeli órában. Vidám népek, ezt fűjják: „Joh mir san mi'n

Radl do...” Eszerint kerekeznek. Búcsúzik köszönettel az öregtől, mondván, hogy legalább távoltagek a seregélyeket, erre meg pisztolyt ránt és beledurrant az énekszöbe. Mindegy, álljunk tovább egy házzal. Visszasétálunk a Darabontig, úgy kerülünk a vigadó kerékpárosok látótávlatába. Fújják, akár a sári kántor, de ahogy a motor pattogni kezd, integetnek hívón, hajráznak. Egy asszony föl pattan az asztaluk mellől és indul felénk futva. Ni, hogy szökell, milyen szép! De már pattan elém, szájon csókol, belémkarol és visz. Barátném mögöttünk egy csöppet nem savanyú, sőt illendően kopogtat a társaság asztalán. Nagy tetszés. Ugranak föl, bort nyomnak a kezünkbe, egyet az egészségünkre, egyet a Trabiéra és tust énekelnek rá. Szerénykedünk. – Ennyi pénzt ér az autózás, többet nem – mondja a csókos asszony férje. – A kölni Ford az angol Forddal tökéletesíti most, hogy japán kézre ne kerüljön. Olyan, mint az Uhdler. Nem kell neki se kapa, se gond, se vegyszer.

Kérdik, kik-mik vagyunk. Vivát. Elmondják, hogy ők öt házaspár Salzburg környékéről, néptelen határmenti utakon kerekeznek a szőlőhegyek alján. Aztán miket írok én? A szegények közigazdaságáról? Minket is foglaljon be! Egymás szavába szöknek, aranyosak, ártatlanok. Bor nem fogy sok – fortélyuk, ami az idült szeszakánoké: egy korty elég s már játszák a részeg műsort. Hanem ezek mint az örömenész szaxisok, az együtttestől mámorosak, a szeszt kifújják. Taposni hegynek! Hol találnék ehhez öt magyar házaspárt?

Tárgyalok gyakorló közigazdással mindenféle rákövetkező napokban, mégis Franz doktorhoz vágyok vissza. Veszek neki három paranyica sajtot Szentgotthárdon, barátnémnak meg a lelkére beszéllek, hogy kocma gyümölcse visszatérésre érik, s egy esős délutánon megint ott vagyunk a szentkúti zsuppfedelek alján. Franz doktor darvadozik egy szemüveges úrral az ivóban. Belépünk, kopogunk az asztalukon, és kirakom a sajtokat. – Kontrabont – mondom.

A visszatérő vendég szándéka komoly. Franz doktor tölt az Uhdlerből és ajánlja jeles vendégét, a délburgenlandi szőlőhegyek borlátóját, hivatalos személyt az Országos Borfelügyelőség kismartoni ki- rendeltségéről, nyugalmazott élelmiszeripari szakfelügyelőt egylélegzetre. Ma más a világ. A szaktekin- télyt lesz illő megszólaltatnom.

– Miért, hogy az Uhdler tilalmát most oldották föl? – tudakolom. Hegyes, kádszúró a tekintete a borok látójának, de csak a fejét rázza. Nem szabad tudatlanságban hagynom, válaszolok helyette: – Mivel már eltörpül a kábítószer veszedelmei mellett?

Nagyot nevet és kérdi, nem hamburgi vagyok-e véletlen. Akkor nyomja a kezébe Franz doktor a vendégkönyvét ajánlásunkra. A borlátó elolvassa malac bejegyzésemet, a térdét csapkodja s amikor megnyugszik, okolja a kérdését:

– Hamburgban a múltkorában kinéztem a Kiezre, a Reeperbahnra, ha tetszik érteni... nézzük, mondom,

mit kínálnak a lányok egy nyugdíjasnak, hogy pezsdüljön a vére... és mit kell látnom? A táncpaloták zárva, a kihunyt fényreklámok alján kábítószeresek, elhányt tük... Csak járok s végül richtig jön egy striciféle amerikai meseautón... de kiszállt, körbesétált és ült vissza... Akkor nyilalt belém, hátha ezt az utolsó jópipát Hamburg városa fizeti az őrjáratért, hogy a magamfajta turista el ne kedvetlenedjen, mikor zeneszó helyett lövöldözést hall... Nem tudhatták a városatyák, mekkora bajt tesznek, ha a sarkangyalokat elüldözik. Bécsben már a közlekedésnél több a kábítószer gyermekáldozata. Hogy az Uhdler hülyít? Nem kell vedelni napestig, ennyit mondhatok, mint szakember.

A Trabantról ne felejtsek el egy levelezőlapot megereszteni Demszkynek. Másikat most a Józsefvárosi Önkormányzatnak, hogy az nem lesz jó, ha üldöznek, amiért közterületen öltözékemmel, magatartásommal vagy bármilyen módon másokban anyagi vagy egyéb ellenszolgáltatás reményében nemi vágyat igyekszek kelteni, mint dobolják. Mert ha írás a bármilyen más mód, vagy az ellenszolgáltatása nagyfröccs, esetleg egy Encyclopedia Britannica, akkor énutánam csak rosszabb jöhet.

A borlátó meg a borosgazda közben már azt tárgyalja, hogy egy Unger nevű fuvarostól egy Unger nevű rendőr elvette a jogosítványát és mit szóltak az Ungerek. Franz doktor is Unger. Ragadványnevekkel segítenek a személyi bonyodalomban. Alsóört-Felsőört házi neveknek hívják az illetet, viselik olykor kiöregedtek a becéből. De jut eszembe, Szentgotthárdon is az egyik autószerelőt Csibe néven emlegetik, a másikat talán angol hatásra Mankinak és nem jutni el hozzájuk a becsületes nevük nyomán. Rokontenyészetnél nagyobb rokonság ágazik-bogazik itt a határok közt és nyilván nem akadály a vándormunkának.

Amikor a téma lankad és Franz kört tölt, megkérdem, jogosak-e azok a vádak, amelyek a magyar élelmiszert érik, főként a nemhivatalos behozatalt, mit gondol a nyugalmazott élelmiszervizsgáló úr? Hogy az osztrák hatóság itthon védi a népegészséget, a hátsó kapun pedig dől a madárlátta élelem s utóvégre a burgenlandi eladja a portáját és vándorol a városba, van ebben valami?

– Vanni van – hümmög. – De védi-e annyira a hatóság az egészségünket, ha tartományról tartományra robban a botrány, hogy az élelmiszerkereskedelmi láncokban újra csomagolják és újra kelteznek a tikkadt húst? Miért nem törli a népjóléti miniszter a nyakát, mikor már egy éve interpellálják az ügyben? Vagy most a romlott tejfölök, tejszínek ügye. Joga az üzletvezetőnek, és már ez disznóság, hogy lejárában lévő tejtermékeit féláron kínálja. De csakis megnyitott dobozban! A csirkefogó üzletvezetők meg tudják, hogy a hunyorgó nyugdíjas, aki a bontott dobozra jön estefelé, az ha visz valamit, szegényében nem vizsgálja a keltezt.

Talán nem azt mondaná, hogy nekünk lesz jó vigyáznunk az osztrák élelmiszerral? Hanem a nap-

nál világosabb: nyitott tejföldre spekuláló szegényember van ebben a jóléti államban annyi, hogy a kereskedelem is spekulál rájuk.

– Nem hiszem – szögezi le –, hogy a maga kont-rabont sajtja teszi tönkre az osztrák tejgazdálkodást és űzi el földjéről a parasztot. Hanem majd ha Ukrajnáig építik az autópályát és dörögnek be rajta a tranzit-kamionok olvasatlan, maguknál öntenek le almát, diót, tápot, húst, akkor a maguk kormánya zárhatja be a nagy adókra tervezett boltját. Mi meg addig forgatjuk a szemünket Maastrichtban, amíg kiderül, hogy az óriás piacon meg nem állhatunk. Vagy az talán rendjén való, hogy a szlovén s a magyar feketemunkást megbilincselve toloncolják ki, de az osztrák gyárat Szlovéniába vagy magukhoz magyarokhoz telepítik az olcsó munkaerőre? Mi hova szegőd-jünk feketemunkára? Visszaverni az államot! Enyhí-

tteni az adóabszorgaságon! Ez a dolgunk, uram, amíg a verkli szól.

Kereshettem volna ilyen embert? Franz doktor-nak is tetszik a beszéde, és kéjesen dörzsöli a tenyérét, mikor a nyugalmazott élelmiszervizsgáló és igen aktív borlátó áll tovább a többi préháznak. Félre-húzza a függönyét is, úgy les utána. – Másutt már nem fog inni – heherész – mert vezetnie kell hazáig. Ahol meg nem iszik, ott tartanak tőle, akár a tűztől. Hanem tudja – méláz – amit az Uhdler meg a lányok mentségére mondtak... Hetven éve figyelem én a világot, és jön az új megváltás mindig. De a bűneink is újulnak. Nem tudja a vágy, mit keres. Valamit találnia kell, nehogy facér maradjon. Vígabban vol-nék hetvenéves fejemre, ha az Uhdleremet nem in-nám? Talán maga jobbkat írna, ha a pipáját letenné?

– Hajjaj! Akkor már a hetvenet gázolhatnám én is.

Szegénység az Európa Házban

Ha nem próbáljuk meg a lehetetlent, akkor a lehetségest sem tudjuk megcsinálni.
(Max Weber)

„SZEGÉNYSÉG AZ EURÓPA HÁZBAN – MILYEN KIHÍVÁST JELENT EZ A SZOCIÁLIS MUNKA SZÁMÁRA?” – ezzel a nagyon időszerű kérdéssel foglalkozott a Szociális Munkások Nemzetközi Szövetségének 11. Európai Regionális Konferenciája Debrecenben, augusztus 22-25 között. 42 országból érkeztek a résztvevők, összesen hétszázán. Egyharmaduk a tengerentúlról és Nyugat-Európából, egyharmaduk a volt szocialista országokból jött, és ugyanilyen arányban vettek részt a hazai kollegák.

Ferge Zsuzsa, az ELTE Szociálpolitikai Intézetének igazgatója rámutatott: a jóléti államokban a társadalmi konszenzus a jogok és kötelességek, az adás és kapás egyensúlyán alapul. Most, amikor számos országban tapasztalhatjuk, hogy az iskolapadból egyenesen munkanélkülivé válnak a fiatalok, ez az egyensúly felbomlóban van. A gondoskodó állam visszavonul, szerepét profit és nonprofit vállalkozásoknak adja át – de ezáltal esetlegessé, és sok rászorult számára elérhetetlenné válnak bizonyos fontos szolgáltatások. Megerősítették ezt a nálunk sokkalta gazdagabb országok képviselőinek beszámolóí is. A volt szocialista országok milyen stratégia szerint próbálnak közelíteni a jóléti állam eszméje felé? – erre a kérdésre az ismert szociológus nem adott optimista választ. Néhány országnak jó esélyei voltak 1988-89-ben, de a gazdaság rosszabbul alakult mint ahogy megjósolták. A zuhanó életszínvonal, a tömeges szegénység súlyosan veszélyezteti a demokráciát. A nyomorral rendtelenség jár, a rendpártiság erre választ diktatúrát követel – s hogy ez hová vezet, arra emlékezhetünk a közelmúlt történelméből. Lehet-e a gazdaság és a politika mellett harmadik hatalom az önszerveződés? – Az elmélet, és saját hitem szerint igen, a gyakorlat és a racionalitás viszont azt mondhatja velem: nem tudom. Ma itt Közép-Európában túl sok minden gyöngíti a civil társadalmat, és az maga is a konfliktusok tömegét gerjeszti. A piac és az állam hatalma mellett az önszerveződő társadalmi erő lehet az egyetlen kontroll – válaszolt Ferge Zsuzsa.

A szegénység társadalmi kockázatáról szolt a német *Maria Eleonora Karstens*. Az egyesülő Európában az egyes országok megtartják a saját szociálpolitikáikat, de éppen az Európai Közösség miatt mindenütt először a gazdaságpolitika az első, minden egyéb más csak utána jön. Nem lehet feltartóztatni a szociálpolitika gazdaságivá tételét. Egyes rétegek számára ez ugyan több lehetőséget jelent, ám a szolgáltatások ára nagyon behatárolja a kliensek körét – újabb társadalmi csapdával számolhatunk. Nagyobb szociális egyenlőtlenség köze-

lít, nemcsak egyes rétegek, de férfiak és nők között is. A volt NDK-ban a nők 75 %-a nem a tanult szakmájában dolgozik, a nők számára kevesebb az átképzési lehetőség. A feszültséget enyhítené a források újraosztása, a munka és az idő másfajta felosztása – de rövid távú megoldás nincs.

Önsegítés, kölcsönös segítség

Aki szegény, arra nem csak fizikai és lelki terhelés nehezedik, hanem állapota szociális hátrányokkal is jár: elszigetelődik, ételből, ruhából, szórakozásból, művelődésből oktatásból is kevesebb jut neki mint a többieknek. S hogy miként is szerveződhetnek meg például a szegények önsegítő csoportjai megelőzőképpen, mielőtt még nagyobb lenne a baj s intézményi beavatkozásra kerülne a sor, arra jó leckét kaphattunk a kanadai *Margaret Dewhurst* előadásából. Ha kettőnél több ember összejön azért hogy megossza egymással gondját, közös megoldást keressen, máris önsegítő csoportról beszélhetünk. Ehhez nem kell semmi egyéb, csak motiváció. Kanadában a szegények önszerveződő csoportjai találékonyan ötvözik a hagyományos és új takarékosági módszereket, túlélési stratégiákat. Például: olcsón, nagy mennyiséget vásárolnak közvetlenül a gyártótól, és ezt elosztják. Kalákában segítenek egymásnak a házépítésben, javításban. Felkutatják a legolcsóbb élelmiszer-nyersanyagokat, legyen az idénygyümölcs vagy a szupermarket tegnapai zöldségje leszállított áron, vagy bármi amiből éppen túltermelés van és olcsóbb. Néhány háztartás számára nagy mennyiségű ételt főznek belőle, porciókra osztva mélyhűtik – így alakul ki az ugynevezett „étel-bank”, melyből mindenki kivieszi majd a részét. A főzés a közösségi ház, vagy egy felekezeti, vagy magánszemély konyhájában zajlik – a lényeg az, hogy közösen csinálják. Észak-amerikában nem természetes az iskolatej, a szülők csoportja megszervezte az iskolában, hogy a gyerekek egészséges italhoz jussanak. Mások az álláskeresés érdekében szövetkeznek, mert a kevésbé iskolázott embernek, vagy a bevándorlónak egyáltalán nem könnyű eligazodni a hirdetések sűrűjében, megfogalmazni az önéletrajzot, s újra és újra próbálkozni. A szociális munkásnak fontos szerepe van abban, hogy ezek a csoportok működni tudnak. A működés természetesen elsősorban a résztvevőkön múlik, ám szükség van rá mint egy katalizátorra, aki abban segít, hogy a résztvevők pozitív vonásai, erős oldalai jussanak érvényre. Megkeresi a csoport számára a megfelelő helyet, kapcsolatokat teremt intézményekkel és támogatást nyújt akkor is, amikor úgy tűnik, semmi sem változik. A résztvevők talán nem, de ő tudja: nincs szebb, mint egy jól előkészített rögtönzés. Partnerként viszonyul a csoporthoz, vezérelve: csinálj velem, nem érte. (A kliens helyett ügyintéző, kijáró segítő szakember nem tesz jót ha túlgondoskodó, mert gyerekstátusban, függő viszonyban marad az, akin segíteni akar.)

Az önsegítő csoportok jellemzői:

- kis létszám: 4-15 tag
- önkéntes és nyitott
- rendszeresen találkoznak
- közös tapasztalatok
- egyenlőként vesznek részt a csoportban
- ingyenes vagy nagyon olcsó az együttlét
- hosszútávú
- a tagok adnak is és kapnak is: kölcsönös segítséget, támogatást, információt.

Monspart Éva

Mire szolgálnak az érdeemtelen szegények?

Az alábbi elemzés tizenöt gazdasági, szociális, érzelmi, kulturális, vallásos és politikai funkciót vesz sorra, amelyeket a jobbmódúak által érdeemtelennek minősített és akként kezelt szegények – szándékkal vagy anélkül – betöltenek az amerikai társadalomban.

Az érdeemtelen szegények **első**, hagyományos funkciója az, hogy ők alkotják a munkaerőnek azt a „tartalékseregét”, amely elég magasan képes tartani a munkanélküliségi arányokat ahhoz, hogy a keresetek alacsonyan maradjanak. Mivel Amerikában a munkanélküliségi arányok a szegények, és különösen a néger szegények között igen magasak, az érdeemes szegények önmagukban elegenden vannak ehhez. Mindazonáltal az aktuális szövetségi program, amely azt célozza, hogy a segélyezettéket munkakényszer (workfare) révén munkába állítsa, őket is e tartaléksereg tagjaivá teheti, amint alulfizetett munkájuk arra használható, hogy kiszorítsa a magasabb bérért foglalkoztatottakat.

Másodjára: a legtöbb érdeemtelen szegény manapság egészen más gazdasági funkciót is ellát. Mivel nincs papírjuk megfelelő képzettségről, vagy úgy gondolják róluk, hogy nem rendelkeznek a megfelelő habitusokkal (pl. pontosság vagy munkaerkölcs), eleve nem kínálnak nekik munkaalkalmat, s tényszerűen kizárják őket a munka piacáról. Ezzel összhangban a kormányzat nem munkanélküliségként számol velük, ami azzal jár, hogy a munkanélküliségi ráta alacsonyabbnak, a gazdaság „egészségesebbnek” tűnik fel, mint amilyen valójában.

Ha már egyszer száműzöttek a munkaerőpiacról, az érdeemtelen szegények helyettesíthetők az újonnan bevándorlókkal, akik általában vállalkoznak arra, hogy hosszabb munkaidőben, alacsonyabb bérért dolgozzanak, mint a bennszülött amerikaiak, s akiket rá lehet bírni (olykor maguktól ajánlkoznak erre), hogy szerződéses alkalmaztatáson kívül, az informális gazdaság szférájában vállaljanak munkát, ahol nincs hivatalosan nyilvántartott munkaidő, bér, nyereség.

Harmadjára: az érdeemtelen szegények közvetlen gazdasági funkciókat is ellátnak, mivel segítenek kielégíteni az illegális, mégis kereset jövedelmű keresletet, még a közép- és felső osztályok körében is. A 20-as 30-as években az érdeemtelen szegények segítettek sörrel, borral, pálinkával ellátni a szesztilalom Amerikáját. Manapság, jóllehet úgy becsülik, hogy az illegális drogok 80%-át fehéreknek adják

el, akik túlnyomó többsége nem szegény (Harris, 1990), a kábítószer-kereskedelem rizikóval járó és alja melóit a néger és spanyol-amerikai szegények végzik (valamint a volt bűnözők, akik más munkához nem tudnak jutni, illetve a kispénzű drogosok, akiket pénz helyett kábítószerrel lehet fizetni).

Negyedszer, az érdeemtelen szegények közvetett módon munkaalkalmat teremtenek a középosztály számára. Mivel az érdeemtelen szegényekről úgy gondolják, hogy szocializációjuk elégtelen, hogy veszélyesek vagy valamiképpen nemkívánatosak, így társadalmilag elfogadható viselkedésre kell őket átkepezni, vagy el kell különíteni őket a társadalom érdeemteljesebb csoportjaitól. Mindeme tevékenységeket különböző szakképzett dolgozók végzik, közöttük sok értelmiségi. Ily módon az érdeemtelen szegények hozzájárulnak ahhoz, hogy akadjon munka-lehetőség szociális munkások, pszichológusok, viselkedésmódosító szakértők, rendőrök, bírók, börtönőrök számára – sőt még a társadalomtudósok számára is, akik kutatásokat végeznek a „legalul lévők” körében.

Az érdeemtelen szegények egy sor egyéb, a társadalmi struktúrát formáló funkciót is ellátnak, azokat szolgálva ezzel, akik haszonélvezői a jelenlegi struktúrális berendezkedésnek. Említsük **ötödiknek** azt, hogy az érdeemtelen szegények már csak létezésükkel is igazolják az intézményi status quót. Amilyen mértékben a szegények gyerekeit úgy tartják számon, hogy a lepusztult körzetek általános iskoláira kiterjesszék a reformokat – illetőleg, hogy egyáltalán pénzt költsenek rájuk. Jóllehet véget nem érő viták folynak arról, hogy mit is kellene tenni az elszegényedett körzetek általános iskoláinak felzárkóztatására, a végeredmény mindig az, hogy édeskevés történik. Hasonlóképpen, a szegényeknek szánt egyéb közszolgáltatásokat – például a szociális lakásépítést vagy a segélyezést – sem igazán látszik szükségesnek jobbítani, hiszen e rendszerek kudarca mindig megmagyarázható azzal, hogy az érintettek nem tartják karban a lakásukat, nem hajlandók kereső tevékenységbe fogni.

Hatodik, és talán még fontosabb mozzanat: az érdemtelen szegények legitimálják az osztály-hierarchiát. Ha úgy vesszük, hogy a legalul lévők definíciószerűen érdemtelenek, s fölöttük mindenki érdemes, ezzel morális éthoszt adunk az osztálytagozódásnak, s ez segít igazolni a hierarchikus elrendeződést. Tegyük hozzá: az érdemtelen szegények akár érdemes szegénnyé is avanszálnának, így akár feljebb is léphetnek ebben a hierarchiában, mindössze csak hajlandónaak kell mutatkozniuk elfogadni a rosszul fizetett, presztízs nélküli munkákat és munkaposztokat.

Hetedszer: az érdemtelen szegények fontos szerepet töltenek be a társadalmi normák fenntartásában. Durkheim volt az, aki először világított rá, milyen fontos szerepe van a bűnözésnek a törvénytisztelő magatartás meghatározásában és értékkel felruházásában (Erikson, 1966). Ugyanezen logika szerint, ha a szegényeket pusztán annak okán, hogy nem képesek eleget tenni mindazon normáknak, melyeket az amerikai életforma szentesített fundamentumainak tekintünk, érdemtelennek minősíthetjük (Sawhill, 1989). Azok, akik megfelelnek e normáknak, felhasználhatják az érdemtelen szegényeket arra, hogy explicit formában kiálljanak e normák mellett, s újból meg újból kiharcolják azok társadalmi elismerését és megerősítését. Ha az érdemtelen szegények lustasággal vádolhatóak, közvetetten segítenek igazolni a munka éthoszáét; ha csak a csonka család juthat jóléti segélyekhez, ez megerősíti a teljes család polgári ideáljának legitim voltát. A 60-as években a szegénység-függő deviancia felmutatása olykor bíráltni segítette a „középosztályi erkölcsiség” kulturális korlátoltságát (és ennek gazdasági feltételekhez kötöttségét); a 80-as évek óta a deviancia ismét az amerikai kultúra középosztályi értékeinek egyetemessége mellett felhasznált érvvé vált.

Két teljesen különböző séma látszik vezérelni a „főáramlat” normái és a szegényektől elvárt követelmények közötti viszonyt. Egyfelől azt tapasztaljuk, hogy amikor a középosztályban felerősödik a szorongás tagjainak viselkedését s az azt vezérlő normákat illetően, szigorodik a szegényekkel szemben „érdemtelenységük” okán alkalmazott büntetés, amiért nem gyakorolják a vonatkozó középosztályi erényeket. Így például, amikor a középosztálybeli szülőket nyugtalanítani kezdte gyermekeik kamaszkori szexualitásának intenzívebbé válása, egyszerűen csak elsőrendűen fontos társadalmi problémává lépett elő a fiatalok szegények körében jelentkező terhességek kérdése – annak ellenére, hogy a serdülőkori terhességek gyakorisága az elmúlt húsz évben egyre csökkent. Amikor a középosztályban kétségek kezdenek támadni a terhességmegszakítás kívánatosságát illetően, megakadályozhatják, hogy a szegények élhessenek vele; a szegények magzatai hirtelen éppen attól minősülnek különösen érdemdús-nak, hogy a velük viselő anyák – úgymond – érdemtelenek. Amerika történelme során a kormányzat jószerevével csak akkor fordított figyelmet a kábító-

szer-problémára, amikor az a középosztályból kezdte szedni áldozatait, bár a büntetés – régen is, ma is – főleg csak a szegényeket sújtja.

Másrészt az érdemtelen szegényekre azoknak a normáknak a fenntartásához van szükség, amelyeket maga a középosztály már csak vonakodva gyakorol, amelyektől elfordulóban van. Így, ha gyengül a közmegegyezés a tekintetben, hogy hogyan kell felnevelni a gyermekeket, hogy mennyire fontos a jól vezetett háztartás, vagy mik is a középosztályi átlag család életvezetéséhez kötődő jegyek, a segélyezettektől elvárható, hogy szorgosan hódoljanak e gyakorlatoknak. Ha a szociális intézmények munkatársai netán úgy érzik, a segélyezettek elmulasztják követni iránymutatásaikat, megbüntethetik őket. Ha az anya segélyből él, kényszeríteni lehet, hogy háztartás-vezetés kurzusokra járjon, s ha a szociális munkás úgy ítéli meg, hogy e szokásai alapján a gyermek vétkes elhanyagolásának bűnébe esik, a gyereket elvehetik tőle, és gondozás alá helyezhetik.

Általánosabban szólva, az olyan tradicionális normák elkötelezetteinek, mint a takarékoság, a monogám család, a jövőre-orientáltság és a kielégülések elhalasztásának képessége, valamint azoknak az intézményeknek, hivataloknak, amelyeknek anyagi vagy erkölcsi érdeke fűződik e normákhoz, szükségük van megvádolható emberekre. Olyanokra, akiket azzal lehet vádolni, hogy szórják a pénzt, jobbra-balra félrelépnek, szétesettek és jelenre-orientáltak, s akiket aztán érdemtelennek lehet minősíteni.

Hogy a szegények vajon ténylegesen ilyen elmarasztalható módon viselkednek-e, az már mindegy is, ha egyszer ez elképzelhető (és érdemtelené minősítésük révén elképzelhető) róluk. Igazság szerint az esetek túlnyomó többségében nem hágják át az alapvető normákat; így például a segélyezettek körében a jövedelem-kimutatással csalók aránya lényegesen alacsonyabb, mint a tisztas adófizetők körében. Ráadásul kutatások sora mutatta ki, hogy a szegények – köztük a segélyezettek – ugyanúgy szeretnének dolgozni, mint bárki más; hogy korlátozzák születendő gyermekeik számát; hogy kertvárosi lakást remélnek, azaz általában ugyanaz az „amerikai álom” vezérli őket, mint honfitársaik többségét. Ha a többiektől elütően viselkednek, ebbe a szegénység kényszeríti bele őket, nem a normák elvetése.

Nyolcadszor: az érdemtelen szegények olyan szocio-emocionális és politikai „átviteli” funkciót töltenek be, amelynek a politikai elit közvetett haszonélvezője. Az érdemtelen szegények automatikusan mindig kéznél vannak, ha a „népharag” és közmegítélés számára céltábla szükségeltetik. A harag a személytelen struktúrákról vagy a személyesen felelős hatalmakról áttelepíthető a cáfoláshoz erőtlen áldozatokra. Sok amerikai indulatba jön, ha koldust vagy hajléktalan csavargót lát, de nem hozza indulatba a gazdaság működése vagy a hatalmi elit, amelynek pedig része van e szociális problémák, jelenségek létrejöttében. A harag átvitele a hatalomból kismimizettekre védi ettől a hatalmasokat. Mivel

közvetett felelősségük a hajléktalanság és a koldulás létrejöttének okaiban szinte láthatatlan marad, nem nehezedik rájuk nyomás, hogy foglalkozzanak azok okaival, s tegyenek már többet megoldásukért. Ugyanez az indulatátvitel a „rendszer” is védelmezi, s azokat az embereket is, akik nem tudják vagy nem akarják megkérdőjelezni a rendszert – azaz: azt a társadalmi berendezkedést, amelyben élnek.

Az érdemtelen szegényekre általában is kivetíthető a társadalmi berendezkedéssel való elégedetlenség. A „csalárd segélyezett” figurája, aki tetemes összegű jóléti segélyt összeszedve fényűzően él, s esze ágában sincs dolgozni, igen erős érzelmi hatású kép, amely újra és újra felbukkan az amerikai emberek fejében, különösen a nehéz gazdasági időszakokban. Maga Ronald Reagan is gyakran élt a Caddillacen furikázó „jóléti naccsága” kortesfogásával. A jóléti segélyek mellett fényűzően élő csaló fantomképét a tények nehezen tudják elhomályosítani, mivel ez a kép segít a munkájukkal vagy keresetükkel elégedetlen embereknek elégedetlenségüket a szegényekre kivetíteni.

Egy másik változat a házastárs nélkül élő anyák és munka nélkül otthon lézengő élettársuk képét villantja fel, akik napjuk nagy részét szeretkezéssel vagy egyéb örömeik hajszolásával töltik; ez is kapóra jöhet a nem-szegényeknek szexuális életükkel, munkájukkal, adójuk nagyságával és minden egyébvel kapcsolatos elégedetlenségük indulat-átviteléhez.

Kilencedszer: az érdemtelen szegényeknek szerep jut a szórakoztatóipar és a kultúra termékeinek létrehozásában is. A gyilkosságokon és egyéb bűncselekményeken csemegéző, véget nem érő televíziós riportok (amelyeknek főszereplői többnyire a szegények), a média fogyasztóközönségét nemcsak az élet non-fiction drámáival látják el, hanem egyben emlékeztetik az emberölésre és más törvényen kívüli cselekedetekre vonatkozó normákra is.

A hidegháborús korszak megszűntével az akciófilmek és -regények negatív figuráját megtestesítő szovjet kémet felváltotta e szerepben a kábítószer- vagy gengszterbanda elvetemült főnöke. A fikció műfajának érdemtelen szegényekből verbuválódó elvetemült, ám a történet végén legyőzött főszereplői a tömegkultúra fogyasztói számára szórakoztató, kellemes feszültséget kínáló és a valóság gondjait feledtető pótszer-funkciót nyújtanak.

Tizediknek említhetjük, hogy ugyanaz a puritán és kálvinista vallásos ideológia, amely segítette legitimálni az amerikaiak szemében az érdemtelen szegényekről kialakított képet, ugyanakkor különféle funkciókat hozott létre azok számára, akik e szegény néposztályokat a jótékony jótéteményeiben részletetik: közéleti személyiségek, papok, egyháztanácsi tagok, vallási illetőleg nem-egyházi önkéntes szolgálatot teljesítők és mások számára. A jótékony célú voluntár-munka fontos tevékenység a középosztályi Amerikában, és bár érdemtelen szegények nélkül is működne, az, hogy ezek kliensként „rendelkezésre állanak”, nem elhanyagolható szempont.

A jótékonyág gyakorlása az egyházaknak külön járulékos intézményi szerepet juttat, akárcsak – bizonyos mértékig – a „felső tízezernek” is, amely esetenként jótékonyági bálákat és vacsorákat szervez a hajléktalanok vagy az AIDS-esek javára, nemkülönben az érdemes szegényeknél fennáll megmentésük vagy megtérítésük eshetősége, ami további vallásos vagy világi kielégüléseket nyújthat a jótékonyági akciókban résztvevőknek. Az amerikai keresztény egyházak a vallásos érzület önmagában felölt juttalmán kívül mindig is felkínálták az egyházközönségen belüli karrier lehetőségét – cserébe a boldogtalanok lelkének megmentéséért. Mindezekhez tegyük hozzá, hogy az érdemtelen szegények létének bizonyos politikai funkciói is vannak, részint a baloldal, de inkább és főleg a jobboldal számára. **Tizenegyediként** említsük tehát azt a funkciót, hogy a baloldal részben azért képes az USA-ban fennmaradni, mert a szegények ügyének szószólója, s harcol az érdemtelen bélyege ellen. Azt mondhatnánk: voltaképp egyedül képviseli azt az álláspontot, hogy inkább gazdasági segítségre, mint morális jobbításra van szükségük. **Tizenkettedikként** pedig azt, hogy mivel az érdemtelen szegények nem képviselnek politikai erőt, a jobboldal könnyűszerrel képes felhasználni őket, különösen a jelen időszakban, amikor a domináns politikai szemlélet az „áldozatok” jogát hangsúlyozza a „bűnösökével” szemben, hogy igazolást keressen a polgári szabály-jogok gyakori megsértésére, amelyre elsősorban az érdemtelen szegényekkel, valamint azokkal szemben kerül sor, akiket – még ha nem süllyedtek is szegénysorba – a politikai hatalom aktuális birtokosai hajlanak érdemtelennek minősíteni.

Tizenhárom: az érdemtelen szegények ürügyet szolgáltatnak a jóléti állam ellen intézett támadásokra. A Harc a Szegénység Ellen mozgalom (War on Poverty) azért vallott kudarcot, legalábbis Charles Murray (1984) szerint, mert – mint állítja – növelte az érdemtelen szegények számát. Megfordítva, a liberálisok azzal érvelhetnek a jóléti állam mellett, hogy az csökkenti az érdemtelen szegények számát.

Tizennégy: az érdemtelen szegények tálcán kínálkoznak, hogy őket tegyék bűnbakjaivá az ország politikai konfliktusainak, s azoknak a folyamatoknak is, amelyek során változatos módokon rekesztik ki őket a politikai folyamatokból. Ez azzal a haszonnal jár, hogy a politika könnyebben szegődhet partnerül más – értsd: mérsékeltebb, konzervatívabb beállítottságú – választói érdekeknek, és általában könnyebben lehet centralista beállítottságú, mint ha folyvást figyelembe kellene vennie a szegények munkalehetőségeire, jobb lakásra s ehhez hasonlókra vonatkozó igényeit.

Ráadásul, a szegények mellett szót emelő liberális vagy baloldali színezetű jelöltek mindig megtámadhatók azon a címen, hogy az érdemtelen szegények pártját fogják, s ily módon politikai vezetőszerepre való alkalmasságuk legitimitása kétségbe vonható. S mivel az érdemtelennek minősített szegények

politikai legitimitása is kétségbe vonható, ez is csak azt biztosítja, hogy a politikai rendszer – kirekesztésük révén – jobban tudjon alkalmazkodni más, konzervatívabb körök elvárásaihoz.

A republikánusok régóta érvelnek azzal, hogy a Demokrata Párt illetve annak liberális személyiségei túlságosan is elnézőek az „utcai bűnözéssel” szemben, melynek szereplői elsősorban a segélyezettek, azaz az érdemtelen szegények. Ennek az érvelésmódnak sikerült is a „liberális” szóhoz egészen negatív hangulattartalmakat párosítania. S mivel az „utcai bűnözés” javarészt a színesbőrű szegények műve, a rá való hivatkozás a választási harcokban suba alatt egyenértékese lehet a faji előítéletekkel való játszadozásnak.

Végül, **tizenötödiknek**: a szegények lepusztult lakóközeteire is rá lehet ütni a bélyeget – „osztályon aluli körzet” –, s ez elegendő oknak látszik arra, hogy e körzetek más célokra kisajátíthatónak tűnjenek. A rendőrség úgy dönthet, hogy itt engedi szabadjára a más körzetekből kiszorított kábítószer-ke-

reskedelmet; a városháza hivatalnokai itt jelölhetnek tanyát a hajléktalanoknak, az elmebetegeknek, az elvonó-intézeteknek, szeméttelpeknek, amelyekből a módosabbak lakta körzetek nem kérnek.

De az ellenkező folyamattal is találkozhatunk. A lepusztult körzeteket kisajátíthatja a város, és a magasabb státusú és jövedelmű lakosok illetve tevékenységeik rendelkezésére bocsáthatja, arra hivatkozva, hogy szegény lakónépességük túl sok anyagi és egyéb költséget emészt fel a város növekedésének és fejlődésének terhére. A 60-as években ezeket a körzeteket hivatalosan slummá nyilvánították, majd szanálták; lakosaikat elköltöztették onnan, az épületeket lerombolták, hogy luxuslakásokat és reprezentatív irodákat, bevásárlóközpontokat, szanatóriumokat, iskolákat stb. emeljenek e helyükön (Gans, 1991. 12. fejezet). Vagyis az érdemtelen szegények arra is jók, hogy másra felhasználható területeket biztosítsanak a városfejlesztés számára.

(Részlet a szerző tanulmányából, amely az Esély 1992/1 sz.-ban jelent meg.)

Faludi Erika

Csináld magad!

Budapest

Életem első negyed százada a Népszínház utca és a Köztársaság tér környékén telt el. A szabad levegőt a körfolyosó, az udvar, a kavicsolt és aszfaltozott „tér” jelentette. Ennek ellenére a környéknek volt valami békés és családi, habár vedlett és szürke hangulata. A jeges és a szemetes a lovaskocsijával, a kerékpárjavító, az órás, a borbély (réztányéros cégérrrel), a harisnyakötő és a varrónő biztos támpontokat jelentettek az életemben.

A lakások magasak, ridegek és hidegek, az udvari

lakásokban mindennapos, hangos családi drámák, s a gyerek sose azzal barátkozik, akit a szülei is jónak tartanának.

Az idill fokozatosan tűnt el, a régi kisiparosok kihaltak, helyükre divatszabó és butik került, a kannás tej nélkül már a tejszarnoknak se volt értelme. A hetvenes években pedig már teljesen arcát vesztette a környék a fokozott forgalom, a Blaha Lujza tér és a

Teleki tér közé összehúzóerővel bizományi boltok és a nepperek jóvoltából.

A természettel való kapcsolatokat a riadt tartózkodás jellemezte. Az élővilág leggyakrabban jelenlévő képviselői, a legyek, a svábbogarak, a poloskák, és enyhítő körülményként az óriási virágú születésnap primula. Az egzotikum a Margit szigeti japán akác és a szomszéd fiú szarvasbogár négyesfogata.

Két szép nyarunk fonódik össze a természet igazi közelségével: Pesthidegkúton töltöttük e két nyarat hűgömmel és a három tagú vendéglátó családdal egy szoba-konyhás, igazi parasztházban. Az élmény a családfő, Lajos bácsi fáradhatatlan és szeretetteljes törődése miatt lett meghatározó. Sódert hordtunk a bányából, etettük a disznót, gombásztunk az erdőben és néha kirándultunk a Kálvária és a Tök hegyre.

E szép emlékekkel együtt se lett zavartalan a kapcsolatunk a természettel és az emberekkel. Mivel az emberi környezetem a város egyre nyomasztóbb terhei alatt élt, egy elgépiesedett, kapkodó, fáradt, hajszolt légkört közvetített felém, ami fizikailag is egyre kényelmetlenebbé vált. Persze közben lett gázfűtés, telefon, szemeteskuka.

A főváros körül

Nem tudom megmagyarázni, hogy az építész-mérnöki diploma megszerzése után miért választottam határozottan a településtervezői munkát. Így is majdnem tíz év kellett hozzá, hogy bátorságom legyen (vagyis inkább önbizalmam) a közvetlen tervezői feladatokon túli problémákat megfogalmazni. Elsősorban a környezet állapotával és a kényeszerpályára került falusi életmóddal foglalkoztam, egy groteszk zsákbutaság miatt, amely a politikai-gazdasági determintizmusok közepette.

1978-ban tudtam először pontosan megfogalmazni, bemutatni azokat az ellentmondásokat egy falusi térség (Dabas és környéke) működésében, amelyek megoldása már nem tartozott településtervezői kompetenciába. És ez a lépés segített azokhoz a szakmai, emberi kapcsolatokhoz, amelyek segítségével bejárhattam életem következő szakaszát. Ez a problémafelvetés rostálta szét az embereket körülöttem feladatvállalókra és „szak”-emberekre.

E kistérség szoros termelési és ellátási együttműködése és annak hatásai átláthatóak, személyes beszélgetésekkel is feltérképezhetők voltak számomra. És ekkorra oldódott meg – túl a harmincon – sok évi társbérlet és albérlet viszontagsága után első önálló lakásunk is Budapest egy távoli, családi házas övezetében - közelebb a faluhoz.

A Dabas térségi jelenség, a háztáji hústermelés és a nagyüzemi feldolgozás furcsa kettőssége sok mindenre adott magyarázatot: a környezetrombolás nem tudatosult folyamata mellett a gazdaság viszásságait is feltárta, és a gazdasági lehetőség megragadása körüli igyekezetben a társadalmi keretek

beszűkülését, az önállóság egyéni, családi és közösségi szinten való elvesztését is szemléletesen mutatta be. A dokumentáció kétszázötven példányban készült, minden szakterülethez, szakmai és társadalmi szervezethez eljutott. A figyelemfelkeltés nem volt igazán hatásos.

Miközben a városi lét minden negatívumát megtapasztaltam, és gyakori betegségekkel, állandó rossz közérzettel tükröztem vissza, a nagyváros nyújtotta szabadságot nem mertem feladni a kisváros szintén csapdának tűnő életformájáért cserébe. Úgy gondoltam, hogy a fővárosban van lehetőségem megkeresni – és esetleg megtalálni a megoldást.

Sok biztatást kaptam. Nem szóban, hanem példában, magatartásmintában. Ha a munkámról volt szó, nem voltam olyan szerény, mint a magánéletben, és megkerestem minden kapcsolatot, ahol választ reméltem a kérdéseimre. Így lassan, a terület-felhasználási, környezeti problémákon keresztül eljuttottam olyan társadalmi kezdeményezésekig, amelyek vagy életmódkísérletet próbáltak megvalósítani, vagy elmaradott, aprófalvas térségek, falvak rehabilitációjára törekedtek. Közben kemény leckét jelentettek a munkáim: Százhalombatta rendezési tervei, a Hungaroring környezetének rendezése, a Szentendrei sziget gondjai, háttérben az épülő vízlépcsővel és hasonlókkal.

Mivel húsz évig Pest megyében dolgoztam, figyelemmel kísérhettem a főváros és környékének folyamatait, amelyeknek negatív lenyomata az ország más területeit is alakította; a két eltérő típusú „fejlesztési” pálya egymás feltétele volt. A kiüresedő térségek, az elöregedés, az ellátás és a munkaalkalom hiánya az egyik szélsőség, és az ipari övezetek, elsősorban a főváros körül hirtelen felduzzadt falvak infrastruktúra hiánya, ingázásba kényszerítése a másik. Az értékeit fel nem ismerő és elherdáló szegénység és a gondatlanság, a hirtelen gyarapodással együttjáró kiszínezés a környezetnek alig hagyott teret az értékörzésnek.

Falvak

Aztán érdeklődésem teljesen a falu felé fordult, mert tapasztalataim azt bizonyították, hogy a faluban az autonómia megőrzésének lehetőségei inkább megvannak, és az átlátható nagyságú emberi közösség fogékonyabb, fejlődőképesebb, mint a kapcsolataiban túlburjánzott város.

A falu azonban minden erejével ökológiai és ökonómiai autonómiájának feladásáért küzd. (És befogadja, hívja a kultúráját tönkretevő, világméretben szabványosított „kulturtermékeket” is.)

Az ökológiai és ökonómiai csapda együtt jár: az élet kényelmesebbé tételére olyan infrastruktúra hálót a faluba, amely egyaránt tönkretesz a környezetet és függőségben tartja a fogyasztót. A közüzemi vízellátás a szennyvízkezelés megoldatlansága és a

vízfogyasztás megnövekedése miatt szennyezi a környezetet. Ennek következtében egészséges ivóvízhez már csak a közüzemen keresztül lehet jutni. A vezetékes gázellátás a szolgáltatástól függővé teszi a családokat, kimeríti egyrészt az erőforrásokat, másrészt szállítása gazdaságtalan és nem ösztönzi a helyi erőforrások használatát.

A közlekedési hálózatok fejlesztése a térségfejlesztő lehetőségek mellett a mobilitási kényszert és a környezetszennyezés növekedését is magában hordja. A szerényebb energiaigényű vízi és vasúti szállítási módokat háttérbe szorítja az egyoldalú, energiaigényes közúthálózat fejlesztése.

A falusi térségekre vonatkozó fejlesztési alternatívák, sajátos megoldási minták Magyarországon nem léteznek, csak központosított modellek. Az természetes, hogy a város és a falu előnyei csak együttműködéssel érvényesülnek, mert éppen azok az előnyei, ami a másiktól hiányoznak, amit egymásnak nyújtani tudnak. De az már csöppet sem természetes, hogy a parlamenti pártok egyikének sincs területfejlesztési koncepciója a falusi térségekkel kapcsolatban.

Világgá megyek

Éppen két évig foglalkoztam – próbáltam foglalkozni – a határmenti, elmaradott, aprófalvas térségek gondjaival a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztériumban. 1991 júliusában sikerült egy öt hetes ösztöndíjat kapnom az angliai, devon-megyei Schumacher College-ba. Teljes útiköltségemet magam fizettem, a minisztérium támogatása egy hónapos tanulmányi szabadságom volt. Persze előre én sem tudhattam, hogy milyen lesz a „Design for the Real World” című tanfolyam. Akik ismernek, azt mondják, óriási változásokat okozott bennem. Én is úgy érzem, hogy önmagamra találásomban is, térségfejlesztési módszerek megismerésében is, de elsősorban szemléletben és barátokban, kapcsolatokban rengeteget kaptam ettől az öt héttől.

Visszaérkezésemkor ontottam magamból az információkat, cikkekben, jegyzetben és élőszóban. Sok helyre eljuttattam írásaimat, fordításaimat, csak annak a bizonyos „szakmának” nem volt ideje, figyelme észrevenni, hogy mindnyájunk számára használható információkat hoztam. Azt azonban magam se gondoltam, hogy ez a tapasztalat valóban sorsfordító lesz számomra.

És végre hazaérkezem

Ha az ember a negyvenötödik születésnapján úgy dönt, hogy addigi budapesti létét egy sosemlá-

tott faluban kívánja folytatni, akkor az elhatározást mondhatjuk jelentős mérföldkönek.

Így döntöttem én 1992 február közepén, és rövid egy év alatt sikerült megvalósítanom az elhatározásomat. A lépésem nem maradt feltűnés nélkül, sokan siettek segítségemre, néhányan gáncsoltak. Valódi, gyakorlati segítséget csak a férjemtől kaptam és a barátaimtól, akik a megvalósítás szakaszainál segítettek és segítenek elemezni, végiggondolni csak alkotva és világot megváltva, mert közben óriási tanulságok mellett rohanunk el, elvesznek az igazi értékek.

Tényleg furcsa helyzetbe kerültem, munkanélküliként, tapintható háttérintézmény nélkül. Sok fejtevést okoztam, és még most is okozok szűkebb és tágabb környezetemnek, hogyan viszonyuljanak hozzám, vajon jó e az nekik, hogy én itt vagyok, és a többiek majd mit szólnak, ha netán támogatóan viszonyulnak hozzám. Mindezt régi és új kapcsolataim hullámzó alakulásából érzem ki.

Feladatomból az Ormánság hátrányos helyzetéből való kimozdulásának elősegítését vállaltam a helyi kezdeményezések összehangolásával. Térségi projekt alapja az együttműködés, a gondoskodás, a sokszínűség, és nem utolsósorban a jókedv. Egyelőre csak teszem a dolgom, és hagyom, hogy tetteim alapján megmérjenek. Itt kell csak igazán rájönnöm, milyen rosszul gazdálkodunk képességeinkkel, energiáinkkal. Ha homályos is részleteiben és napi alkalmazkodást kíván, a lényege az, hogy elfogadva a térség összes kezdeményezését, a magam eszközeivel segítsen azok megvalósítását, összehangolását és így hatékonyságuk növelését.

Ez az együttműködés azonban nehéz dió. Sokan félnek attól, hogy az együttműködés elfogadásával a babérok, az elismerés, és ami a legrosszabb, az anyagi források is megoszlanak, és képtelenek elfogadni azt az egyszerű igazságot, hogy „egyedül nem megy”.

Ez a személyemre lefordítva úgy néz ki, hogy ha a rámterhelendő feladatrészt nem fogadom el, nem vállalom gondolkodás nélkül, akkor együttműködésre alkalmatlan vagyok. Én pedig mindenáron olyan együttműködést ajánlok, amelyben saját (vélt) képességeimet használhatom, és ráadásul folyamatosan gondolkozva, vagyis „kreatívan”.

Az egyenlet sokváltozós. A napi feladatokat, örömeiket és bosszúságokat az élet változatos kanyarokkal alakítgatja. A falusi emberek, akikért mellesleg mindez történik, öntörvényűen ítélkeznek. A kulcskérdés, mennyi hasznát látja ennek a térség, csak szubjektíven mérhető, mert nem elsődlegesen gazdasági, tehát nem mérhető hatásokról van szó.

Összeségében jól vagyok. Nagyon jól vagyok. Építkezem, levelezek, írok, fordítok, szervezek, tanfolyamot vezetek és legfőképpen kertészkedem.

Habár a napi feladatokról lekötvén se juttott eszembe erről álmodni, csak erről kellett volna.

A környezeti és társadalmi értékek rehabilitációján alapuló gazdasági fejlődés megindítása a dél-baranyai térségben (Részlet)

HÁTTÉR

Magyarország határmenti térségeiben, ahol az aprófalvas település-szerkezet a jellemző, hagyományosan elmaradott, rossz gazdasági, infrastrukturális és társadalmi feltételek között élő összefüggő területek alakultak ki. A jelenlegi gazdasági-társadalmi-környezeti válság átmeneti időszakában mintát kell teremtenünk a falusi térségek fejlesztésének módszereire, különös tekintettel a halmozottan hátrányos helyzetű térségekre.

A projekt területe Baranya megye Horvátországhal határos részén található évszázados elmaradottsággal küzdő térség 67 faluval és mintegy 30000 fő lakónépességgel. A Dráva magyarországi és horvátországi árterületén értékes természeti környezet maradt érintetlenül, amely közös védett területként lesz megőrizve, s érinti az Ormánság térségét.

Valaha a táj erdőekben, legelőkben, árterekben bővelkedett, mára a melioráció és a nagyüzemi táblásítás nyomán az adottságoknak meg nem felelő módon, szántóföldként hasznosítják a terület nagy részét. A hiányos infrastruktúra és az eltorzult, csődbe jutott mezőgazdasági termelés gondjait a rohamosan növekvő munkanélküliség és a szegénység fokozták.

HELYI KEZDEMÉNYEZÉSEK

A terület kiválasztását a helyi kezdeményezések sokszínűsége inspirálta. Ezek a kezdeményezések az együttműködés megfelelő bázisai lehetnek.

1. Ormánság alapítvány

Az alapítvány fő feladatának tekinti a helyi lakosság szegénységének és kilátástalanságának oldását és a térség ökológiai feltételeinek javítását.

Ennek érdekében:

- az organikus mezőgazdaság elterjesztésével a helyi termelésszerkezetet közelíti az ökológiai és társadalmi igényekhez;
- az organikus szemlélet és gazdálkodás kialakulását oktatási tevékenységgel alapozza meg;
- a kulturális és információs feltételek javításával csökkenti a falvak elszigeteltségét;
- humánökológiai kutató és oktatóközpontot hoz létre.

Fenti oktatási és kutatási feladatok megvalósítására Drávafokon az organikus gazdálkodás központjának építése folyamatban van.

2. Falufejlesztési Társaság térségi programjai:

– falugondnok hálózat: a falugondnok intézménye az apró falvak működési gondjain segít. A falugondnok egy mikrobusz segítségével olyan feladatokat old meg (ebédkihordás, orvoshoz szállítás, gyógyszerbeszerzés stb.), amelyekkel részben pótolja a faluban megszűnt funkciókat. Ez az egy fő intézmény a helyi szociális gondoskodást testesíti meg. Jelenleg a térségben mintegy tizenöt falugondnok működik.

– a települési animátorképzés a falufejlesztés számára speciális tudást igyekszik átadni falvanként egy-egy alkalmas, cselekvőkész, programmal rendelkező személynek.

3. Fii Cu Noi Cigány Kulturális Egyesület

Egy fiatal parlamenti képviselő kezdeményezésére jött létre a mintegy tizennégy falui cigány lakosságát szervező egyesület. Kapcsolódó, de tágabb kört átfogó kezdeményezés a Gandhi Alapítvány, amely első lépésként 12 éves kortól fogad fiatalokat középfokú képzés céljából Pécs és Kaposvár két új középiskolájában 1993-tól.

A PROJEKT CÉLJA

A projekt szemlélete négy fogalom köré építkezik:

jókedv
sokszínűség
együttműködés
gondoskodás

A térségben a környezeti, a társadalmi és a gazdasági fejlődés összehangolt útját kell megtalálnunk. Így a megoldás egy olyan új gazdaság lehet, amely a gyors infrastruktúra-fejlesztésen, az ökológikus területhasználaton, a hagyományos erdő-mezőgazdálkodáson és a kismesterségeken alapul. A helyi cselekvés megalapozásához új ökológiai szemléletre van szükségünk, amely egyben az önellátás fokozását is elősegíti.

A térség évszázados, mely elmaradottsága miatt a feladat kettős:

- a központi támogatások elérésének segítése;
- a helyi társadalom képességeinek fejlesztése az adottságok és a támogatások leghatékonyabb hasznosításában. A „leghatékonyabb” itt a gazdaságilag működő, de ökológiailag is megfelelő megoldásokat jelenti. A várható kis lépések sorozatával lassú fejlődési folyamat becsülhető.

A projekt helyben élő menedzserek előkészítő munkáját igényli. A menedzserek segítséget nyújtanak a környezeti értékek felismerésében, az emberi erőforrások mozgósításában, a térségi projektek koordinálásában és egy településszövetség létrehozásában. Ez a szövetség vállalhatja majd fel – az előkészítő fázis után átvéve a feladatokat – a térségi kezdeményezések, fejlesztések összehangolását.

A MEGVALÓSÍTÁS

A projekt lényege a regionális problémák összehangolt kezelése segítői – facilitatori – szinten.

Fontos feladat a megfelelő személyek megtalálása és támogatása különböző feladatok megoldásában:

- a falusi turizmus megindításában;
- a helyi vállalkozások alapításában;
- a környezetbarát földhasználat megvalósításában (organikus gazdálkodás, erdészet);
- a meliorált földek rehabilitálásában (erdők, legelők, árterek helyreállításában);
- a helyi közösségek képzéséhez megfelelő szakértők szervezésében; – a falusi térségek fejlesztési módszereinek szellemi központja előkészítésében.

A SEGÍTŐI MUNKA FELADATAI (facilitálás)

Előkészítő szakasz (1992):

1. Települési animatórképzés I. (1992 áprilisig)
2. Települési vizsgálatok és rendezési tervek Sely-

lye és környékére (az Ybl Főiskola diákjai által, 1992 aug-dec.)

3. Első ismerkedés a térséggel (1992 ápr-szept.)
 4. Cigány vezetőképző tanfolyam szervezése és vezetése (1992 júl-aug.)
 5. Organikus gazdálkodás tanfolyamok
 6. Helyi mesterségeket tanító tanfolyamok
 7. Térképbeszerzések
 8. Az „Ismerd meg környezeted” program előkészítése
 9. Kapcsolatépítés
 10. A szellemi központ előkészítő vitái
 11. A projekt alap gondolatainak terjesztése – cselekvő személyek meghívása, bevonása
- A projekt folyamatának feladatai (1993-94):
12. A kapcsolatok hivatalos formába öntése
 13. A falusi turizmus megindítása (a szakértők, résztvevők fogadásának, elhelyezésének biztosítására)
 14. A falugondnokok folyamatos támogatása
 15. A falufejlesztési szellemi központ programjainak összeállítása és szervezése (2-3 havonként 2-3 nap)
 16. A cigány vezetőképzés folytatása
 17. A környezeti tudatosság növelése – az „Ismerd meg környezeted” program elterjesztése iskolákban és előadásokon (térképek, fotók, egyéb)
 18. Vállalkozók, fejlesztők bevonása a mezőgazdaság, a kisipar, a szolgáltatások és a környezetvédelem területén
 19. Tanfolyamszervezések folytatása organikus gazdálkodás, kézműipar és közösségfejlesztés témákban
 20. A gyakorlati tapasztalatok folyamatos értékelése, új regionális fejlesztési módszer kidolgozása.

Faludi Erika

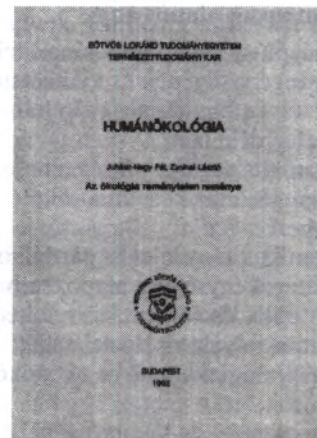
1992. november hó

JUHÁSZ-NAGY PÁL, ZSOLNAI LÁSZLÓ:

Az ökológia reménytelen reménye

(ELTE TTK, „Humánökológiai” sorozat, 108 oldal, fűzve 180 Ft)

A könyv ökológikus és ökonómus szakmaközi dialógusa. „... az emberiség sorsa egy ökológus versus ökonómia tengelyen billeg.” „Némely állításunk talán megbotránkoztató lesz az Olvasónak, de hát a világ, amiben élünk, maga is megdöbbentően botránatos!” Megvehető a Bp., VIII. ker. Rákóczi út 6. sz. alatti könyvesboltban. (Juhász-Nagy Páltól kapható még: Vázlatok az ökológiai kultúra tematikájához, ára 130 Ft)

A fejlődés

Egy Stockholm közeli svéd város Biskps-Amö a helyszíne a nemzetközi konferenciának, melynek témája a környezet és a fejlődés. A konferenciát közösen szervezte az Ökológia és Kultúra Nemzetközi Szervezete (amely a Ladakh Project

alapító szervezete), és a Föld barátai szervezet, amelynek a központja Svédországban található. A résztvevők a világ legkülönbözőbb részeiről jöttek, mint pl. Afrika, India, Európa, Észak- és Dél-Amerika, valamint Délkelet-Ázsia.

Az értekezés világos és egyöntetű hangot adott annak az aggodalmának, hogy a hagyományos értelemben vett fejlődés ahelyett, hogy megoldást kínálna a világ problémáira valójában nem más, mint a társadalmi, gazdasági és környezeti pusztulás egyik legfőbb oka. Az emberi viselkedés egy teljesen más formájára van szükség, ha azt akarjuk, hogy egy olyan világban éljünk, amelyben az élet valóban elviselhető.

Helena Norberg-Hodge:¹ A haladás a társadalom tág értelemben vett, rendszerszerű átalakítását jelenti. Valójában, ez az átalakulás a fejlett világban most is folyik, de ott ezt mi „fejlődésnek” nevezzük, és úgy tekintjük, mint valamiféle evolúciós erőt, amelyre nincs semmiféle befolyásunk. De valójában nem történik más, mint a szűkkörű gazdasági megfontolások, a tudomány és a technika között létrejövő kölcsönhatás, amely igen erős, és kényszerítő hatást gyakorol a természetre és az emberi kultúrára, így legyen befogadója a technológiai és gazdasági fejlődésnek. És ez egyre ijesztőbb és fokozódó folyamat, mert a tudomány egyre szűkebb területre specializálódik, és mindinkább sajátos arculatot vesz fel, mialatt a technológia hatása is egyre erősödik, mind méretében, mind időben.

¹ Helena Norberg-Hodge az igazgatója az Ökológia és Kultúra Nemzetközi Szervezete nevű egyesületnek, valamint a Ladakh Project elnevezésű kisebb szervezetnek, amely az előbbi része. Az elmúlt 18 év nagy részét Ladakh-ban töltötte („Kis Tibet”), és segítségére volt a ladakh-i embereknek megőrizni kulturális identitásukat és ökológiai integritásukat a gyors modernizációs hatásokkal szemben. Ő a szerzője az *Ancient Futures: Learning from Ladakh* c. könyvnek.

jövője

Így hát legfőbb ideje, hogy túllépjünk az ún. „szakemberek” perspektíváján. Pl. egy mezőgazdasági szakember, vagy egy ipari szakember nem képes túllátni azokon az átfogó, rendszerszerű változásokon, amelyeket az ő ténykedésük létrehoz. Ezért teljességgel elkerülhetetlen, hogy ezen területek között létrehozunk egy olyan párbeszédet, amelynek célja a fejlődés lényegének egy mélyebb és tágabb értelmezése.

Martin Khor:² Úgy vélem, hogy az eszmecserék most sokkal fontosabbak, mint voltak korábban, mert a fejlődésnek ez a modellje – amelyről sokunk azt gondolja, hogy már idejé múlt, gyakorlatilag megvalósíthatatlan, – valójában nagyon veszélyes a föld és az emberiség továbbélése szempontjából. Ennek egyre inkább tudatában vannak azok az erők, amelyek uralkodók világszerte és okozzák ezt a fejlődési tendenciát, miközben mi rájöttünk arra, hogy ez már nem lehet sokkal tovább, talán még egy-két évtizedig – szóval azok, akik felelősek mindeztért, egyre erősebbek lettek, és olyan helyzetet akarnak előidézni, amelyben nemcsak hogy folytatni tudják a természeti erőforrások deizmálását, hanem fokozni és felgyorsítani is akarják azt.

Vandana Shiva:³ A Harmadik Világ egyfajta háború előtt áll, amelyben sokkal több ember válik nyomorulttá a saját hazájában, mint minden ezt megelőző háborúban, és erre a háborúra kb. 40 éven belül sor is kerül. Olyan

mértékben kényszerülünk az iparosításra, amit az Északi részek soha sem láttak, és erre szüksége van az üzleti életnek a tőkefelhalmozás érdekében. De minden darab ércre is szükség van, mert nyersanyagként szolgál valamely iparág számára, minden darab fára, mert cellulóz lesz belőle, minden talpalatnyi földre szüksége van az agrárvilágnak... és ennek érdekében mindenkit, aki ezen a területen él, el kell űzni onnan.

A Harmadik Világ egyfajta háború előtt áll, amelyben sokkal több ember válik nyomorulttá a saját hazájában, mint minden ezt megelőző háborúban

Martin Khor: Most azt az elcsépelet szöveget mondogatjuk, hogy minden környezeti probléma legfőbb gyökere a szegénységben keresendő. Én viszont tisztelettel azt mondom, hogy ez nem így van. Úgy vélem, hogy ennek az ellenkezőjével állunk szemben. A gazdagság a környezeti gondok fő oka, és a környezeti problémák okozzák egyre inkább a szegénységet.

Vandana Shiva: Nem a nagy számok miatt nő a természeti erőforrásokra nehezedő nyomás. A természeti erőforrásokra nehezedő nyomás elsősorban onnan ered, hogy elpusz-

2 *Martin Khor a Penang-i Fogyasztási Szervezet Kutatási Igazgatója és elnökhelyettese a következő malaysiai szervezeteknek: Third World Network, The Asia Pacific Peoples Network, Friends of the Earth. Számos tanulmány és több könyv szerzője, többek között The Malaysian Economy: Structures and Dependence. Jelenleg a nemzetközi kereskedelemmel összefüggő kérdésekkel foglalkozik.*

3 *Vandana Shiva a Dehradun-i székhelyű (India) Tudomány, Technológia és Természeti Erőforrások Felhasználása Kutatási Alapítvány koordinátora. Tevékeny tagja a Himalája lábainál működő ún. chipko („fa-ölelő”) mozgalomnak, és elnökhelyettese a Nők Környezetvédelmi Világkongresszusa Politikai Bizottságának. Számos könyv szerzője, pl. Staying Alive: Women, Ecology and Survival in India és Ecology and the Politics of Survival.*

títják az értékteremtő közösségek viszonyát a saját környezeti rendszerükkel. Ez a legfontosabb pont, ahol a pusztulás elkezdődik. Távolról iparmágnásoknak soha sem volt ilyen értékteremtő szerepük. Számukra minden egyszerűen csak egy forrás, egy bányá, amit csak ki kell aknázni, aztán nagy tételben eladni. A helyi embereknek is adott ez a lehetőség. De ha az ember mások tulajdonát sajátjává akarja tenni, akkor legelőször is meg kell szüntetni azoknak a viszonyát az értékteremtés/megőrzés és a dolgok iránti felelősség iránt.

Helena Norberg-Hodge: A fejlődés folyamata mindenütt pusztítja mind a biológiai, mind a kulturális sokféleséget, márpedig ez a kettő szétválaszthatatlanul összefonódik. Azért volt kultúránk korábban annyira változatos, mert a kultúra tükrözte az eltérő klimatikus viszonyokat és ökológiai sajátosságokat, amelyek alapján kifejlődött, és ezért volt az, hogy eltérő földművelési rendszereket ismerünk, eltérő ruháink, és az ennivaló amit eszünk. Mind ez azért történt így, mert a gazdasági életet az embereket körülvevő természeti környezet erőforrásai határozták meg. A fejlődés viszont nem tesz mást, mint arra ösztökél, hogy azokra az ipari erőforrásokra támaszkodjunk, amelyek mindenütt egyformák. Lényegében nem történik más, mint hogy ugyanazt a monokultúrát honosítják meg mindenütt, ami oda vezet, hogy az emberek elkezdnek tülekedni a mesterségesen keltett hiánycikkekért. Mindenki ugyanazon ipari erőforrások termékeiért száll harcba.

Edward Goldsmith:⁴ Nekünk azt tanították, hogy ez fejlődés, mert ahogy elmagyarázták, minden hasznos dolog a műszaki szférára ténykedése nyomán áll elő, az anyag szerveződése, amelyet a gazdasági fejlődés hoz létre, tudják, a cement világa. Minden hasznos dolog emberkéz munkája. Az ember az egészségét a kórházban szerzi meg... beszéd elég tablettát, megvizsgálja egy sereg orvos, és az ember máris egészséges. És így van ez mindennel. A termőképességet az NPK szolgáltatja: a nitrogén, a kálium, és a foszfát. A termőképességet a műtrágyából nyerjük. Azt tartjuk, hogy minden haszon az embertől ered, ezért a fejlődés azt jelenti, hogy fokoznunk kell az ember-termelte haszon mennyiségét. Hogy érjük ezt el? A gazdasági fejlődés révén.

Van azonban egy probléma, és ez itt a bökkenő, hogy az egész modern társadalom a gaz-

dasági fejlődés függvénye. Mondok egy tipikus példát. Megszállottan építjük ezeket az óriási méretű duzzasztógátákat, mert mindenki, aki számít a társadalmunkban – a kormányok, a nagy cégek, az építési vállalkozók,

Az Egyesült Államok üzenete a világnak számára az, hogy a világ természeti erőforrásai az Északon lakók tulajdona

a fejlesztési ügynökségek – valamilyen módon nyerne belőle. És így van ez mindennel. Nemcsak a duzzasztógátákkal, de az atomerőművekkel is. Meg az útépítéssel. Majdnem minden területen ezt tapasztaljuk. Belekerülünk a fejlődés sodrába, amely egyfolytában pusztítja azt az égitestet, amelyen élünk. Ha ez a folyamat elég hosszan tart, oda vezethet, hogy kipusztul az emberi faj. Nem évszázadokról, hanem csupán néhány évtizedről beszélek.

A problémáinkat úgy kezeljük, hogy olyan színben igyekszünk beállítani őket, hogy csak azokkal a módszerekkel orvosolhatók, amelyek rendelkezésünkre állnak. Ez pedig nem más, mint újabb építkezés, újabb fejlesztések. Ha betegek az emberek, több kórházra van szükség. Nem azt mondjuk, hogy „ne szennyezzük a környezetet, adjunk nekik jobb minőségű táplálékot, mozogjanak többet fizikailag”. Nem, hanem építünk még több kórházat, legyen még több pirula, hozzunk létre még több gyógyszergyártó céget. Bármilyen problémák is vannak, tudja, racionalizálni kell a további fejlesztéseket.

Martin Khor: Egyfelől tehát azt látjuk, hogy a világgazdaság állandóan és egyre gyorsabb iramban fejlődik, ami ökológiai szempontból a természeti erőforrások egyre fokozottabb kiapasztásához, a környezet egyre riasztóbb pusztulásához vezet stb. Másfelől pedig az tapasztalható, hogy ez a fejlődés nagyon egyenetlen és igazságtalan, mert túlzottan koncentrálódik az Észak egyes országaiban és a Dél városainak bizonyos részeiben, és a társadalmi elit résztvevő tagjai élvezik is annak a hasznát, míg az emberiség zöme egyre rosszabbul él.

El kell fogadnunk, mint tény, hogy az Észak nagy hatalommal és befolyással rendelkező csoportjai minden lehetséges módon hatal-

4 Edward Goldsmith: a *The Ecologist* című folyóirat alapítója, kiadója és társszerkesztője, számos tanulmány és könyv szerzője, mint pl. *The Great U-Turn* és *The Way: An Ecological World-View. A Blueprint for Survival* (1972) c. könyve félmillió példányban kelt el 17 nyelven.

muk megtartására törekszenek, sőt azt még tovább is növelni akarják. Sokunk számára itt Délen éppen ez volt az USA-Iraq között lezajlott háború tanulsága. Az Egyesült Államok üzenete a világ számára az, hogy a világ természeti erőforrásai az Északon lakók tulajdona még akkor is, ha ezek egy része – földrajzi okoknál fogva, vagy az Uristen hibájából – véletlenül éppen délen található. Jelenleg a fejlődésnek ezzel a modelljével állunk szemben. Politikai szempontból nézve a dolgot, találunk olyan embereket, akik habozás nélkül készek elvetemült katonai háborút folytatni. A gazdasági szférában ott van az Uruguay-i Kör, amelyben a multinacionális cégek egyre több szabadságot akarnak, hogy azt tehesék a világ bármelyik részén, ami csak jólesik nekik. És ha valaki a szabályokra figyelmezteti, vagy meg akarja állítani őket, mert valamelyest meg akarja őrizni a gazdasági önállóságot, akkor ezek azt mondják, hogy ez a lépés ellentétes a szabad kereskedelem eszméjével, és emiatt a nemzetközi joggal.

A világon tapasztalható éhínség elsőszerű oka az exportfüggőségű gazdasági rendszer

Edward Goldsmith: Visszatérve Bretton-Woods-hoz (1944), amikor létrehoztuk a Világbankot és a Nemzetközi Monetáris Alapot (IMF), és négy évvel később a GATT-ot (Általános Vámtarifája és Kereskedelmi Megállapodás), részben az volt a tervünk, amit meg is szövegeztünk, hogy az olyan recesszió és gazdasági válság megakadályozása végett, mint amelyet 1929-ben élt át a világ, amely gátolta a gazdasági fejlődést egészen a második világháború idejéig, a Harmadik Világot be kell vonnunk a mi gazdaságunk vonzáskörzetébe.

Helena Norberg-Hodge: Hogy jobban megértsük a fejlődés működését, nézzük meg, hogy mi történik most a farmerekkel. Azt látjuk, hogy a farmereket tervszerűen tönkreteszik a világon mindenütt. Az iparosodott világban a lakosság 90%-át, egyes helyeken 98%-át kivontuk a mezőgazdaságból. És most ezt a modellt ajánljuk a Harmadik Világnak, ahol a lakosság zöme még ma is a mezőgazdaságból él. Ez valójában azzal jár, hogy egyre nagyobb tömegek áramlanak a nagy városi közösségekbe. Északon a központosító, urbanizáló tendencia jelenleg is folyik, de Délen ez sokkal nyilvánvalóbb. Az olyan óriásira nőtt városok, mint pl. Jakarta vagy Mexico City nem a túlnépesedés miatt nőttek akkorá-

ra, persze az is hozzájárult, hanem a gyakorlatnak az egyenes következményeképpen, amely a városba kényszeríti és tönkretesz a farmereket.

Edward Goldsmith: A világon tapasztalható éhínség elsőszerű oka az exportfüggőségű gazdasági rendszer, amit ráerőltetünk a Harmadik Világra. Tudják, amikor egy Harmadik Világ-beli ország a kvótán felül vesz fel kölcsönt az IMF-től, akkor alá kell vetnie magát az IMF feltételeinek. Ezek egyike azt írja elő, hogy az illető ország export-orientált változtatásokat hozzon létre a gazdaságában, azaz exportálja élelmiszerét. Azt is vállalniuk kell, hogy mezőgazdaságukat gépesítik, amivel viszont arra kényszerülnek, hogy elkövessék a két lehetséges legrosszabb dolgot, amit tehetnek.

Először: exportálják élelmüket. Jelenleg a legtöbb Harmadik Világ-beli országban a mezőgazdasági terület kb. 70%-án exportra termelnek. A kérdés logikus: Hogy lehet ellátni élelemmel a lakosságot, ha exportálják azt?

Vagy kiviszik az országból, vagy megeszik – a kettő nem megy egyszerre. Jelenleg az összes ország a Harmadik Világban éheznek, nagyrészt azért, mert az összes élelem exportra megy. Másodszor: gépesíteniük kell a mezőgazdaságot, részben az IMF előírásai miatt, másrészt

mert a FAO is erre szorítja őket, de azért is, mert az agrokémiai ipar és a mezőgazdasági gépipar is arra kényszeríti őket, hogy az ő termékeiket vásárolják a farmerek. És amint egy farmer elkezd használni ezeket, akkor derül ki, hogy csak a nagyon nagy ültetvények művelhetők gazdaságosan, a kisgazdaságok nem bírnak el ekkora összegű beruházást. És ekkor már olyan termelési eszközök vannak használatban, amelyek erősen károsítják a termőtalajt. Szóval nemcsak arról van szó, hogy exportálják az összes termést, hanem arról is, hogy sivataggá változtatják a termőföldet. Öntözéses mezőgazdaság esetén nem közönséges sivatag, hanem szikes sivatag az eredmény.

Rosszabb ennél az, hogy aztán az embereket tömeglakásokba kényszerítik, mivel – mint korábban említettem – a kisfarmerek nem tudnak beruházni, emiatt kényszerülnek otthagyni a földet és kényszerülnek be a városi tömegnyomorba. Ilyen egyszerű a dolog: India 800 millió lakosából 600 millió vidéken él. Ha alkalmazkodik a modern mezőgazdaság velejáróit, már pedig ezt akarjuk, akkor a farmok átlagos nagysága 500 acre (20-25 hektár), ahol a lakosság 2-3%-a tehát kb. 20 millió ember termel élelmet a többiek számára. És akkor mit csinálunk a többi 580 millióval?

Lőjük le őket? Ez lenne a becsületes és a legemberségesebb dolog. Nem, ezt nem tesszük, hanem bekényszerítjük őket a városi nyomortanyákba.

Helena Norberg-Hodge: A dolog egy másik hatása az, ami az emberek önbecsülését érinti: hogyan érzik magukat a saját kultúrájukban? Az elmúlt 17 évben egy Ladakh nevű helységben éltem, más néven „Kis Tibet”-ben és közvetlen tapasztalattal rendelkeztem arról, hogy mit jelent itt a fejlődés és a modernizáció hatása. Itt tartózkodásom egyik első évében, amikor egy különösen szép faluban laktam, megkértem az egyik falusi fiatalembert, hogy mutatná meg nekem a legszegényebb portát, amire, némi gondolkodás után azt felelte: „Itt nincsenek szegény házak.” És hallottam, amikor ugyanaz a személy 8 évvel később azt mondta egy turistának: „Oh, bár csak tudna segíteni rajtunk, mi olyan szegények vagyunk!”. Azaz, nyolc év alatt ennek az embernek a felfogása saját magáról és hazájáról ilyen drámai módon megváltozott! Nem történt más a közbeeső évek alatt, mint

A Síta mozgalom újraéledése valójában a Zöld Forradalom hatására történt, közvetlenül, és nagyon világosan.

hogy a modernizáció eszközei – mint pl. a turizmus, a tömegkommunikáció, a nyugati típusú oktatás/nevelés példája alapján – egy olyan idealizált nyugati életstílust mutattak be ideálként, amely azt sugallta, hogy ott nem kell dolgozni, és hogy az emberek végtelenül gazdagok. Ennek hatására úgy kezdték érezni, hogy saját kultúrájuk és életmódjuk hihetlenül alacsonyabbrendű, szegényes, sőt kifejezetten ostoba. Én magam voltam tanúja annak, hogy miként vezetett ez a pszichológiai hatás odáig, hogy közvetlenül okozott feszültséget a különböző etnikai és vallási csoportosulások között. Ladakh-ban a buddhisták és a muzulmánok békében éltek egymás mellett 500 évig, és soha sem volt közöttük semmiféle baj. De csupán az elmúlt 17 év alatt, az említett pszichológiai nyomás következtében, valamint a városiasodási törekvések miatt, amelyben arra kényszerültek, hogy sok ember tülekedjen kevés állásért és a szűkös lehetőségekért, azt láttam, hogy a két csoport között erőszakos jelenetekre is sor került.

Vandana Shiva: A világban jelenleg tanúi vagyunk a vallási fanatizmus újraéledésének. Ezt látjuk Amerikában, ez történik a Közép-keleten, ez van mindenütt. A Síta mozgalom új-

raéledése valójában a Zöld Forradalom hatására történt, közvetlenül, és nagyon világosan. A nyolcvanas években színrelépő vallási vezetők lényegében azt mondták, hogy „a Zöld forradalom tönkretette a kultúránkat, erkölcsi értékeinket, és megfosztott bennünket attól a képességtől, hogy meg tudjuk különböztetni a jót a rossztól. A pénz lett az Isten. Egyetlen jó társadalom, vagy egyetlen jó közösség sem tud élni ilyen erkölcsi vákuumban. Ezért újra kell értékelnünk a Síta mozgalmat, hogy megmutassa számunkra az utat, amelyet erkölcsileg követnünk kell.” Ez a vallási újraéledés részben ezt jelentette. Minden nap 1984 óta, de inkább 1982-től, naponta 10-15 embert ölnek meg Punjab-ban a termelési rendszerben beállott teljes szakadás miatt, beállt a közösség teljes összeomlása, annak tökéletes individualizálódása – és 20 évvel később, a termelési alap teljes tönkremenése, a termőtalaj lepusztulása, sivataggá válása, nyilvánvalóvá vált, hogy lényeges anyagok hiányoznak immár a termőtalajból, és a kártevők egyre nagyobb számban kezdtek pusztítani. A farmerek számára egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy reményük sincs arra, hogy befektetett pénzüket visszakapják, és hogy nem képesek újra megvenni a műtrágyát és egyéb vegyszereket, a vetőmagot, és az energiát. Punjab államban ebből nem tanultak, mert itt senki sem úgy fogja fel az erőszak jelenlétét, mint az erőszakos átalakulás eredményét. Az emberek ezt úgy értékelik, mint egy olyan problémát, amely a kulturális különbözőségből ered: „A hinduk és a síták nem tudnak együtt élni. Meg kell egymást ölniük...” Ily módon a kulturális különbözőség, amely nem jelentett nehézséget a technológiai forradalom előtt, most hirtelen problematikusává vált, és úgy értékelik, mintha ez lenne az oka annak a bizonytalanságnak, amelyet lényegében egy másfajta átalakulás eredményezett.

Helena Norberg-Hodge: A másik probléma a fejlődéssel a túlzott koncentrálás szűken értelmezett gazdasági szempontokra és a GNP-re (Nemzeti Össztermelés). Ez azt jelenti, hogy egyszerűen nem ismerik el a szükségletekre (és nem a piacra) termelő gazdaságot, amelyben az embereknek megvan mindenük: élelem, ruházat és lakás. Ez probléma a fejlett világban is, de az ember akkor látja meg igazán, hogy milyen örültséget jelentenek ezek a gazdasági szempontok, ha megnézi a harmadik világban élő hagyományos farmerek helyzetét. Lehet, hogy százával van állatuk, sok földjük, ennivalójuk bőven, nagy házakban laknak, mégis mindezt semminek nézik, hiszen piacra termelnek, nem folytatnak pénzgazdálkodást, így nem járulnak hozzá

a Nemzeti jövedelemhez. Ez aztán voltaképpen oda vezet, hogy nem tesznek különbséget olyan emberek között, akik pl. New Yorkban laknak és nincs pénzük, és a fejlődő világban élő farmerek között, akiknek szintén nincs pénzük. Ez a felfogás viccet csinál az egész folyamatból, mert azt jelenti, hogy az embereket el lehet vonni a falvakból, ahol bőven van ennivalójuk, és mindenük megvan, és be lehet őket rakni városi tömeglakásokba, ahol már azt is „fejlődés”-nek nevezik, ha valaki megkeres fél dollárt naponta, mert semmibe sem veszik azt, amivel korábban rendelkeztek.

Edward Goldsmith: A könyvelés egész rendszere pedig egyenesen bohózatba illő, a modern közgazdaságtan teljességgel nevetséges. Az egészet újra kell írni. Az egész téves megfontolásokon alapszik, mégpedig azon, hogy a gazdaságot az ember alkotta árúk jelentik, mint pl. elektromos fogkefék, műanyag vödörök, Mickey Mouse figurák, meg más hasonló dolgok, és hogy minden mást el kell pusztítani ezek előállításának érdekében. Ez a felfogás hamis, teljesen hamis.

Martin Khor: A modern technológia rendszere olyannyira tönkretette a világot, hogy nemcsak a bioszféra, a légkör, a vízrendszer, a föld, stb károsodott, de maga az emberi test is változik (mutálódik), és nemcsak olyan értelemben, hogy ráksejtek fejlődnek a szervezetünkben, de az emberi gének jellege is változik annak a töménytelen mennyiségű vegyi anyagnak és méregnek a hatása alatt, amit naponta megeszünk és belélegzünk.

Vandana Shiva: Nagyon súlyos a helyzet. Gondoljunk csak arra, hogy miként alakul ki most földünkön az üvegházhatás a kétszáz évvel ezelőtti, fosszilis fűtőanyagokra alapuló ipari forradalom eredményeképpen. Vagy arra, hogy húsz évvel ezelőtt az iparosított mezőgazdaság mennyire tönkretette a termőtalajt és a vizeket. Most azonban, a kilencvenes években ennél sokkal súlyosabb dolog történik, és az elmúlt korok iparosítása semmi az új iparosítási törekvésekhez képest, amelyeknek az a célja, hogy működésben tartsa a gazdasági rendszert, mert most az utolsó még eddig megmaradt területeket is meg fogják hódítani. Igen, az utolsó területek... eddig már az összes földet meghódították, a vizeket, erdőket... valójában nem maradt más, mint az élőlények, a növények, az állatok és a nők teste. Ezeket a területeket célozta meg az új biotechnológia. Az USA-ban már vannak törvények, amelyek megengedik az élet birtoklását a találmányi szabályok megváltoztatása révén, és az Európai Közösség is követni fogja ezt a példát. Erre alapvetően szükség is van, mert ha pl. a

növény magától megnő, ha az ebben az évben elvetett mag élelmet ad nekünk jövőre, akkor hogy termel a tőke pénzt? Mivel magát az életet is újra kell értelmezni, hogy az új

ha pl. a növény magától megnő, ha az ebben az évben elvetett mag élelmet ad nekünk jövőre, akkor hogy termel a tőke pénzt?

iparosítási fázis létrejöhhessen, akkor a tudatunk pusztulása – ha ezek a törekvések sikeresebbek lesznek – sokkal gyorsabban fog végbemenni, mint a földgolyó pusztulása. És ha ez megtörténik, akkor onnan már nincs visszaút.

Martin Khor: Ha körülnézünk a világban, látjuk, hogy a föld lakosságának 20%-a él a „fejlett” északon, és ez a népesség fogyasztja el az erőforrások 80%-át. Az egyetlen lehetőség a környezeti katasztrófa elkerülésére ennek a pazarló sőt pusztító túlfogyasztásnak a csökkentése. Annak az életformának amelyet ti gyakoroltok az „Északi civilizációban”, (Nem a Nyugati civilizáció kifejezést használom, mert vannak az Északnak olyan részei is, amelyek talán nem részei a Nyugatnak) ... szóval, annak a fajta életstílusnak, amely pazarló, amely elidegenít, annak gyökeresen meg kell változnia. Nagyon erősen csökkenteni kell a fogyasztást. De oly módon, hogy ennek a terhét ne a szegények viseljék.

Edward Goldsmith: Vissza kell térnünk a kis közösségekhez. El kell érnünk, hogy ezekben a közösségekben sokkal kisebb léptékű legyen a gazdasági tevékenység, jóval kisebb piacot lásson el, legyen szabad piac, de sokkal kisebb méretű szabad piac, mondjuk: Falusi piac, vagy regionális piac. Csökkentenünk kell ezeknek a tevékenységeknek a mennyiségét, méghozzá igen-igen nagymértékben, azért, hogy csökkentsük hatásukat a környezetre, amely már elérte tűrőképessége végső határát.

Helena Norberg-Hodge: Ha egymás mellé tesszük a szállítás és a mezőgazdasági termelés kérdését, akkor azt látjuk, hogy a termelőt és a fogyasztót egyre távolabbra helyezzük egymástól – ez pedig nem érdekünk. Az a dolog eredménye, hogy az élelem minősége egyre romlik, államilag támogatjuk az áruszállítást, az pedig csak fokozza a környezet szennyezését. Meg kell fordítanunk ezt a folyamatot, hogy csökkentsük a távolságot a termelő és a fogyasztó között.

Edward Goldsmith: Számos forrás alapján tudom bizonyítani, hogy a kisgazdaság sok-

kal termelékenyebb, mint a nagy. Össze sem lehet őket hasonlítani. Ha megnézzük, hogy egy adott földterületen mennyi élelmet termelnek, mert hiszen lényegében ez számít, akkor azt találjuk, hogy a kisfarm termel többet, és sokkal nagyobb gonddal és körültekintéssel. Van itt köztünk, ezen a gyűlésen egy farmer Indiából, akinek van egy kb. 14 hektár területű farmja. És 35 család megél ebből a farmból. Az ember azt gondolná, hogy ilyen nincs. Harmincöt család. Elképesztő mennyiségű élelmet meg tudnak termelni.

Helena Norberg-Hodge: Hogy megértsük mi is van a fejlődéssel, meg kell néznünk azt az alapvető infrastruktúrát, amelyet a kormányzati szervek és az összes nemzetközi ügynökség meghonosít. Ezek hatalmas, energiát szolgál-

tató berendezések, nagyterjedésű szállítási hálózat, tömegkommunikáció és nyugati stílusú iskolarendszer. A nyugati típusú nevelés rendszeréről azonban nem azt akarom mondani, hogy ellene vagyok a nevelésnek, de gondosan meg kell vizsgálnunk, hogy mi folyik ezekben az iskolákban. Valójában nem történik más, mint hogy a gyerekeket bezárják egy dobozba, akik ott nőnek fel és érnek felnőtté. És ebben a dobozban nem kapnak semmiféle információt lakóhelyük környezetéről. Nem tudnak semmit azokról a természeti erőforrásokról, amelyektől szüleik és ősük élete függött generációkon keresztül. Arra képezik ki őket, hogy városi fogyasztók legyenek belőlük, és szó szerint ott ülnek a Tibeti fennsíkon, Baliban és az Iliászt olvassák rossz fordításban. A legfontosabb azonban az, hogy nem tanulnak arról a gazdasági hát-

térről, amelyben élnek, amelynek az ismerete függetlenné tehetné őket, képessé arra, hogy saját környezetükben meg tudjanak élni.

Edward Goldsmith: A modern tudásnak az a legfőbb célja, hogy törvényesítse a gazdasági fejlődés gyakorlatát. Ennek érdekében az embereket teljesen más módon kell nevelni, a tantárgyakat újra kell írni. Az ember nem látja, hogy a környezet szennyezése súlyos dolog, nem látja, hogy vágják ki az erdőket... mert még mindig azt hiszi, hogy a gazdasági fejlődés az egyetlen dolog, ami számít, a többi csupán kisebb mellékhatás. Ha viszont az ember az egész képet látja, akkor jön rá, hogy ez nem tartható fenn így tovább. Hirtelen összeáll a kép, mint egy kirakós játékban, és az ember rögtön teljesen más-

képp látja az összefüggéseket. Kúhkn ezt a jelenséget paradigma eltolódásnak nevezi, és itt is érvényes, azzal a különbséggel, hogy itt egy egész társadalom világlátásáról van szó.

Vandana Shiva: Számomra az ökológia üzenete valójában a következő: fel kell ismernünk, hogy beláthatatlanok a következményei annak, ha beleavatkozunk a természet és a társadalom rendszerébe.

Anyira keveset tudunk ezekről a rendszerekről, hogy akkor teszünk helyesen, ha óvatosan, kis lépésekkel haladunk előre, mindig vigyázva, hogy erősítsük a rendszert és ne ártunk neki.

Helena Norberg-Hodge: Mivel az ún. Északi fejlődésnek és a Déli előrehaladásnak katasztrofális hatása van a környezetre, a kultúrára, az emberek öntudatára és önbecsülésére, sürgősen szükségünk van arra, amit én úgy nevezek, hogy ellenfejlődés. Ez az ellenkező irányú fejlődés nem lenne más, mint egy erőteljes oktatási-nevelés mozgalom, amely megmutatná az igazi összefüggéseket a gazdasági-társadalmi-erkölcsi és környezeti válság között és azt is, hogy miért kell felhagynunk a mai tőke és energiaigényes központosítási irányzattal. És ennek most kell megtörténnie. Ezt kell most megvalósítani. Jelenleg a nevelés a legfontosabb tennivaló. Hasonlóan állást kell foglalnunk a fejlődésnek egy decentralizált irányja mellett, amely tisztelben tartja a biológiai és kulturális sokféleséget. És ez sokkal kevesebb pénzbe is kerül.

A nagyméretű, tőkeigényes berendezések helyett kisebb léptékű technológiára van szükség, amelynek alapja a megújítható energia. Ez utóbbi az előzőnek csupán a töredékébe kerül, de környezetvédelmi és kulturális szempontból sokkal előnyösebb. A fejlődésnek ez a decentralizált változata elősegítené a valódi közösségi érzés kialakulását az emberi csoportok között. Az emberek jobban megismernék lakóhelyük környezetét, kialakulnának, erősödnének és sokszínűvé fejlődnének a helyi gazdaságok. Jelenleg tehát egy erőteljes nevelési mozgalomra van szükség és gyors fordulatra, hogy elősegíthessük az emberekre és a természetre alapozott valódi fejlődést.

Martin Khor: Amíg van egy halvány reménysugár, addig, úgy vélem, folytathatjuk a harcot. És van ilyen reménysugár, mert egyre több ember és főleg fiatal, rájött már, hogy van valami baj ezzel a rendszerrel, és látják már a bajt is, és azt is, hogy melyek a megoldás módozatai hosszú távon. És ők is elkezdték a harcot. És egyre zöldebbek lesznek. Kezdek elvetni azokat az eszméket, amelyek ennek az egész rendszernek az alapját képezik. Már látnak egy másfajta világot, és egy másfajta szerveződést, amelyben az emberek harmóniában élhetnek embertársaikkal és a természettel.

Mit jelent materialistának

(A FÖLD HANGJA – AHOGY THEODORE ROSZAK HALLJA ÉS NEKÜNK ELMONDJA. The Voice of the Earth, Simon and Schuster, New York, 1992. p.367)

Meg lehet-e fékezni, vissza lehet-e fordítani az *Memberi faj önpusztító és természetromboló magatartását?* – kérdezte már sok zöld filozófus az elmúlt évtizedekben, s most új könyvében *Theodore Roszak* is. Neves szerzőnk úgy véli, hogy az ember – mint viselkedése tanúsítja – örült, tehát gyógykezeltésre szorul. Könyvében egy új tudományág, az „*ökopszichológia*” alapjait mutatja be. Azt boncolgatja, hogy miként alakult ki a bolygót tönkretévő elmebajunk, a „modern” társadalom kóros körforgása, s milyen módon lehet az embert, az emberiséget meggyógyítani.

A szerző – mint korábbi könyvében is, (*Person/Planet*) *James Lovelock* Gaia-elméletére hivatkozik. Az angol tudós egy helyen kifejti, hogy a szépség élménye örömet, beteljesülést, gyönyört, izgatottságot, sóvárgást okoz, s ez a szinte szédülést okozó, örökletes anyagunkban gyökeredző érzélem akadályozza, hogy bántsuk és pusztítsuk az élővilágot, táplálól földanyánkat.

Roszak felveti a kérdést, hogy mi és miként nyomtat el valami a bolygó iránti öröklött lojalitásunkat, amely létrehozta az emberi tudatot és annak gondját viselte? Tanulmányában a pszichológia és ökológia közti szakadékot igyekszik áthidalni, vizsgálva az egyén és a bolygó szükségleteit. „*A Föld jajkiáltása,*” – írja, – „*hogy mentsük meg az ipari rendszer nyomása alól, azonos a saját jajsavunkkal. Olyan életre vágyunk, amely megszabadít bennünket, s olyan teljes személlyé szeretnénk válni, amire születésünk révén alkalmasak vagyunk.*”

Roszak hosszan és színesen elemzi az eszét vesztett fogyasztói társadalmat. Diákjait gyakran elküldi a nagy élelmiszer-áruházakba, hogy – semmit sem vásárolva – nézzenek körül, mi kapható ott, ami valóban kell az élethez és egészséghez, és mi a felesleges, mi a hulladék? Felméreti velük, hogy mekkora hely kellene, ha csak a valóban szükséges dolgok lennének a polcokon? Meg kell nézniük, hogy az emberek miket vásárolnak – pipereszereket, cigarettát, italokat, festett cukrosvizet, papírt és műanyagot. Egyik „kedvence” a Taiwanon gyártott „*ne-*

on-telefon”. Egyik olyan, mint egy régi wurlitzer, a másik mint egy várkastély, de mindegyik világít, miközben csenget. „*Szörnyű dilemma*” – fejti ki. Az illetet előállító gyár munkabért fizet, amin valaki eltarthatja a családját, s egy eladósodott ország fizetheti a bevételekből a kamatokat. Az üzletek tele vannak számítógépes vacak játékokkal, azokon rengeteg gombbal és kapcsolóval. Az amerikaiak 50 milliárdot adtak ki ilyesmire a nyolcvanas évek második felében. Roszak eszmeileg és politikailag kemény zöld nézeteket képvisel. Elutasítja a vállalkozók viszatérő érvét, hogy az emberek ezt vagy azt akarják, mert az emberek akaratánál fontosabb a Föld akarata. Bűnösnek tartja pl. azt az intézményt (*Competitiv Enterprise Institute*), mely még az óceánokat is magánkézzre szándékozik adni, s a tenger fenekét, akár a földi farmokat, határokkal akarja felszabdálni s elektronikus eszközökkel biztosítani a halak, bálnák, fókák fölötti tulajdonjogot.

Azt, hogy egy amerikai környezetvédő valóban hol áll, azt azon is lemérhetjük, hogy miként vélekedik a Harmadik Világ gondjairól. Roszak felháborodottan utasítja vissza Dél országainak kizsákmányolását, pl. a Világbank azon terveit, hogy személerakó helyre tegyék a Harmadik Világot. Roszak megállapítja, hogy örült kultúra a mienk!

Ismeri és visszautasítja a zöld mozgalommal szembeni legújabb amerikai hadjáratot. A vezető üzleti körök nézeti bemutatására *Kenneth Chilton* idézi: „...ezek a vélemények (t.i. a zöldeké) olyan degenerált ideológiai vitához vezetnek, amely távol áll az egészséges tudományos és gazdasági elvektől. Az ökoszisztéma saját érdekében való megvédése kitöltetlen csekket jelentene. Az amerikaiakat arra kéri, hogy az északi foltos bagolyhoz vagy a delta bűzös-lazacához éppen annyira ragaszkodjanak, mint az emberi lényekhez. A legtöbb ember nem tudja magáévá tenni azt, hogy nem jelentősebb a Mindenségben, mint a baglyok vagy halak.” Hasonlóan vélekedik *Georg Reisman*, aki a környezetvédelmet embergyűlölettől átítatott mérregnek nevezi, amely épp úgy fenyegeti a kapitalizmust, mint a bolseviz-

lenni, ha nincs többé anyag?

Mottó:
„Léted világít, mint égő nap, de szemünk bele nem tekinthet...”
(Berzsenyi)

mus vagy a náciizmus. Az FBI – fejt ki Roszak – most éppen annyira Amerika ellenségének tartja a zöldeket, mint korábban a kommunistákat.

Az író tudja, hogy milyen módon kellene élnünk – amikor egy röpiratot ismertet: „Nem elég 50 egyszerű dolgot tenni a földért, hanem 50 nehéz dolgot kell csinálni.” A jegyzék kezdete: 1. Szedd szét a kocsidat. 2. Legyél teljesen növényevő. 3. Termessz magad főzelékfélét. 4. Kapcsold ki az áramszolgáltatásodat. 5. Ne legyenek gyermekeid. – Ez nem teljesen humoros dolog, teszi hozzá...

Könyvének három része a pszichológia, a kozmológia és az ökológia címet viseli. Az első két rész az alapokat ismerteti, a harmadikban összegzést, ha úgy tetszik, szintézist kapunk.

KÖNYVE ELSŐ RÉSZÉBEN

arról ír, hogy valaha minden pszichológia „*öko-pszichológia*” volt. Aki a lélek gyógyítására törekedett, az természetesnek vette, hogy az emberi lélek szorosan a világunkba ágyazott, amelyen osztozunk az állatokkal, a növényekkel, az ásványokkal és a kozmosz összes láthatatlan hatalmával. Miként a régi időkben minden orvoslás ’holisztikus’ volt – a test, a tudat és a lélek együttes gyógyítása, úgy valaha minden pszichoterápiának kozmikus kapcsolatai voltak. A nyugati pszichiátria ezzel szemben elszakítja a ’belső’ világot a ’külső’ világtól.

Fontos célunk összekötni a létezés két birodalmát, a nagyot és kicsit, magasat és alacsonyot, belsőt és külsőt, s a tudományt el kell hozni a metafizika határára. Roszak a misztikusokat említi, akik gyakran szóltak minden dolog egységéről.

”Mennyire meghatározottak, vagy bizonytalanok az *ÉN* határai?.. Roszak mindvégig gyakran és vitázva idézi *Freudot*, aki szerint „a ’mindenséggel való egység’ úgy hangzik, mint egy vallási vigasz iránti törekvés” és az uralkodó tudományos szellem nevében az ilyen törekvést ’neurotikusnak’ nevezte,

bár ehhez őszintén hozzátette: ’az egyén határai nem állandóak.’ „*Eleinte mindent magában foglal, aztán elkülönül a külső világtól. A mi én-érzésünk összezsugorodott, az egyén és a világ között valaha létezett, mindent felölelő szoros kapcsolatnak csupán maradéka.*”

Freud úgy látta, hogy a jól kialakított és megvédelmezett ÉN, amit a tudomány „normálisnak” és „egészségesnek” tart, az „összezsugorodott maradványa” valami nagyobb, ami régen harmonikusan össze volt kapcsolva a világgal. Freud egy nirvána-elvről is írt: ami alatt a nyugalom, a megsemmisülés utáni vágyat értette – ez Roszak olvasatában *Buddha eszméinek „tanulatlan” idézése* – mert a buddhizmus a vágyak felszámolását tanítja.

Freudot többen bírálták redukcionista felfogása miatt, így tanítványa, *Jung* is. Nála a nem-anyagi kollektív tudattalan tartalmazza az emberi faj összesített bölcsességét. A tudatban rögzült az archetipusok, jelképek nyelve és az átlépve a szűk kulturális határokon, a tudatot, lelket közelebb hozza a megvilágosodáshoz.

A főáramlat professzorainak – *Junggal* szemben – viszont az a fölfogásuk, hogy a tudat – az agy – atomok és elektromosság összessége, és mindez a tudomány világához tartozik. Freud egyetért velük abban, hogy ez a természeti jelenségek egyetlen lehetséges tanulmányozási módja; *Jung* látszólag elhagyja a tudományt.

Roszak felveti, hogy korunkban igen fontos lett a környezet szerepe egészségünkben-jólétünkben: a mai betegségek a természeti népeknél nem léteztek. A gyűjtögető, halász-vadász törzseknél a gyerekek a szabad ég alatt születtek, madárdal és a természet illatai közepette. A régi, animisztikus világnak a test és a tudat egyaránt része volt, s szoros a természeti világgal való kapcsolat – a megnyomorodás a földműveléssel kezdődött. Az ember ősi viszonya a természethez: adás és elvétel, udvariasság és tisztelet; az elejtett és megölt állatoktól bocsánatot kell kérni, áldozatot és kárpótlást kell felajánlani. Őseink ezen érzékenységét elvesztettük és ez magyarázza

az ökológiai válságot, az örülethez vezető lelkiállapotunkat is.

Mégis, a Lovelock által említett ősi ökológiai összhangunk nyomai az evolúciós múlt örökségként ott lappanganak bennünk, mint örökölt képességek, tudatunk mélyén emlékszünk arra az időre, amikor az emberi és nem-emberi még egészséges kapcsolatban álltak egymással.

A viselkedésünket szabályozó ösztönök helyébe a kultúra lépett, az lett a „második természetünk”, amely a nevelés és a társadalmi szabályok révén hat reánk. Elvesztett az ember előtti psziché spontán környezeti kapcsolata, az a képesség, hogy feleljünk a jelekre és engedelmessédjünk a kéréseknek. Elvesztett az állatoknál meglévő azonnali válaszadás, ehelyett kialakult a szertartás, a mítosz, a jelképrendszer – olyan tanok és képek, amelyek valaha az ösztönök körébe tartoztak. Amit egyszerűbb teremtmények egy szagból, színből, az éhségből fognak fel, azt nekünk a népmesékből vagy vallásos szertartásokból kell megtanulnunk. Talán itt van a művészet eredete. A primitív művészet naivitása és tisztasága ebből származik – gondoljunk az énekekre, mozdulatokra is.

Roszak nem hisz abban, hogy a „pogányság” mindig „vakságot” jelentett. Inkább mi vagyunk a vakok. Elvesztettük azt az érzékünket, hogy úgy lássuk a világot, mint ők látták, hogy ÁTLASSUNK a dolgokon, mint ők tették. A dolgok a régiek számára átlátszóak voltak. Azonban bármit támasztunk föl az animista érzékenységből, annak egybe kell fonódnia a modern tudománnyal; mennél mélyebbre hatol a modern tudomány a dolgokba, annál inkább talál utalásokat és nyomokat az ősi animista világban A KOZMIKUS TUDATRA! Az ökológiai tudattalan megismerése és föltárása révén új természetfilozófiát kell teremtenünk. Fel kell élesztenünk a bennünk lévő „vad” maradványt, hogy az találkozók korunk környezeti szükségességével. Ezért fontos a Gaia-elmélet és az Antropikus Elv – vezet át a szerző könyve következő részébe. Ezek irányítják első botladozó lépéseinket egy olyan tudomány felé, amely megszabadít bennünket mai gondolkodásunk értelmetlen és halott világegyetemétől. Ezek az elméletek adják a lehetőséget a kapcsolathoz.

VÉLETLEN VAGY KOZMIKUS REND?

Az ortodox tudomány az elmúlt 3 évszázad alatt azt tanította, hogy a természet világa tőlünk távoli

és idegen. A mai kozmológia, fizika és biológia megváltoztatta elképzelésünket a Mindenségben elfoglalt helyünkről. James Jeans, a neves csillagász mondja „The Mysterious Universe” c. könyvében: „...a tudás áramlata egy nem-gépies valóság felé mutat; a Mindenség egyre inkább hasonlít egy nagy gondolathoz, s nem egy nagy gépezethez.”

Amikor Roszak egyetemre járt, nem Jeans eszméi képezték a fő irányvonalat. Filozófiai tanulmányai során inkább Russell tanait kellett magáévá tenni: „az ember eredete, növekedése, reményei és félelmei csak az atomok véletlen kapcsolatainak a következménye. Semmiféle szenvedély, hősiesség, sem a gondolkodás vagy érzések ereje nem őrzi meg az ember létét a sír után; a korok minden munkálkodása, minden elhivatottság, sugallat, az emberi szellem fényessége arra lesz ítélve, hogy eltűnjön a Naprendszer halálával és az ember tetteinek a templomát eltemeti a Mindenség salakja. Ez annyira bizonyos, hogy semmiféle, ezt a nézetet elvető filozófia nem állhat meg a talpán. ...” Hasonló Jacques Monod véleménye is: „Egyedül a véletlen a forrása minden újításnak, minden teremtésnek a bioszférában. Tiszta véletlen, szabad és vak, áll az evolúció gyökerénél: a biológia központi fölfogása ... az egyedüli elképzelhető elmélet... és semmi sem engedi meg azt a föltételezést – vagy reményt – hogy ezt a nézetet újra kell értékelni.”

Amikor Russell a fenti sorokat leírta, a pozitívizmus uralkodott, s a filozófusok feladata az volt, hogy „megtisztítsák a kultúrát a babonáságtól és érzelmes fecsegéstől”. Roszak felteszi a kérdést, hogy lehet-e a világ valamiféle vak véletlen eredménye? Vagy van-e a természetben nyoma valamiféle tervezésnek, amely értelem jelenlétére utalna? Lehet-e az élet és a tudat véletlen jelenség, miként Freud és Russell föltételezték?

Roszak elfogadja a „Felvilágosodás” politikai eszméit, mert azok képezik a nyugati gondolkodás alapjait. A klerikális előjogok, mint arisztokratikusak, ellentétesek a demokráciával. Azonban az évek során kételyei támadtak a filozófiai célokot illetően, amelyet összekötöttek a forradalom politikájával. Roszak isten-fogalma nem azonos a keresztények, zsidók, mohamedánok isten-fogalmával, az övé inkább irányul a tudatiságra, mint az istenségre, egy atyai hatalomra. „A materializmus azt tanította, hogy minden anyagi; az anyagra véletlen erők, energiák hatnak, véletlen (random) módon; az idő folyama végtelen, ami alatt a tudattalan erők létrehozzák az anyagot és a tudatot is.” Ami történt, véletlenszerű

Kissebbíts (Scale down)

volt, nem kellett hozzá Isten. Ez volt a világi katekizmus, mielőtt *Planck, Bohr, Heisenberg, de Broglie* lerombolták a materializmus utolsó bástyáit is. Az anyag már nem volt többé egyszerű és alapvető. A „dolgok” helyébe „események” léptek, néha igen ellentmondó módon. Az anyag, energia és üres tér közti határok eltűntek, s a korábban „fizikainak” mondott világ képe is szétfoszlott. Az atomok helyére a „részcskék” kerültek, de azok már nem voltak többé az atomok részei, a nagyközönség nyelvén meghatározhatatlanok és homályosak maradtak. Egy „részcseke” lehet egy átmeneti lökés vagy töltés vagy csomó, amelyik a tér-idő görbéjén utazik s nem fogható föl mint tárgy, dolog.

Rozsak megkérdi: MIT JELENT MATERIALIS-TÁNAK LENNI AKKOR, HA NINCS ANYAG TÖBBÉ? Korunkban megszűnt az anyag és szellemiség merev szétválasztása.¹

Rozsak sokat foglalkozik a véletlenel, azzal, hogy mennyire csekély a valószínűsége, hogy véletlenül létrejött volna a maihoz hasonló Mindenség? Ludwig Boltzmann szerint ehhez $10^{10^{60}}$ (tíz a tíz nyolcvanadik hatványán) évre lenne szükség. Fred Hoyle és Chandra Wickramasinghe is számolták annak a valószínűségét, hogy az élet ilyen irány nélküli dolgokból született volna. 20-30 aminosavra nézve 10^{30000} valószínűséget kaptak... s John Gribbin úgy számol, hogy ha a Big Bang óta a kiterjedés sebessége csupán 10^{-60} -ad (tíz a mínusz hatvanadikon) résszel eltérne a jelenlegitől, akkor sosem alakultak volna ki galaxisok, bennük a csillagokkal. Sosem lett volna Föld, ember, intelligencia.

Ezek a gondolatok nem annyira újak. *Lawrence J. Henderson* még az első világháború előtt meg volt arról győződve, hogy van egy működő tényező: a „környezet alkalmassága”. Olyan fizikai és vegyi tulajdonságok vannak, amelyek mintegy előkészítették az élet megjelenését és evolúcióját. *Hendersonra* különösen a víz fizikai jellemzői és a szerves kémia alapjait képező elemek sajátosságai gyakoroltak mély benyomást. A víz kedvező sajátosságai: oldószer, felületi feszültsége, kitágul, ha megfagy és a jég úszik a vizek felszínén. Mindebben *Henderson* teleológiai tényezőket látott, mely az élet fenntartását segíti elő. „*Fel kell tételeznünk, hogy a környezet alkalmassága legalább annyira régi, mint a periódusos rendszer, mint az elemek evolúciója, ha egyáltalán evolválódtak.*” Abban az időben semmit sem tudtak a táguló világegyetemről, a kozmikus evolúcióról. Mégis, az elméletét arra a lehetőségre alapozta, hogy a fizikai anyagoknak is volt egy törté-

nelmük. És történelme során az anyag alakította a környezet alkalmasságát és egy adott pillanatban létrejött az élet – talán nem csak a mi bolygónkon. Meg volt győződve róla, hogy más bolygókon is evolválódott a szerves élet.

John Wheeler kifejti, hogy a Mindenség az emberhez alkalmazkodott. Képzeliünk el egy Mindenséget, amelyben a fizika dimenzió nélküli állandói egyik vagy másik irányban néhány százalékkal megváltoztak volna. Ember sosem lett volna egy ilyen Mindenségben. Ez az antropikus elv legfontosabb pontja. Eszerint az egész gepezet és elrendezés közepén van egy életet adó tényező. Tekinthetők-e ezek véletlennek? Ez az a pont, ahol a tudomány és a teológia kapcsolódnak, legalább is közelednek egymáshoz.

Az antropikus elv az életet és a tudatot a kozmológia középpontjába helyezi. Ennek részletes tárgyalásán túl *Rozsak* foglalkozik a rendszerelmélet azon fölismerésével, hogy a rendszer részei úgy cselekednek, mintha az egész akaratával rendelkeznének, s a vetélkedés/együtműködés viszonyával, (kifejtve, hogy a szimbiózis a globális homeosztázis fenntartásának eszköze, az evolúció legsikeresebb stratégiája.

Rozsak nevelésésnek ítéli azokat, akik tagadják a természetben meglévő szándékosságot, holott ez a gondolat átítatja minden kimondott szavukat. Élen jár ebben a vonatkozásban *Richard Dawkins*, „az utolsó ateista harcos”. Ő az ortodox darwinizmust a vallásos nézetekkel szemben védelmezve kitalálta azt a szürrealista nézetet, hogy léteznek önző gének, amelyek előreviszik az evolúciós folyamatot. Írásai hemzsegnek a működő gének antropomorf jellemzésétől. *Dawkins* úgy beszél a megszemélyesített génekről mint játékosokról, vetélytársokról, evezősökről, programozókról, sőt chicagói bűnözőkről. Azok „oktatnak”, „tanácsokat adnak”, „harcolnak” és természetesen önzöek.

Részletesen olvashatunk az entrópia elméletéről. Ezen feltételezés azt állítja, hogy korábban nagyobb „rend” volt a Mindenségben, mint most van. De ugyan mi is volt ez a rend? Egy terjedő villanás, sugárzás, amiben anyag sem létezett. Az energia összpontosuláson túl miként lehet ezt rendnek nevezni? A Big Bang, a nyers, alakatlan energia a „rend” hiányát jelentette. Mitológiaiilag ez volt a káosz. („A föld kietlen és pusztá vala...”)

Az entrópia olyan rendszerre jellemző, mely sem energiát, sem anyagot nem ad le a környezetébe és nem is vesz fel onnan, egyensúlyba jut. Egyesek

1 „Sokszor halljuk, hogy a 19. század materializmusán tudományos szempontból már túl vagyunk; valójában ez egyáltalán nincs így. Csak ma igen gyakran nem veszik észre, hogy nincsenek is más eszméik, csak olyanok, amelyekkel materiális dolgokat lehet megközelíteni. Ezzel leplezi most magát a materializmus, míg a 19. század második felében nyíltan megmutatkozott. A világot szellemien felfogó szemlélettel szemben a mai leplezett materializmus nem kevésbé intoleráns, mint a 19. század nyílt materializmusa. Sok ember megtévesztésére alkalmas, akik azt hiszik, jogosan utasítják el a szellemi világszemléletet, mert hiszen a természettudományos szemlélet már rég nem materialista” (*Rudolf Steiner, A szabadság filozófiája. 135. old. – a szerk.*)

zártak, mások elszigeteltnek nevezik az ilyen rendszert. Az ilyenre jellemző a növekvő entrópia. Azonban a természetben nem találunk zárt rendszert. *Ilya Prigogine* és *Paul Glansdorf* írtak arról, hogy amíg egy nyitott rendszer kívülről kap energiát, nem épül le, hanem önszerveződéssé lesz.

A szerző részletesen – és korántsem dicsérően elemzi *Pierre Teilhard de Chardin* munkásságát. Bírálatára szerint az Ómega pont statikus és transzcendens, Dante Isteni színjátékára emlékeztet. Ott, a paradicsomban mindenki egy hatalmas mennyei rózsza személytelen szirma lesz. Semmi sem mozog, semmi sem változik, semmi sem történik. Teilhard egy hiperperszonális állapotról beszél, de nehéz belátni, hogy a személyes lélek képes túlélni egy mindenként magába ölelő isteni személyiségben. Elérkezünk a teokratikus totalitarizmus legmagasabb fokára. Roszak véleménye, hogy Teilhard következetes (bonyolultság, egyesítés, konvergencia, mega-szintézis, egyhangúság, központosítás), de ez az autoritárius központosítás nyelve. Ez a fajta hierarchia az emberi társadalmakban igen régi, a folyamati kultúrák jól ismerték, ez Orwell *Big Brother* társadalmá. Roszak helyenként gúnyolódik Teilhard fellett, nem tud azonosulni vele, mintha nem igazán értené a mondanivalóját. Pedig biztosan nem véletlen, hogy neves filozófusok, mint *Henryk Skolimowski*, *Peter Russell* vagy *Jacques Grinevald* szívesen hivatkoznak rá, belőle merítenek. S Teilhard Ómega pontjáról sok minden eszünkbe juthat: a cél is, amit sem elképzelni, sem elérni, sem megismerni nem feladatunk és nincs rá lehetőségünk. A magam részéről az Ómega-pontot felfoghatom a Kozmosz és lényei közös Nirvánájának is, amiről vitázni nem, legfeljebb elmélkedni érdemes.

A KÖNYV HARMADIK RÉSZÉ

az összegzés. Sok mindenre visszatér itt, amivel már korábban foglalkozott. Az összegzés lényege, hogy ha van egy integráló intelligencia a Földön, az nem emberi intelligencia. Az nagyobb és ősbibb, bölcsőbb, amely követi a fentmaradása érdekében a feladatait. Metafizikai értelemben ez a LÉLEK: a testi élet princípiuma, amit csak Isten tud teremteni, de ami a tudat igényeinél alapvetőbb szinteken működik. A latin ANIMA közelebbi kapcsolatot sugall az animality-vel, (ösztön), mint az intellektus. Roszak deizmusa különbözik *Voltaire*, *Jefferson*, *Locke* deizmusától, körvonalai a rendszerelméleten át alakultak ki, s nem igényli a személyes Isten támaszát.

Képzletben levetit egy Gaiáról készült filmet. Miként jelentek meg az ember tevékenységének jelei, mit jelentett a városok kialakulása, miként tűntek elő az utak, erődök, vízcsatornák, majd az ipari városok, megalopolisok, miként betegegett meg Gaia – „városhimlőben.” A városok mindent birtokolnak, irányítanak, elfogyasztanak. A természet ma-

radványai a városok játszóterei, a fáradt turisták pihenőhelyei. A parazita városi települések megzabálják a föld minden anyagát, s több hulladékot adnak le, mint amennyit a természetes körök megtisztítani képesek. A városhimlő végső szakaszába jutott. Ebben részben az ökológiai Én csírát keresi, s igyekszik megtalálni annak filozófiai-irodalmi gyökereit. Visszamegy *Kropotkin*hoz, aki arra a következtetésre jutott, hogy az emberi természet alapvetően etikus. Ezméje az olyan ideális állapot volt, ahol az önálló emberek alkotják a társadalmat, olyan önálló emberek, akik mindenkire etikai gondoskodással fordulnak. Nem kell rendőrség, bürokratikus apparátus. Miért kellene, folytatja a gondolatot Roszak, ha az etikai tudattalan adja a társadalom kötését? Ha ilyen etikai tudattalan nem létezik, semmiféle politikai erő és bürokrácia nem képes összehozni és összetartani a társadalmat. Ha viszont létezik, akkor mi saját magunk, spontán szerveződünk családdá, klánná, bandává, törzssé, céhhé, faluvá, várossá. Ez a működő társadalmi ökológia.

Részletesen ismerteti *Marshall Sahlins* írását a „kőkorszaki gazdaságról”, aki a vadászok és gyűjtögetők társadalmát tekinti az eredeti bőség társadalmának. „A legtöbb primitív nép nem sokat birtokolt, de nem volt szegény. A szegénység nem a javak mennyiségétől függ, hanem társadalmi helyzet, az emberek közötti viszony, a civilizáció találmánya.” Roszak itt Platonra hivatkozik, aki azt tanította, hogy a szegénység nem a kevés tulajdont, hanem a nagy vágyakat jelenti, de nem idézi a Buddha azon beszédét, melyben a vágyak okozta boldogtalanságról, a vágyak megszüntetésének szükségességéről szolt.

Roszak számára fontos *Lewis Mumford*, aki az utolsó könyvében – *The Pentagon of Power* – új fogalmat javasolt a gazdasági gondolkodásban – a teljességet (plenitude), az elégség (enoughness) érzetét, amit akkor lehet elérni, ha az emberek azt kérdeik: „gazdagságot – MINEK?” A teljesség uralma megengedi a nagy kiadásokat, ha az ember a tudás, a szépség, a szeretet iránti magasabb igényeit akarja kielégíteni, de szigorú a kevésbé értékes célok esetében. A teljesség nem gazdasági fogalom, a piacon nem mérhető. Arra buzdít bennünket, hogy határozzuk meg a valós szükségleteinket, egyénileg és társadalmilag. A közgazdászok azonban azt mondják, hogy ez filozófia és nem gazdaságtan.

Ebben a részben említi a matriarchátus-patriarchátus viszonyát: a patriarchális Én sérti mind a környezetet, mind a női személyiséget. A férfiaknak éppen úgy részt kell vállalni a gyerekevelésben, mint a nőknek... Úgy véli, hogy a mód, ahogyan a világ alakítja a fiúgyerekek tudatát, az közel van a környezeti gondok gyökereihez. Amíg a férfiak uralják a tömegtájékoztatást és a műsor csak olyasmik, hogy terminátor, likvidátor, megsemmisítő, csúcshelyzetek stb., addig nem tudjuk magunkat megszabadítani a megsemmisítés erkölcsétől. Odakötődik a 12 éves gyerek lelkéhez, s ez lesz benne, amikor 30 éves üzletember, 40 éves ezredes vagy 50 éves po-

litikus lesz belőle. Roszak szeretettel szól *Aldous Huxley* késői, *Sziget* című könyvéről, amelyik – úgy mond – átfogó ökológiai utópia. Huxley meggyőződése volt, hogy a vallás és a tudomány végül egy méltóságteljes, egymást kölcsönösen támogató egységben fognak összeolvadni. Szerinte az „örök filozófia” (az egyetemes tanítás, melynek gyökerei a nagy vallásos hagyományokban találhatóak) nem igényli, hogy a modern tudomány tanításait seperjék félre. Utópiájában az óvodában kezdődik a mély rendszerek tanulmányozása és a bevezetés a vallásokba és az erkölcsstanba. A tudomány mindennek a viszonylásait tanítja. „Az elemi ökológia egyenesen az elemi Buddhizmushoz vezet,” írta.

Könyvének utolsó részében azzal foglalkozik, hogy a tudatalatti én milyen mértékben tartalmaz ökológiai elemeket, milyen kapcsolatban áll a tudatos énnel? A tudatalatti ÉN (Id) támogatja a tudatos ÉNt, máskor az szelidíti meg a vadságot, hogy az társadalmilag elfogadható legyen. Amit a tudatalatti én megőriz hosszú érési folyamatából, az ökológiai intelligenciánk kincsesládája. Konok, mélyen ellenáll minden társadalmi formával szemben, amely veszélyezteteti az ember és a természet harmóniáját. A megszelidítetlen önzése kapcsolatot jelent a psziché és a kozmosz között, amelynek távoli eredete visszanyúlik a Big Bang-ig. Ahogyan léteznek „a test bölcsessége”, melynek jobb érzéke van az egészség iránt, mint az orvostudománynak, – úgy létezhet a tudattalan bölcsessége is, amely tudja, hogy van egy olyan egészség, amely jobb minden pszichiátriai iskolánál. Annak normalitási állandói lényegében egy társadalmi, szükségéből eredő védekezést jelentenek.

Számunkra hallatlanul fontos, hogy mit teszünk a gyerekekkel. *Thomas Traherne* így fogalmaz: „A gyerekek a világ örökösei és látják azokat a titkokat, amelyeket a tanultak könyvei sosem tárnak föl”. A zsidó-keresztény és iszlám kultúrában felnőni azt jelenti, hogy megfojtjuk örömeinket a Traherne-féle természeti titkokban és e helyett bizalmatlanok, sőt ellenségesek leszünk a természettel szemben. Tiszteljük az érzelmileg deszakraált tárgyilagosságot, ami a modern tudomány ideálja. Nem építünk a gyerekek természet iránti belső gasztkodására, ellenkezőleg,

kételyeket ébresztünk bennük. A tudat alatti énünket megfosztjuk a veleszületett ökológiai bölcsesség jelentős részétől. A baj ott kezdődik, amikor az újszülöttet a kórházban elválasztjuk az anyától, megsértve a gyerek evolváló várakozását. Ezért kiabálva lép a világba, de a hagyományos társadalmakban nem. Kiabálása – tiltakozás. (Charlene Spretnak beszámol arról, hogy 3 napos gyereket a júniusi meleg éjszakában kilopta a kórház kertjébe és bemutatta a fenyőknél, virágoknál, a holdnál, a csillagoknál – a kozmikus társadalomnak. A mai pszichoterápia nem igyekszik felkelteni az igényt a tiszta levegő, a madarak éneke, a fák, a tenger, a hegyek, a folyók iránt.) Nem képes kezelni a fő bajokat az a pszichiátria, amelyik a szexre, családra, társadalmi viszonyokra korlátozza magát, – de nem foglalkozik a tudattalan ökológiai szintjével. Minden pszichológia a neurozisz gyökereit keresi és azokat az erőket, melyek gyógyítják a zavart pszichét. Nyomoznak a titkok között, a valódi identitás kulcsai után. Freudnál ez az incestus és gyilkosság, Jungnál a mítoszok, szertartások, vallásos jelképek maradványai, Reichnél a meghiúsított orgazmus-energia tartalékai, stb. Csak a Gestalt iskola keres mélyebb biológiai összefüggéseket a gyógyításhoz, csak ők használják az ökológia fogalmát. Roszak szerint az ökológiai ÉN a narcizmusból született, amely bátran vallja a szeretetet és elragadtatást önmaga iránt, aki nem vetélkedő, hanem figyelmet, tiszteletet érdemel. Ha tömören akarom összefoglalni a könyvet, számomra annak fő mondanivalója: A KOZMOSZ ÉS A FÖLD (GAIA) – ÉL, CÉLJA VAN. TUDATUK IS VAN, DE AZ SZÁMUNKRA, AZ EMBER SZÁMÁRA MEGFEJTHETETLEN ÉS MEGISMERHETETLEN. AZ EMBER MEGJELÉNÉSE A MINDENSÉGBEN SZÜKSÉGSZERŰ, NEM VÉLETLEN. AZ EMBER, AKI EVETT A TUDÁS FÁJÁNAK GYÜMÖLCSÉBŐL, IGYEKEZETT ELFELEDNI, AMIT A MINDENSÉGTŐL – (ISTENTŐL) KAPOTT. SAJÁT JÁTÉKA, HATALMA, ÖNZÉSE ÉRDEKÉBEN ELNYOMJA LEGJOBB (ISTENI, KOZMIKUS) ÉNJÉT, ÖKOLOGIAI TUDATTALANJÁT. CÉLUNK ANNAK FELSZABADÍTÁSA, MEGISMERÉSE.

Lassíts (Slow down)...

INDÍTVÁNY

Tisztelt Alkotmánybíróság,

kérem A Magyar Köztársaság Alkotmánya 70/H. §-ának, ill. az „1976. évi TÖRVÉNY a honvédelemről” egészének, egyáltalán: az „általános hadkötelezettség”-et kimondó és „lebontó” összes alap- és végrehajtási törvény alkotmányossági vizsgálatát, az alkotmányellenesség megállapítását és az inkriminált jogszabályok megsemmisítését.

INDOKLÁS

1. Az általános hadkötelezettség voltaképpen a katonarabszolgaság intézményesítése, eufemisztikus analogonja: az „ember és polgár” – annak megkérdése, beleegezése nélküli, akarata ellenére való – szolgástorba süllyesztése: az ártatlan szabadnak kényszer tartózkodási helyen történő kényszer munkára kötelezése: minden lényeges szabadságjog, minden releváns alapjog tételes tagadása.

A tényleges katonai szolgálat – mint „feltétlen”, mint „külső”, mint nem jogvédő, hanem jogsértő „kötelesség”:

- tagadja az élethez való jogot (54. §), hiszen a katona az „élete árán is” köteles a parancsot teljesíteni;
- tagadja a „szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának” jogát, „beleértve a lakóhely vagy az ország elhagyásához való jogot is” (58. §, 1), hiszen az eufemizmussal laktanyának hazudott börtön, fegyház: kényszer tartózkodási hely csak külön „felettesi” engedéllyel hagyható el;
- tagadja a lelkiismeret szabadságát (60. §, 1), mivel a parancs „minden körülmények között” végrehajtandó, akkor is, ha az a katona lelkiismeretével nem egyeztethető össze;
- tagadja a szabad véleménynyilvánítás jogát (61. §, 1), hiszen – túl azon, hogy a hadsereg nem a katona véleményére, hanem harci erejére tart igényt – a megszólalást formailag korlátozza, engedélyhez köti, tartalmilag pedig cenzúrázza, megtorolja, ignorálja – kénye kedve szerint;
- tagadja a „munka és a foglalkoztatás szabad megválasztásához” fűződő jogot (70/B. §, 1), hiszen a katonának a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye nem önkéntes, hanem önkényes: felülről-kívülről kijelölt: államadta.

Természetesen még folytathatók a felsorolást, ám az eddigiek alapján is nyilvánvaló: a fenti jogtagadások bőven meghaladják a jogtiprás kritikus tömegét, hiszen alkotmányunk leszögezi: „Az 54-56. §-ban, az 57. § (2)-(4) bekezdésében, a 60. §-ban, a 66-69. §-ban és a 70/E. §-ban megállapított alapvető jogokat még rendkívüli állapot, szükségállapot vagy vészhelyzet idején sem lehet korlátozni vagy felfüggeszteni.” (8. § [4]). Azaz: ha az államalkotó polgár teremtménye, az állam továbbra is ragaszkodik az „általános hadkötelezettség” dogmájához, akkor – közönséges bűnözőként – perelhető, bűnvádi eljárás alá vonható „személyes szabadság megsértése”, ill. „jogtalan fogvatartás” vádjá alapján.

2. Ám mintha kreatúránknak, a nép szolgálatára, védelmére hivatott államunknak mindez nem volna elég, tetézi még bűnlajstromát a többszörös diszkrimináció vétségével is.

Noha alkotmányunk több helyütt is deklarálja, hogy: „A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.” (66. §, 1), ill. „A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely különbségtétel, nevezetesen faj, szín, nem... vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”; „Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti” (70/A. §, (1-2) –kiemelés tőlem!– O.I.), a jelenlegi sorozási-behívási gyakorlat a nőt – mint az állampolgár „nullafokát”, mint olyant, aki nem tudja meghúzni a ravaszt, ill. aki nem szorul védelemre, akinek nincs hazája? – nagyvonalúan „kifelejt” (?) a tényleges sorkatonai szolgálatra kötelezettek köréből.

Ez, akárhogy is nézzük, kimeríti a nem szerinti hátrányos megkülönböztetés fogalmát és tényállását, ahogy diszkrimináció sújtja egyébként a kényszerkatonáskodás rabszjárára fűzött közlegényt akkor is, amikor, vele ellentétben, a tisztet – mint különben mindenkit, aki „megússza” a kényszer szolgálatot=szolgásgot! – megilleti az önkéntesség (önrendelkezés = szabadság!) és a megélhetést biztosító „zsold”, a vele járó természetes, civil, polgári életforma lehetőségével együtt.

3. Jogállam alkotmánya – ha konzisztens, koherens és ellentmondásmentes, ha tehát nem „kötelességállami tákolmány” – nem affirmálhatja és negálhatja, nem állíthatja és tagadhatja egyszerre és egyidejűleg saját alapelvét, princípiumát, a szabadságot („liberté”!), ill. annak antitéziséét, a (rab)szolgásgot („esclavage”!).

Jogfilozófiai locus communis, jogelméleti axióma: a jog megelőzi a kötelességet, vagyis az utóbbi mindig feltételes, mindig tartalmazza, legalább implicite, a „ha”-t. Jogfüggő, ha úgy tetszik, származékos, szekunder kategóriaként mindig visszavezethe-

tő valamelyik alapjogra. Vagy posztulálja s így közvetve affirmálja tehát valamelyik alapjogot, s akkor jogot véd (lásd pl. a dekalógusbeli „ne ölj!”, „ne lopj!” „negatív” kötelmeit, melyek voltaképpen az élethez, a tulajdonhoz való jog negatív definíciói-deklarációi!), vagy nem vezethető le, s ekkor – feltételként, a jog totális tagadásaként – jogot sért. Jogvédelem vagy jogsértés! Tertium non datur. Mivel az „ember és polgár” – mint jogképes, mint választó-választó s így (és csakis így!) erkölcsi lény – önkényesen nem fosztható meg szabadságától (arról, ill. annak egy „részéről” legfeljebb, határozott vagy határozatlan időre, de mindig feltételesen, mindig visszavonhatóan, lemondhat!), valamely kötelességformula jogszerű alkalmazhatósága vele szemben mindig egy korábbi szabad döntés függvénye (lásd: Rousseau: A társadalmi szerződésről!). Az alkotmányunk tárgyalta három ún. állampolgári kötelesség közül kettő (70/I. §, 70/J §) meg is felel a fent vázolt alkotmányossági kívánalomnak, ám az inkriminált, az általános hadkötelezettséget feltétlen kötelességként kinyilatkoztató nem: „...minden állampolgár...szolgálatot teljesít...” (70/H. §). Feltétlen, azaz nem jogállító, hanem jogtagadó, nem jogvédő, hanem jogsértő „jogszabály”, mert a feltétlen „külső” parancs nem vettetik alá a választás, a „belső parancs” jogállamban kötelező kontroljának. Feltétlen, mert – láttuk! – a szabadság-szubsztancia (önrendelkezés!) valamennyi lényeges attributumának, minden elemi emberi jognak a tiszta, „klinikai” tagadása: a szabadság száműzése, a szolgaság intézményesítése. (ennek, a rabszolgaságnak a par excellence manifesztációja az ún. polgári szolgálat, melynek már végképp semmi köze a honvédelemhez: a „honvédelemből” eltűnik a „hon” és a „védelem”, s marad a csupas angária (=robot) klasszikus esete!)

4. Ha a szabad, a polgár saját magát, a szabadságát, életét, biztonságát, szeretteit, javait nem köteles, akkor miért lenne köteles védeni a másét?! A „kötelező önvédelem” képtelen fogalmát egyetlen autentikus demokrácia corpus iurisa nem ismeri, nem ismerheti, lévén fából vaskarika: önellentmondás: contradictio in adiecto. Ha ugyanis „minden körülmények között”, „az életem árán is” kötelező, feltétlen külső parancsra kell, akkor „olyasmit” kellene védenem, „ami” – ekkor már, így már – nincs (ti. önmagam: a szabadságom: az életem, olyasmit tehát, amivel nem rendelkezem, nem én rendelkezem. Az „önvédelem”-ből eltűnik az „ön”, s marad a „védelem”; az „önrendelkezés”-ből eltűnik az „ön”, s marad a pusztá parancs: a „rendelkezés” s a benne-mögötte sunyin, alattomosan, mindig ugrásra készen lapuló „rendelkező”, esetünkben a magát hazának hazudni akaró állam. A „kötelező önvédelem” (minden állampolgár „védi” a hazát s –eo ipso – benne saját magát!), láttuk, voltaképpen „kötelező védelem”, azaz mindig valami-valaki másnak a védelme, szolgálata, s ez nem más, mint a „jogos önvédelem”, az

önvédelem jogának (szabadságának, hatalmának), végső soron az „ön”-nek („én”-nek) és a jognak, az embernek és a polgárnak, a „liberté, égalité, fraternité” hármas egységének, „szentháromságának” viszsza-étele, (meg)tagadása; az önnön szabadsága, élete, biztonsága érdekében államalkotó ember és (így!) polgár bekebelezése, államosítása, „instrumentalizálása”: autonóm individuumból heteronóm instrumentummá, engedéllyel beszélő („Kérek engedélyt meghunyászkodni!”) „élő szerszám”-má (Arisztotelész: Politika), tulajdonosból tulajdonná, szerzőből szerzeménnyé, az állam(védelmi hatóság) őrző-védő kutyájává degradálása. Mert, ahogy Rousseau írja a már említett művében: „...a rabszolgaság joga semmis; nemcsak azért, mert törvényellenes, hanem azért is, mert képtelen és semmit nem jelent. A rabszolgaság és a jog szavak ellentmondanak egymásnak, kölcsönösen kizárják egymást.”

5. Alkotmányunk helyesen szögezi le: „A Magyar Köztársaság állama védi a nép szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét és területi épségét, valamint a nemzetközi szerződésekből rögzített határait.” (5. §), ill. „A fegyveres erők (Magyar Néphadsereg [sic!], Határőrség) alapvető kötelessége a haza katonai védelme.” (40/A. §). Ez nem többet és nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy a honvédelem az államra – és azon belül a fegyveres erőkre – nézve feltétlen kötelesség, ám az állampolgár számára jog: igénybe vehető szolgáltatás, melyért – igénybevétel esetén – fizetni kell, az arányos közteherviselés elvének megfelelően.

Summatio: Az a rendszer, amelyik nem képes polgárainak szabadságát, hatalmát, életét és biztonságát demokratikus eszközökkel és módszerekkel megvédeni, amelyik tehát nem védi, ellenkezőleg: fenyegeti, támadja az államalkotó ember szabadságát: életét, az nem demokrácia, az mint demokrácia életképtelen, s – ilyenként – méltatlan az „ember és polgár” védelmére.

Tekintettel a téma sürgető aktualitására, mielőbbi érdemi válaszukban bizakodván, előre is köszönettel:

Odrovics Imre
ember és polgár

P.S.: Félreértés ne essék: szabad polgár a saját hazájában szabadságot nem kér, nem koldul, hanem követel!

Itt az ideje, hogy a „minden phalloszhoz egy katona tartozik” primitív-archaikus mítoszától (ember=férfi=harcos) egyszer s mindenkorra megszabaduljunk, hogy ez a diktatúra-fosszília (általános hadkötelezettség) végleg a történelem szemétdombjára kerüljön! Itt az ideje, hogy a homo militans: homo amoralis („parancsra tettem!”) antropomorf embertelenségét, biológiai pokolgépét (lásd a legfrissebb boszniai háború-paradigmát!) kitömött, múzeumi példánnyá „léptessük elő”!

Bp., 1993. 03. 30.

Az ökológia elemei

A Gaia elmélet a Mélyökológia, a Permakultúra, a Biorégiók koncepciója és a Teremtés szellemiségének elmélete többek között az az új irányzat, amellyel egy holisztikusabb világszemléletet építhetünk.

Azöld mozgalom kortárs gondolkodói közösen kifejlesztettek egy új világnézetet, amelynek öt alapeleme, öt kulcsszava: *Gaia* (James Lovelock), *Mélyökológia* (Arne Naess), *Permakultúra* (Bill Mollison), *Bioregionalizmus* (Gary Snyder) és a *teremtés szellemisége* (Matthew Fox). Ez az öt alkotórész adja a szerkezetét a Természet egyik integrált szemléletének.

A *Gaia elmélet* a Föld megértésének tudományos kifejtése. A tudósok többsége a Föld egészét nem egy élő szervezetnek tekinti, nem látja összefüggő, kölcsönös kapcsolaton alapuló egésznek. De a Gaia elmélet megváltoztatja ezt. Például: a testem egy rendszer. A fejem tetején lévő haj tökéletes kapcsolatban áll a lábujjam körmevel. Hasonlóan a Föld egésze is egy test – ez a Gaia. (olvashatjuk Geá-nak is – a szerk.)

Az egy rendszerként működő Föld nagyon szemléletesen jelenik meg az asztronauták által az űrből készített képeken. Az űrből ezt a gyönyörű ábrát egy nagy műalkotásnak látták; onnan nem látszik a megosztottság; nem láthatjuk Afrikát és Európát, fehéret és feketét, muzulmánokat és keresztényeket, arabokat és zsidókat, szegényeket és gazdagokat. Nem láthatjuk az esőerdőt, az óceán és a föld határvonalait. Ez mind egy testnek – földgolyó hazánknak – a része.

Világkörüli gyaloglásom során megtapasztaltam, hogy az élő Föld egy szervezet. Kontinenseken és országokon, vallási és nyelvi határokon, sivatagokon és vadonokon, hegyeken és völgyeken, folyókon és erdőkön átkelve hasonló tapasztalatokat szereztem, mintha az űrből szemléltém volna a Földet: láttam, hogy a határokat a félelem állította; az emberi nyelv megosztottságából eredő mesterséges határok ezek.

India szanszkrit tudósai hitték hogy „az egész föld egy család” (Vasudhaiva kutumbakum). Például a fa nem egy hasznos tárgy, amely házépítésre, vagy bútorkészítésre való. A fa a családom egy tagja. A giliszta nem csupán egy olyan teremtmény, amely megfelelő talajt készít a növényeknek. A giliszta a családom egy tagja. Ha így gondolkodunk, nem bo-

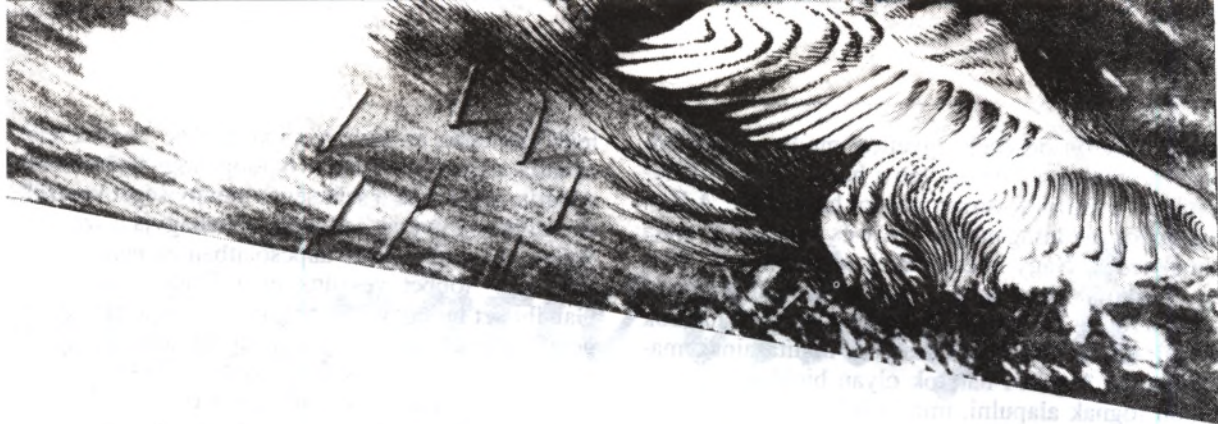
rítjuk fel a Föld egyensúlyát, nem romboljuk le a természet művét.

Gaia legalább annyira érzelmi tapasztalat, mint tudományos felfedezés. Ugyanúgy költői kifejezés is, mint elméleti elképzelés. A tudósok és a mindennapi emberek egyformán viszonyulhatnak Gaia-hoz. Mindenki tudja, hogy egymástól függünk; nem csak az emberektől, hanem a gilisztáktól is. Ha a giliszta nem dolgozna értünk, a földben, nem tudnánk élni, beszélni, állni. Valahányszor kitűnő élelmiszereinket esszük, köszönetet kell mondanunk a gilisztáknak, amelyek nélkül nem termett volna meg az élelmünk.

Ha megértettük, hogy a teljes Föld egy összefüggő entitás, a *Mélyökológia* a következő lépés. A Gaia elméletnek nem lesz sok haszna, míg meg nem értjük, hogy a Földön minden önmagában érték: a fa, a giliszta, a folyó, minden önmagában jó. A fa nem azért jó, mert szép bútort, házat, vagy tűzifát ad. Ezek mind hasznosak, de másodlagosak. A legfontosabb dolog, hogy a Földön mindennek mély, önmagában való értéke van; minden dolog mély, lényegi kapcsolatot tart fenn egymással. Mind önmagukban jók. Nincs jogunk azt gondolni, hogy mi emberek fontosabbak vagyunk mondjuk az esőerdőknél.

Hét elem alkotja az egész univerzumot: a föld, a tűz, a víz és a levegő a legtöbb európai ember számára is alapelemként elismert, de az Indiaiak és a kínaiak számára az ötödik elem a tér. Tér nélkül nem léteznénk. A hatodik az idő, nem az órával mérhető idő, hanem az örök idő. És a hetedik elem a tudatosság. Tudat nélkül nem tudnánk kapcsolatba kerülni semmivel. Itt nem gondolkodom azon a kérdésen, hogy a tudat volt-e előbb és a Gaia abból emelkedett ki, vagy először jött a Gaia és hozta létre a tudatot. Ez kifejezetten tyúk és tojás probléma.

Ez a hét elem lényegileg és elidegeníthetetlenül jó; még egy földrengés is jó. Rövid távon nagyon fájdalmas. De hosszú távon a Föld vezérli, fenntartja, javítja és egyensúlyozza önmagát. Mindennek, ami természetesen létezik, megvan a természetes egyensúlya és harmóniája: ez a Mélyökológia.

Ha már egyszer elfogadtuk, hogy Gaia jó, hogyan működhetünk együtt vele? Nekünk, embereknek, szükségünk van élelemre; meg kell művelnünk a földet; ki kell elégíteni alapvető igényeinket. Fára van szükségünk a házépítéshez; vizet kell vennünk a folyóból; ruhát kell készítenünk; tűzre van szükségünk, hogy meleget tartsunk; levegőt lélegzünk és hasznosítjuk az állatokat. Mi az a vezérlő elv, ami a Gaia-val való kapcsolatunkat meghatározza? Ez az elv a *Permakultúra*, a folyamatosság, a fenntarthatóság kultúrája.¹

Amikor földet művelünk, terméket gyártunk, pápírt, cipőt, ruhát, bútort, áramot, vagy bármit, azt fenntartható módon kell tenni. Akár üzlettel, gazdálkodással, politikával, vagy iparral foglalkozunk, a Permakultúra minden területen alkalmazható.

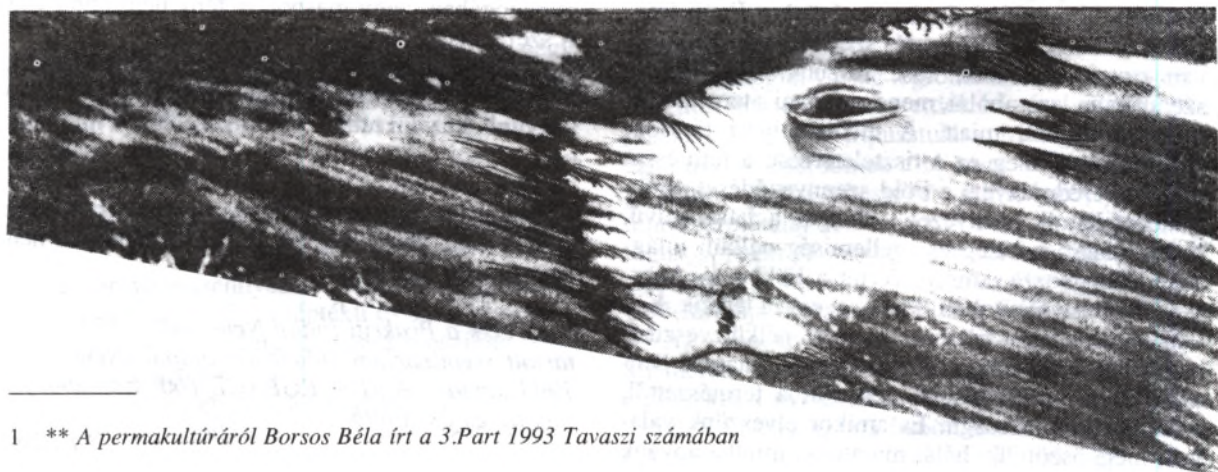
A folyamatosság eszméje igencsak régi gondolat. Az amerikai indiánok úgy hitték, hogy bármit teszünk, végig kell gondolnunk, hogyan hat majd az a hetedik generációra. A Permakultúra segít nekünk az utódokról gondolkodni, gyerekeinkről, unokáinkról, ük-ükunokáinkról, hogyan hat majd rájuk mai cselekedetünk. Tehát akár földet művelünk, termékeket állítunk elő, gazdaságot működtetünk, vagy üzletet – minden cselekedetünket meg kell tervezni, hogy a megélhetésünk terve a folyamatosság eszméjét tartalmazza. A tudatunkban mindig ott kell őriznünk a kérdést, vajon fenntartható e amit teszünk. Vajon csak rövid távú nyereségre számítunk, vagy hosszú távú, folyamatos és maradandó e a tervünk? A folyamatosság gazdaságtana a Permakultúra.

Ha elfogadtuk, hogy a Földdel való kapcsolatunknak a folyamatosság elvén kell alapulnia, akkor a térérzékünk fejlesztésére van szükségünk. A Föld nagy bolygó. Függhetünk e az új-zélandi vajtól, a kenyai kávétól, vagy az indiai teától? A japán autókat Angliába, az angolokat Japánba exportálják, fenntartható ez? De itt van a biorégiók gondolata, amit Mahatma Gandhi Swadeshi-nek nevezett. A *Bioregionalizmus* egy decentralizált, helyileg megalapozott gazdaság.

Elsősorban a helyben készült és helyben gyártott dolgokat használjuk; azokat a termékeket, amelyeket közvetlen környezetünkben nem állítanak elő, közvetlen szomszédságunkból hozható be. Ha azok nem érhetők el a térségben és nekünk mégis alapvető szükségletünk, beszerezhetjük az országon belülről. Ha még néhány, de csak nagyon kevés dologra mégis szükségünk van, a kontinensen belülről kaphatjuk meg. A szabad világkereskedelem sem nem ökológikus, sem nem fenntartható. A rengeteg energia, bürokrácia, idő és adminisztráció, amit az export-importra költenek, pazarlás. Meg kell értenünk a helyi régió eltartóképességét és egy állandó népességszámot kell fenntartani. Tanuljunk meg a hely szellemét tisztelni.

Oly sok vadon élő dolog van, amelyeket nem ismerünk, mert azt gondoljuk, hogy csak az lehet egzotikus, ami Afrikából, vagy Kínából származik. Pedig az egzotikus dolgok az orrunk előtt vannak.

Mindig a külföldi piacot hajszoljuk. A kormányok mindig azt állítják, hogy a gazdaság fejlődé-

1 ** A permakultúráról Borsos Béla írt a 3.Part 1993 Tavasz számában

sének és erősödésének egyetlen módja a külföldi piac megtalálása – de mi van a hazai piaccal? Elfelejtjük, és a külföldi versenypiacot hajszolják. A bio-regionális gazdaság megfelel a jó és maradandó Gaia elméletének. Nagy intézmények nem tarthatók fenn egy ökológikus világban. A bioregionális politika szintén fontos összetevő. A jelenlegi nemzeti határok a múlt birodalmainak és katonai hódításainak maradványai. A gaia-i határok olyan biológiai realitásokon fognak alapulni, mint a folyók, hegyek, völgyek, kultúrák és nyelvek.

Gaia, a Mélyökológia, a Permakultúra és a Bio-regionalizmus egy integrált természetszemlélet gyakorlati alapját képezik. De a világ nem tartható fenn csupán gyakorlati elképzelésekkel. A szellemre is szüksége van. Ha nincs helyünk a szellem számára, céltalanok leszünk. Ezért a *Teremtés szellemisége*, amely a szentség iránti érzékenységet segít fejleszteni, az ökológikus világszemlélet lényeges része. Mít jelent a Teremtés szellemisége? Ez nem egy vallás, nem azt jelenti, hogy templomba kell járnunk, vagy a Bibliát kell olvasnunk. Azt jelenti, hogy az emberi lélek és a talaj isteni hozmával van átitatva.

A Teremtés szellemisége hozzágé, hogy a természetet és önmagunkat másképp lássuk. A Föld szent, a fák szentek, és szentek a folyók és a hegyek is. Az indiai emberek azt mondják: ez Ganges szent folyója. A Ganges a világ összes folyóját szimbolizálja, és minden folyó szent. Indiában sok élőfa szentély van. Nincs szükségünk templomokra, minden fa szentély. A Teremtés szellemisége a minden élet iránti tisztelet érzését fejleszti, nemcsak az emberi élet iránti tiszteletet. A legtöbb ember elfogadja, hogy az emberi élet szent; nem vehetjük el az emberi életet. Értékeljük az embert, pusztán, mert ember. Hiszünk az emberi élet szentségében; ezt kell kiterjesztenünk minden életre. Az emberi kapcsolatokon belül elfogadjuk mások segítségét, szolgálatát. Ilyen alkalmakkor azt mondjuk, „köszönöm”, kifejezve a hála érzését – ez a hála a Teremtés szellemisége.

Ugyanígy, ha gyümölcsöt szakítunk a fáról, vagy faágat törünk tűzrakáshoz, mondhatnánk, „köszönöm, fa”. Ha nem is öntjük szavakba, ha nem is mondjuk ki, nem baj. De ha a szívünk mélyén érezzük ezt a hálát, az a Teremtés szellemisége. Ha megvan ez az érzésünk, sose leszünk képesek beszennyezni, lerombolni, megcsönkítani a természetet tisztelettudásunk miatt. A modern ipari társadalomnak nincs meg ez a tiszteletérzése a természet iránt, ez eredményezi a Föld szennyeződését, tönkremenetelét. A környezeti válságot a haszonelvű, materialista, szentség és szellemiség nélküli világszemlélet okozza, amely szerint a Föld a mi hasznunkért, kényelmünkért, kívánságunkra létezik. Következésképpen a határok ismerete nélkül veszünk el a Földtől. Amikor a tisztelet érzése feltámad bennünk, csak annyit fogunk elvenni a természettől, amennyi létfontosságú. És amikor elveszünk valamit, megköszönjük, hálát mutatunk, mintha anyánk

tejét szívónánk; az anya nagyon boldog, hogy a tejét adhatja, ugyanígy a Föld is boldog, hogy gyümölcsét adhatja, amíg csak a szükséges mennyiséget vesszük el. Amikor a gyerek jóllakott, abbahagyja a szopást. Sajnos, az emberekkel kapcsolatban ez nem mondható el – többet veszünk el a Földtől. Mahatma Gandhi azt mondta: „Mindenki szükségleteinek elegendő a Föld, de nem elegendő mindenki vágyainak.” Tehát meg kell különböztetni a szükségleteket a vágyaktól. Hogyan különböztethetjük meg? A kormány nem hozhat rá törvényt. Diktátor sem erőltetheti. Egyéni érzéseinkből kell kiemelkednie, a szépség, az isteni megérezésből. Amikor ez birtokunkba kerül, akkor mindig úgy fogunk elvenni a Földtől, hogy amit elvettünk, újratöltjük.

Indiában minden polgártól megkövetelték, hogy ültessen öt fát és figyelje a felnövekedésüket; gondozza, táplálja, tisztelje. Ez volt a punchvati Indiában. Ez az öt fa volt a hozzájárulás, mindenki az újratöltés, a yagnya cselekedeteként tette ezt meg. Gyerekeiért, unokáiért, dédunokáiért, az utódokért. A Föld eleget nyújt embernek, állatnak, madárnak, és elég olyasmit is nyújt, ami visszatér a földre, héjat, szalmát, hullott gyümölcsöt, bőrt; rengeteg ehető gyümölcs és zöldség van, de rengeteg a komposztálható is, ami visszatér a földre. A Föld így van visszatáplálva. A fa egész télen meztelenül áll, levelek nélkül; a fa a leveleivel tölti újra a Földet; minden levél visszatér a földre; ott elrothadnak, terméknnyé téve a talajt, azokat a gyökereket táplálva, amelyek viszonzásul életet adnak a leveleknek és a gyümölcsnek; ez az újratöltés gyönyörű körforgása. A természet a mi nagy tanárunk; megtanulhatunk újratölteni és nem pazarolni. Nincs nagyobb tanár a természetnél. Még Buddha és Jézus is a természettől tanult bölcsességet.

A Teremtés szellemisége nem függ egyetlen szervezett vallástól sem. Ez egy érzés a szívünkben, hogy az élet sokkal több, mint ami látható belőle, hogy nagyobb csoda annál, hogy megismerhetnénk; a látható világ mögött nagyobb jelentés rejtőzik. A fény bennünk ég. Csak be kell csuknunk a szemünket, és befelé nézni. Nem a templomban, a mecsetben, a zsinagógában, vagy máshol. A fény nem kívül van. A szellemiség fénye a lelkünkben van.

A Földet nem tudják megmenteni a technokraták, a sekély ökológusok. Azt mondják: Okos emberek vagyunk, kezelni tudjuk a környezetet. De mindenki tudja, hogy a környezet nem kezelhető. Csak tisztelhetjük, elfogadhatjuk a környezetet, a környezet a részünk, és mi a környezet része vagyunk. A teljes egység csak akkor érkezik el, ha szellemi, és nem hasznossági alapja van.

A cikk a Prakriti Indiai Nemzetközi Központban tartott szeminárium előadásán alapul (New Delhi, 1993 január). A RESURGENCE 160. számából válogatta és fordította

Faludi Erika

Alternatív világok

Az Alternatív Nobel díjnak tekintett *Right Livelihood Award*-ot olyan személyek és szervezetek kapják meg, amelyek a mai világproblémákra igazi alternatív válaszokat adnak, s már jelentős és távlatos kihatású eredményeket értek el a megvalósításban is. Eddig 44-en kapták meg a díjat, köztük az ausztrál *Bill Mollison*, az ökológiai mezőgazdálkodás, a permakultúra atyja; *Petra Kelly*, a nyugat-német Zöldek nemrég tragikusan elhunyt nagy propagálója; *Vargha János* és a Duna Kör, Bős-Nagymaros ügyében kifejtett hősie küzdelmükért (1985-ben); a norvég béke-kutató *Johan Galtung*; az angliai *Survival International*, amely a törzsi kultúrák fennmaradásáért és önrendelkezési jogáért küzd, és *Alice Tepper Marlin*, aki a Council on Economic Priorities elnökeként az amerikai vállalati etika egyik legelszántabb harcosa.

Paul Ekins a díj kutatási igazgatója, legújabb könyvében (*A New World Order - Grassroots movements for global change*. 1992. Routledge) a díjazottak által képviselt alternatív megoldások összegezésére vállalkozott.

A világproblematika

Ekins szerint a mai világproblematika négy, összefüggő válság együttes eredőjeként adódik. Ezek a válságok a következők:

- (I) a világ országainak óriási mértékű militarizációja;
- (II) az emberiség 20%-ának éhezése és abszolút szegénysége;
- (III) a környezetszennyezés, valamint az ökoszisztémák és a fajok olyan léptékű és sebességű elpusztítása, ami már az egész bioszféra regenerációját veszélyezteti;
- (IV) az emberi jogok és az alapvető emberi szükségletek megtagadása a világ számos kormánya által.

Néhány egyszerű tény fölelevenítése meggyőzhet bennünket a fenti válságok tagadhatatlan és fájdalmas valóságáról.

A világon jelenleg ötszázezer kutatót és mérnököt foglalkoztat a hadiipar. 25 millió embert öltöztetnek katonaruhába a kormányzatok. A teljes katonai kiadások jóval meghaladják az ezer milliárd USA dollárt. 1945 és 1989 között 127 háború történt a Földön, ami legalább 22 millió ember halálát okozta és számtalan egyéb áldozatot követelt. A militarizáció direkt költségeit azonban jóval meghaladják a származékos károk. Itt nem csak a hadászat által elköltött pénzek opportunity cost-járól van szó, hanem mindazokról a közvetett hatásokról, amik jelentősen eltorzítják a gazdaságok szerkezetét - miként erre itt-hon *Bródy András*, hideg közgazdasági logikával rámutatott.

Az abszolút szegénység, azaz a legegyszerűbb szükségletek kielégítésének képtelensége 1 milliárd embert érint, főképp a Harmadik Világban. Az UNICEF fölmérése szerint csak a gyerekek közül mintegy 15 millióan halnak éhen évente. A világszervezetek úgynevezett fejlesztési projectjei a szegénység mérséklését célozták. A „fejlődés” után azonban a legtöbb országban nőtt a szegénység mind abszolút, mind pedig relatív értelemben. A segélyek általában a segélyező ország és a segélyezett ország elitjének az érdekeit szolgálják.

Az ökológiai válság legfontosabb, bár korántsem egyedüli kifejeződése az erdők kiirtása, az elsivatagosodás és a fajok kipusztulása. Mára már eltűnt a Föld trópusi őserdőinek több mint 40%-a. A sivatagosodás terjedési sebessége 6 millió ha/év. 25 millió tonna termőtalaj vész el évről évre. Az angol ökológus *Norman Myers* becslése szerint óránként legalább egy faj kipusztul, s ezzel az élet egy egyedülvaló formája örökre letörlődik a Föld színéről.

Az Amnesty International jelentései szerint lelkiismereti okok miatt 84 országban tartottak fogva embereket a nyolcvanas évek végén. 44 országban vetettek kínzásnak alá bebörtönzött embereket. 64 országban katonai rezsimek uralkodtak. Az emberi

jogok szószólói, a nyugati országok - saját érdekeinek megfelelően - együttműködtek számos elnyomó ország kormányával. (Különösen az USA tette ezt Közép- és Dél-Amerikában.)

A militarizáció, a tömeges szegénység, az ökológiai pusztítás és az emberi elnyomás összefüggő, egymást erősítő jelenségek. A világproblematika mélyén a modernista paradigma válsága húzódik meg. Ennek három összetevője ragadható meg, a *szcientizmus*, a *növekedés-orientáció* és a *nemzetállamiság*. A scientizmus szerint a világ egyedüli helyes és elfogadható szemlélete a tudományos világszemlélet. A tudomány mondja ki a végső, döntő szót a valóság minden kérdésében. A nem tudományos vagy nem tudományos köntösben megjelenő eszmék és közelítésmódok eleve kizárhatók a komoly diskussziók köréből. Az emberi tapasztalás tudományon kívüli formái érdektelenek, haszontalanok. Az embereket tudományos nevelésben kell részesíteni, hogy feladják ostoba, tudománytalan hiedelmiket. A scientizmus talán legkomolyabb kritikája *Paul Feyerabend* „Against Method” című könyvében található meg.

A növekedés-orientáció azt jelenti, hogy a társadalomnak az emberi fogyasztást kell növelnie mindenáron. Az így felfogott gazdasági növekedés a társadalom legfőbb célja, a kormányoknak ezt kell előmozdítaniuk. Az a társadalom a legfejlettebb, amelyik a legmagasabb egy főre jutó nemzeti jövedelmet tudja produkálni. A növekedés káros, sőt káros jellegére a legerőteljesebben *E.F. Schumacher* mutatott rá. (A kicsi szép. Budapest, 1991. KJK.)

A nemzetállamiság eszméje szerint a politikai közösség végső és egyedül üdvözítő formája a nemzetállam. A kormányok szuverének saját határaiton belül, azt tesznek, amit akarnak. A nemzetállamiság bírálatainak és meghaladásának alighanem a mi *Konrád Györgyünk* a legjelesebb teoretikusa.

Alternatív Nobel-díjak

A holland *Theo van Boven* az ENSZ Division of Human Rights igazgatójaként dolgozott 1977 és 1982 között. Sikeresen küzdött azért, hogy az emberi jogok tiszteletben tartását elfogadják a fejlesztési politikák alapvető elemeként. Van Boven az ENSZ szerepét az emberi jogok terén a következőkben látja: (1) Nemzetközi Emberi Jogi Kódex felállítása (International Bill of Rights), (2) A kormányok elszámoltathatóvá tétele az emberi jogok betartása tekintetében. (3) Az oktatás és képzés előmozdítása a népesség legszélesebb rétegeiben az emberi jogok és az emberi méltóság tisztelete terén.

A *Women Living Under Muslim Laws* (WLUML) szervezet az arab országokban élő nők jogaiért küzd. 500 millió nő él a világ mintegy 30 arab országában. Ezek közül az országok közül számosban a „Muszlim Törvények” - a patriarchátus szellemében- hát-

rányosan megkülönböztetik a nőket. A WLUML rendszeresen közzé teszi jelentéseit a nők jogtalan bebörtönzéséről, kínzásáról, sőt halálra kövezéséről. Az információk terjesztése, a konkrét visszaélések nemzetközi leleplezése, a női öntudat és bátorság segítése a szervezet alapvető küldetése. Egy muszlim női „felszabadítási teológián” is dolgozik egyik kutatócsoportjuk.

Az USA-beli *Seventh Generation Fund* az amerikai indián kultúrák védelmére született meg. Az elnevezés az irokéz indiánok azon szokására utal, hogy minden nagyobb döntés esetén mérlegelni kell a döntés lehetséges hatásait a rákkövetkező hetedik (!) generációra. Számos gyakorlati projekt-et finanszíroznak, amelyek a lokális, kis léptékű, önerőre támaszkodó (self-reliant) gazdaságok fejlesztését, az eredeti indián életformák és erőforrás-használati módok feltámasztását, valamint az indián családok és közösségek kulturális támogatását célozzák. Az alapítvány létrehozóinak meggyőződése, hogy az indián kultúráknak nagyon is van mondanivalója a mai modern társadalmak számára, épp a fenntarthatóság és a hosszútávú gondolkodás terén.

A *Sarvodaya Sharmadana Movement* (SSM) több évtizedes múltra tekint vissza Sri Lanka szigetén. A buddhista kiindulású mozgalom a fejlődés materiális és spirituális oldalainak egyensúlyát állítja a középpontba. Az emberi szükségletek alábbi kategóriáit definiálják:

1. Tiszta és szép természeti környezet.
2. Egészséges ivóvíz.
3. Minimálisan szükséges ruházat.
4. Kiegyensúlyozott étkezés.
5. Egyszerű hajlék.
6. Alapvető egészségügyi ellátás.
7. A kommunikáció elemi eszközei.
8. A minimálisan szükséges energia hozzáférhetősége.
9. Teljes körű oktatás.
10. Kulturális és vallási szükségletek.

A Sarvodaya fejlesztési stratégia ezeknek a szükségleteknek a kielégítését célozza meg. Azok a falvak, amelyek ezt a stratégiát követik, eljutnak az önfinanszírozóvá válásig és környezetük segítségig. A buddhista gazdálkodás Sarvodaya formája a nyolcvanas évek végén 4500 falura terjedt ki, s további 3500 falu vett részlegesen részt a mozgalomban. Problémái ellenére a Sarvodaya kétségtelenül a Harmadik Világ legsikeresebb és legjelentősebb gazdasági önfejlesztő mozgalma.

Az indiai *Chipko Movement* a Gandhi-féle erőszakmentes ellenállás eszméjére épülő mozgalom. Elsősorban a Himalája erdősegeinek megvédésével foglalkoznak. Az elnevezés az átkarolásra utal; a helyi lakosok - főleg asszonyok - a fák átkarolásával akadályozzák meg az erdők kiirtását. Egyik aktivistájuk, Sunderlal Bahuguma 1981-1983-ban 5000

km-t gyalogolt a Himalája erdőségeiben, széleskörűen terjesztve az „átkarolás” eszméjét. A Chipko slogan szerint „az ökológia permanens ökonómia”.

John F. Charlewood Turner angol építész, az önszervező házépítés nagy apostola. Turner azt állítja, hogy sem a bürokratikus, állami lakásépítési programok, sem pedig a kontrollálatlan lakás piac nem képes arra, hogy megfelelő otthonokat építsenek az embereknek és felszámolják a hajléktalanságot. Csak az emberek maguk képesek erre, ha megfelelő erőforrásokat biztosítanak számukra és engedik, hogy szabadon használják képességeiket. Számos ország története mutatja, hogy közösségi összefogással az emberek hihetetlenül kevésből is kielégítő otthonokat tudnak teremteni önmaguk számára.

A finnországi *Village Action Movement* Lauri Hautamaki akció-kutatási kezdeményezéséből nőtt ki. A falvak revitalizálását tűzték ki célul. Ennek érdekében falufelújító tanácsokat hoztak létre, a kultúra, az egészségügy, a szabadidőeltöltés, az oktatás, a kommunikáció, a szolgáltatások és a gazdaságfejlesztés

problémáira koncentrálva. A fejlesztő tanácsok a részvételen alapuló, kis léptékű, közösségi cselekvés műhelyeivé nőttek ki magukat. Ezidáig 2300 finn falu csatlakozott a mozgalomhoz, 25 ezer ember aktív részvételével.

Egyetemes demokratizáció

A modernizmus alternatívája az egyetemes demokratizáció lehet - állítja *Paul Ekins*. Ez a tudás és a tudomány, a gazdaság, valamint az állam demokratizálását jelenti. Ehhez azonban az ember-teremtés és az ember-ember viszony új mintáira van szükség: a kulturális diverzitás ápolására, az ökológiai tudatosság istápolására, birtoklásmentes emberi kapcsolatok kiépítésére, az autonómia és a társadalmi igazságosság köreinek kiterjesztésére. Az Alternatív Nobel-díj kitüntetettjei ilyen alternatív világok megvalósításáért küzdenek.

GAIJA-HÍREK

(Gaia Sajtószemle alapján)

A G7 tokiói értekezletén megint nem foglalkoztak az adósságválsággal. A Fal 1989-es leomlása óta a szegények legrosszabb félelmei beigazolódtak: a segélyek jó-része átirányult Kelet-Európába. Korábban a Nyugat és a Kelet közt némi verseny folyt a Harmadik Világért, a világhatalomért folytatott harcban mindkettő több 'segélyt' adott.

The Tablet

Az elmúlt 20 évben több erőforrást és gazdagságot vettek el a Harmadik Világtól, mint az előző évszázad alatt. 1982-ben a Harmadik Világ adóssága 800 milliárd \$ volt, az elmúlt 10 évben a Harmadik Világ 1.300 milliárd \$-t törlesztett, ma az adósságuk 1.450 milliárd \$. A világ népességének 20%-a rendelkezik a források 85%-ával. A hátrányosan megkülönböztetett emberek közül naponta 82 ezer ember hal meg különféle betegségek és éhezés következtében.

SEEDlinks

Pratap Chatterjee Miért mondunk nemet a golfpályákra?

Idén április 29-én Kuala Lumpurban megalapították a Globális Golf-ellenes Mozgalmat és ezt a napot Golf-ellenes Világnapnak nyilvánították. A golf sokmillió dolláros iparrággá vált. Miközben a kormányok jövedelmező beruházásokat kerestek, nem vették figyelembe az ilyen fejlesztés emberi, ökológiai és társadalmi költségeit. Milyen gondokat okoz a golf? Erdőtirtás, talajpusztulás, az öntözés hallatlan vízfelhasználással jár, esőzésknél a golfpályák területéről rengeteg víz zúdul alá. A vízfelhasználásról: egy 18 lukas pálya 5000 m3 vizet igényel naponta! Növényvédőszeres tonnáit használják el, s talaj-szilárdító anyagokat, amelyek egy része rákkeltő. Ezek szennyezik a levegőt és a vizeket, Japánban nagy halpusztulást okozott a hirosimai klub golfpályája. Japán orvosok golfpályai dolgozókat, golfozókat és a pályák közelében élőket vizsgáltak, s szem, fül-orr-gege, légzési betegségeket jegyeztek fel nagy számban.

THIRD WORLD RESURGENCE

Megjelent Noam Chomsky: Necessary Illusions – Thought Control in Democratic Societies (Szükséges illúziók – Gondolkodás-ellenőrzés a demokratikus társadalmakban) – Anansi, 1989/1991, Canada, 422 pp.

Tárgykörök: Közép-Amerika, Közel-Kelet, Kelet-Timor, Kambodzsa stb. Olyan vidékek, amelyekről az újságok nem írnak igazat. Halálbrigádok El Salvadorban. Vallási csoportok megrendszabályozása. Bomba robban az evangélikus templomban, a német nagykövet tiltakozik – megfenyegetik, ő kénytelen elmenekülni. Milyen a sajtószabadság Izraelben? Megtudhatod-e az igazat a legnagyobb lapokból? Tunézia és Líbia bombázása. Az amerikaiak által lelőtt iráni személyszállító repülőgép esete. Terrorizmus-e a terrorizmust megelőző terrorizmus? „A háború = béke!” Mi van a „békefolyamat” mögött? Az emberek elfeledkeznek a nemzetközi terrorizmusról. Mitterand elfelejtette a Greenpeace-hajó elsüllyesztését, Thatcher elfelejtette az IRA-emberek gibraltári lelövését, Gorbacsov a bombák által megölt afgán gyerekeket, és Georg Schultz azokat, akiket „barátaink a kontrák” öltek meg Nicaraguában. Miért derék dolog Kelet-Timor megszállása és ott a nép irtása? Gonosz dolog-e Kambodzsa megszállása az ottani népiirtás meggátlása mellett? Vajon hány embert öltek meg a Vörös Khmerek, 2 milliót vagy 2 ezret? Mit mondott aki 16 éven át az izraeli hadsereg orvosa volt, majd a „kikérdezett” rabokat kellett megvizsgálnia? Közölte: A nevem Marcus Levin és nem Joseph Mengele és visszautasítom, hogy olyan helyen szolgáljak, ami a dél-amerikai diktatúrákra emlékeztet.

Közel százezer öt éven aluli gyermek hal meg ez évben Irakban az ENSZ becslése szerint, ha az embargót fenntartják. A lakosság fele 17 éven aluli.

Challenge

Donella Meadows a Committee for Research and Exploration of the US Natl. Geographic Society tagja és jó pályázatokat vár. Feltételek: tereptanulmányok, PhD vagy legalább jelölt legyen. Oktatási intézményben vagy nem-üzleti vállalkozásnál dolgozzon, alapvető, eredeti tudományos kutatást végezzen, az antropológiától a zoológiáig. Előny a több szakmára kiterjedő, környezeti kérdésekkel kapcsolatos kutatás. Évi 5-50.000 \$-t lehet kapni. A bizottság havonta ül, bármikor beadható a pályázat. Döntés 8 hónapon belül. Tájékoztató, űrlap kérhető: Steven S. Stettes, Committee for Research & Exploration, Natl. Geographic Soc. 1145 17th Street N.W. Washington D.C., 20036-4688, fax: 1-202-429-5729.

Kábítószerrel átitatott matricák vannak forgalomban Amerikában és most már Európában is. (Blue Star felragasztható csillagocskák, színes csillogó bélyegek, melyek különféle figurákat ábrázolnak, Red Pyramid és Window Lane nevű bélyegek stb.) A kábítószer a megnyálazáskor a nyelven keresztül, de már a megfogásakor is a bőrön át felszívódik. Ezek ajándékozásával próbálnak piacot bővíteni, a gyermekekben kábítószer-függőséget kialakítani a terjesztők, hogy jövőendő fogyasztókká tegyék őket.

Szív

Tanítsuk újból, hogy a kamat erkölcstelen. Ezzel a címmel fejt ki Estelle és Mario Carota azt, hogy a kamattrendszer hogyan oka a világnomornak.

Catholic Worker

Kedvező szél fúj egy zöld technológia érdekében A Boeing Co. az Energiaügyi Minisztérium megrendelésére Hawaii szigetén már 1987-ben hatalmas, behemót szélmalomot épített. A Mod5B 200 láb magas és ha forog, 3,2 MW energiát termel. Kisebb szélerőműveket állítottak föl, főleg Kaliforniában, amelyeket hitelekkel támogattak, de a kormány hozzájárulása csak közvetett volt. Az újak 50-500 KW-osak. A szélenergia-ipar fellendülőben van, már 16.000 darabot helyeztek üzembe az EÁ.-ban. Európában még kevesebb van, de igyekeznek betörni az ottani piacokra. Gibraltár közelében építik a legnagyobb európai telepet, 150 db 100 KW-os szélkerékkel.

SCIENCE

Az anglikán pacifisták (Anglican Pacifist Fellowship) levelet írtak az angol védelmi miniszternek, nehogy az európai egysülés folytán újra bevezessék a sorozást Angliában. Az EK 12 állama közül négyben, de a négy legnagyobb (Francia-, Német-, Olasz- és Spanyolországban) van katonai sorozás. A minisztérium válasza leszögezi, hogy nincs ilyen ajánlás az egysülés dokumentumaiban, és nincs ilyen terv Angliában, mert nem is érné meg: Nincs szükség tömeghadseregére, csupán a rafinált eszközök magasán képzett kezelőire. Ha soroznának, a profi katonák idejét arra kellene pocsékolniuk, hogy a sorállományt képezzék. A sorozási rendszer pénzügyileg is, a hadsereg működését illetően is és morálisan is sokba kerülne.

Ugyanakkor a Béke-adó Kampány (Conscience, The Peace Tax Campaign) úgy fogalmaz, hogy igenis van katonai sorozás Angliában - pénzügyi értelemben. Ugyanis mindenki adójából kb. 12 % a katonai költségvetésbe megy. A Kampány egyik célja, hogy legyen jogi lehetőség ennek megtagadására.

Challenge

Négy évi előkészítő munka után végleges kijelölésre került a magyarországi erdőrezervátumhálózat

A 19. században rohamosan fejlődő ipar Európában felgyorsította az érintetlen „őserdők” még meglévő területének visszafordíthatatlan csökkenését. Ezért azok maradékainak megmentésére a 19. században egész Európában mozgalom indult. Evvel egyidejű az a felismerés, hogy az ERDŐT, mint egészet kutatási objektummá kell emelni, mert az erdőművelés tudománya elválaszthatatlan az ERDŐ ismeretétől. Ezen gondolatot erősítette a később születő Természetvédelem eszmeisége. A hiányzó tudásanyag megszerzésére, a kutatások céljára a legmegfelelőbb, legértékesebb lehetőséget az őserdők jelentenék, amelyek már hosszú idő óta természetes módon fejlődnek.

Ám Európában csak nagyon kevés igazi őserdő van. Ezért arra voltunk kényszerítve, hogy a még meglévő kevés, közel természetes gazdasági erdőt kutassuk fel, és a jövő iránt érzett felelősséggel megteremtjük azokban a természetes fejlődés tiszta feltételeit.

Hazánkban, sajnos az első világháborút követően az erdőrezervátumok gondolata csak néhány írás elméleti témája maradt. Most végre három év előkészítő munkája után a KTM-FM tárcaközi Országos Erdőrezervátum Bizottsága véglegesen kijelölte a hazai erdőrezervátum hálózatot. A hálózat összesen 71 erdőrezervátumból áll. magterületeik össz. területe 4100 ha., teljes területük ennek több, mint háromszorosa. A hálózat gyakorlatilag lefedi az egész ország területét és erdőtípusait. Ezzel a magyar Természetvédelem és Erdészet több, mint 30 éves adósságát pótolta.

Az erdőrezervátumok az eredeti természetes erdők többé-kevésbé épen megmaradt képviselői, úgy természetvédelmi, mint talajvédelmi szempontból alkalmasak a termőhelytípusnak megfelelő erdei életközösségek hosszútávú fenntartására, azok természetközeli állat- és növényvilágának megőrzésére. A fentiekben túl igen nagy jelentőségű az erdőrezervátumokban a természetes folyamatok biztosítása is. Ezt egészíti ki az élőhely- és fajvédelem, valamint a genetikai potenciál természetes viszonyok között való megőrzése a természetes szelekció biztosításával. Reméljük a magyar erdőrezervátum hálózat a jövőben betölti valódi feladatát, és a kijelölésen túl kutatott és működő erdőrezervátumokká fog válni az elkövetkező években.

Czajlik Péter

METALÓGUSOK

A metalógus egy problematikus téma körül forgó beszélgetés. Mégis több, mint a kérdés egyszerű megvitatása. Úgy kell előrehaladnia, hogy maga a dialógus illeszkedjék a probléma természetéhez, mintegy önnön struktúráján keresztül is bemutatva annak nehézségeit. Az itt következő beszélgetéseknek csak részben sikerül teljesítenie ezt a kettős feladatot. Példa gyanánt: a fejlődésemélet története csak metalógus lehet az ember és a természet között, amennyiben az eszmék és az elért eredmények egymásrahatása mintegy önmagán keresztül ábrázolja azt, amit az evolúció folyamatának nevezünk.

Miért lesz mindig rendetlenség?

Lány: Apa, miért lesz a dolgok között mindig rendetlenség?

Apa: Tessék? mi lesz? mik között?

Lány: Tudod, az emberek rengeteg időt töltenek a rendrakással, és szinte soha nem látom rajtuk, hogy rendetlenséget csinálnának. Egy idő után mégis rendetlenség lesz, és kezdenek újra a rendrakást.

Apa: De nézzük végig a te dolgaidat. Akkor is rendetlenség lesz, ha hozzájuk sem érsz?

Lány: Dehogy! Vagyis ha senki nem nyúl hozzájuk, csak akkor nem lesz rendetlenség. De ha te vagy valaki más, mondjuk keres ott valamit, hát akkor sokkal nagyobb lesz a rendetlenség, mintha én csinálnám.

Apa: Látod, ezért szoktam kérni, hogy az íróasztalom ne nyúljon semmihez. Ha valaki tesz-vesz ott, az nagyobb rendetlenséghez vezet, mintha én dolgoznék az asztalomnál.

Lány: Azt akarod mondani, hogy mások dolgai között az emberek mindig rendetlenséget csinálnak? És miért van ez így?

Apa: Hát ez nem egyszerű. Először is: mi az, hogy rendetlenség?

Lány: Amikor felfordulás van... ha nem találunk semmit. Amikor semmi nincs a helyén!

Apa: Helyes. És biztos vagy abban, hogy más is ugyanazt érti rendetlenségnek, mint te?

Lány: Ó, ez egészen biztos. Tudod, én nem vagyok túl rendes, és ha már én is rendetlennek látok valamit, akkor egészen biztos, hogy más is erre gondol.

Apa: Ez világos. De abban is biztos vagy, hogy amikor te a rendre gondolsz, más is ugyanazt a rendet érti ezen?

Például ha az anyu rendet tesz nálad. Akkor mindent meg szoktál találni?

Lány: Hm... néha. És az az igazság, csak azért, mert már tudom, hogy mit hova tesz ilyenkor.

Apa: Így van, én sem szoktam lelkesedni azért, ha a szobámban rendet akar csinálni. És biztos vagyok benne, másképp gondolkodunk arról, milyen az én szobámban a „rend”.

Lány: És mi ketten, te meg én ugyanarra gondolunk, amikor a rendről beszélünk?

Apa: Kétlem, kicsikém. Kétlem.

Lány: De mégis, apa, hát nem furcsa ez? Ha a rendetlenségről van szó, mindenki ugyanarra gondol, ha meg a rendről, akkor mindenki valami másra. Végül is a „rendes” a „rendetlen” fordítottja. Nem?

Apa: No, ez nem ilyen egyszerű. Kicsit vissza kell mennünk az elejére. Azt kérdezted: miért lesz a dolgok között mindig rendetlenség? Aztán gondolkodni kezdtünk, tettünk néhány lépést előre, és most ezek alapján át kell fogalmaznunk a kérdést: „Miért kerülnek a dolgok olyan állapotba, amit Cathy rendetlenségnek mond?” Érted, miért fordítottam a kérdésem?

Lány: Igen... azt hiszem. Mert ha én „rendesnek” látok valamit, más meg mást lát annak, akkor nekem az ő rendje rendetlenségnek fog tűnni... de ha mi jobban egyeznénk abban, hogy mit látunk rendetlenségnek, akkor...

Apa: Ez biztos. Mégis, tudunk kéne, te mit nevezel rendnek. Hol szokott lenni a vízfestéked, amikor rendben a helyén van?

Lány: Itt, a polcnak ebben a sarkában.

Apa: Igen. És ha most arrébb teszem?

Lány: Nem, akkor nincs a helyén.

Apa: És ha most át teszem a polc másik végébe, így ni?

Lány: Nem, nem az a helye. Mindenképpen itt jobbra

A „Bateson” hívószóra az obligát asszociáció: kettős kötés. A hetvenes évek pszichológus-tojásai álmukban is fújták a szkizofréria eme elméletének két- (esetleg négy) mondatos összefoglalását: az anya szándékos közlései a gyermek iránti szeretetről szólnak, a nem szándékos, metakommunikatív közlések azonban elutasítják őt, minek következtében az illető becsavardik. A dolog persze nem ilyen szimpla, mint ahogyan Bateson életműve sem szorítható sémákba. Batesont mindenki idézte és idézi, aki valamit ad ma-

gára, ha kommunikációról ír vagy beszél, olvasni viszont csak a szorgalmas keveseknek adatott meg, akik nekigyürköztek az angol szövegeknek. Magyarul sokáig leginkább csak a hazai és kelet-európai szerzők hivatkozásai adtak hírt századunk innenső felének egyik legdúsabb fantáziájú társadalomkutatójáról, aki Freudhoz hasonlóan biológusnak indult, és a létező jelenségek közti kapcsolatok szerkezetének megértésére való törekvés vezette el az antropológiához, a pszichológiához és a filozófiához. Episztemológiai el-

kell lennie, és nem a túloldalon, ahová tetted.

Apa: Ahá, szóval teljesen jobbra, egészen a helyén.

Lány: Igen.

Apa: Hát akkor azt lehet mondani, nagyon kevés olyan hely van, ahol a vízfesték a „rendes” helyén van.

Lány: Csak egy olyan hely van.

Apa: Nem, szerintem inkább nagyon kevés. Mert ha egy egészen picit arrébb tolom, éppencsak ennyire, attól még a helyén marad.

Lány: Hát jó, legyen, de csak egy icipicit.

Apa: Tehát van még néhány hely, ami nem számít rendetlennek, csak éppen nagyon-nagyon kevés. És ha most a plüssmacidat nézzük? Vagy a babádat, vagy az Óz varázslót? Vagy a pulóveredet, vagy a cipőidet? Ez minden dologra igaz, nem? Mindennek csak nagyon-nagyon kevés olyan helye van, amire azt mondhatod, hogy az az ő sajátja rendes helye.

Lány: Igen, kivéve az Óz varázslót, az bárhol lehet a polcon. És tudod, mi jutott még eszembe? Utálok, ha a könyveim összekeverednek a te könyveiddel meg a mamáéival.

Apa: Igen, Tudom. (Csend.)

Lány: Apa, nem fejezted be. Miért kerülnek a dolgaim olyan állapotba, amit én rendetlennek látok?

Apa: Dehogynem, már befejeztem. Azért, mert sokkal több olyan hely van, amit „rendetlennek” tartasz, mint amennyit „rendesnek”.

Lány: De apa, hiszen ez nem is ok.

Apa: De igenis, egyike az okoknak. Sőt, az az igazság, ez az egyedüli és legfontosabb ok.

Lány: Apa, ne bolondozz már!

Apa: De, én ezt komolyan így gondolom. Ez az ok, és minden tudomány tartja is magát ehhez a gondolkodáshoz. Vehetünk másik példát is. Ha ide a tálcára teszek egy kevés homokot, a tetejébe meg porcukrot szórok, és az egészet összekeverem egy kiskanállal, akkor, ugye, a cukor és a homok összekeveredik?

Lány: Igen. De a „rendetlenségéről” áttértél az „összekeveredésre”. Ez helyénvaló?

Apa: Hm... gondolkodom rajta... és nagyon is úgy hiszem, hogy igen, mert találhatunk például olyan valakit, aki azt gondolja, hogy a dolog úgy van leginkább rendjén, hogy az összes homok a cukor alatt van. Sőt, úgy is mondhatnám, én akarom azt, hogy a dolgok így-és-így legyenek.

Lány: Hm...

Apa: Itt van még egy példa. Néha olyan feliratozást lehet látni egy filmen, hogy az ABC betűi a vetítésvásznon sza-

naszét vannak, teljes összeviasságban, némelyik betű akár a feje tetején is állhat. Aztán a betűk mozogni kezdenek és végül összeállnak, és ott van a film címe.

Lány: Igen, ezt már láttam, a DONALD KACSA volt.

Apa: Itt most nem az a fontos, hogy abban a filmben milyen szó áll belőlük össze. Most az a fontos, hogy valami kavargó dolgot láttál, ami, ahelyett, hogy még zavarosabbá lett volna, egyszer csak kezdett összeállni egy bizonyos renddé. És a végén létrejött egy alakzat, amiben az emberek többségének megegyezése szerint valami értelmet lehet már találni.

Lány: Igen, igen, de tudod...

Apa: Nem, nem tudom. Csak azt próbálom mondani, hogy a valódi világban így soha nem történnek dolgok. Csak a moziban van az, hogy...

Lány: De apa...

Apa: ...hogy az ember így összekeveri a dolgokat, és azok később mégis nagyobb rendet és értelmet sugároznak, mint amilyet korábban mutattak.

Lány: De...

Apa: Kérlek, most az egyszer engedj végigmondani. A moziban ezt pont fordított úton érik el. Először is kirakják egymás után, ahogy kell, a DONALD betűit, elindítják a kamerát, és ezután kezdik mozgatni, keverni a betűket a táblán.

Lány: Ó, apa, én ezt tudtam, és már mióta el akartam mondani... És aztán, amikor levetítik a filmet, visszafelé forgatják, hogy úgy látsszon, mintha előbb lett volna, ami később történt. Ahhoz, hogy ez sikerüljön, visszafelé kell levetíteni a filmet. Apa, de miért így csinálják?

Apa: Ó, édes istenkém!

Lány: Miért kell visszafelé forgatni a filmet?

Apa: Nem, erre most nem válaszolok. Most az volt a kérdés, hogy mi a rendetlenség.

Lány: No jó, de ne felejtse el. Egyszer majd elmondod ezt a dolgot a kameráról.

Apa: Oké, majd máskor. Hol is tartottunk? Arról beszéltünk, hogy a dolgok a valóságban sohasem alakulnak visszafelé. És azt próbáltam megmutatni, van magyarázat arra, hogy egy meghatározott módon alakulnak, feltéve, ha ki tudjuk mutatni, hogy ez az átalakulási mód a leggyakoribb.

Lány: Dehát ez képtelenség!

Apa: Nem mondanám. Vegyük újra: csak egyetlen módon lehet a DONALD-ot leírni. Így van?

Lány: Igen.

Apa: Helyes. És ezer meg ezer különféle módja van annak, hogy a DONALD hatféle betűjét elhelyezzük egy táblán. Jól mondom?

gondolásai erőteljes hatással voltak az antropológiára, az alternatív kultúra kialakulására, a humanisztikus pszichológiára, a filmesztétikára.

Apja, William Bateson, kutató biológus volt, aki úgy vélte, hogy a természetes szelekció nem lehet az evolúció kizárólagos meghatározója, és a variációk fellépése nem lehet véletlenszerű. Ezért az állatok és növények morfológiájában megmutatkozó szimmetriával és szelvényezettséggel foglalkozott, mivel éppen ezek variálódásában vélte megragadni a vizsgált jelenséget. Tőle ered a „genetika” terminus. Fia későbbi értelmezése szerint azt kívánta bizonyítani a múlt századi biológia keretei között, hogy a szervezetek fejlődését kibernetikai, szervezeti és kommunikációs korlátok határolják be. Gregory első közleményét apjával együtt írta,

a Journal of Genetics-ben jelent meg 1926-ban, és a vereslábú fogolyamadár bizonyos aberrációiról szolt.

Első feleségével és munkatársával, Margaret Mead-del antropológiai terep-munkát végzett Balin és Új-Guineában. A vizsgált népcsoportok társadalmi struktúrájának, kultúrájának, értékrendjének és tipikus karakterének összefüggéseit firtatta.

Vizsgálódásait kiterjesztette olyan kulturális termékek elemzésére mint a filmek: 1943-ban például egy, a Hitlerjugend-ről szóló filmről szóló tanulmányt publikált. A film Bateson felirataival ellátott kópiája ma is megtalálható a Modern Művészeti Múzeum filmtárában. Alaposan ismerte a pszichoanalitikus elméleteket, és kultúr-antropológiai munkáiban felhasználta azok (főként Jung) fogalmi kereteit.

Lány: Igen. Bizonyos betűk lehetnek fordítva is?

Apa: Igen, ugyanolyan összevisszaságban, mint a filmben. Sőt, még ezer meg ezer féle keveredésük elképzelhető azon kívül is, mint amit ott láttál. És eközben csupán csak egyetlen egy DONALD.

Lány: Ez igaz. De ugyanezekből a betűkből azt is összerakhatjuk, hogy OLD DAN.

Apa: Ez most nem fontos. A filmgyártók nem akarják, hogy OLD DAN legyen. Ők csak a DONALD-ot akarják.

Lány: Miért?

Apa: Nem tudom. Egyáltalán, vigye az ördög a filmgyártókat!

Lány: Dehát te hoztad először szóba őket...

Apa: Igen, de kizárólag azért, hogy el tudjam magyarázni neked, hogy a dolgok úgy történnek meg, ahogy megvalósulásukra a legnagyobb a valószínűség. És most késő van, indíts az ágyba lefeküdni!

Lány: De apa, hiszen még nem fejezted be, hogy a dolgok miért... miért aszerint történnek, aminek a legnagyobb a valószínűsége.

Apa: Ez így van, de akkor ne akarjunk egy fenéssel két lovat megülni. Az egyik éppen elég nekünk. Azon kívül torkig vagyok a DONALD-dal. Inkább vegyünk egy másik példát, a fej-vagy-írás játékot.

Lány: Papa? Még mindig arról beszélsz, amiről az elején? Hogy miért válnak mindig rendtlené a dolgok?

Apa: Igen.

Lány: És az, amit mondani akarsz, ugyanúgy igaz a fej vagy írásra, meg a DONALD-ra, meg a homokkal kevert cukorra és a festékes dobozomra?

Apa: Igen.

Lány: Akkor jó. Csak tudni akartam, ez minden.

Apa: Hát lássuk, ha engeded végigmondani. Vegyük újra a homok és a cukor esetét, és tegyük fel, valaki úgy gondolja, hogy a dolog „így helyes”, vagy „akkor van rendjén”, ha a homok a cukor alá kerül.

Lány: Fontos, hogy az a valaki eleve így gondolja, még azelőtt, hogy elmondanád neki, valójában hogyan is keverednek össze a dolgok az összeöntés után?

Apa: Igen, pontosan erről van szó. A többiek elmondják, mire számítanak, mi fog történni, aztán és megmondom nekik, hogy ez nem úgy lesz, mert számtalan dolog közbejöhethet. És közben tudom, hogy sokkal több esély van arra, hogy a sok egyéb lehetőség közül valósuljon meg valamelyik, mint pont az az egy a ritkák közül, amire ők számítottak.

Lány: Akkor te olyan vagy, mint egy öreg bookmaker, aki arra akarja rávenni az embereket, hogy fogadjanak az összes többi lóra, szemben azzal az eggyel, amire és fogadtam.

Apa: Pontosan. Arra biztatom őket, fogadjanak arra, amit ők rendezett módnak gondolnak, miközben magam tudom, hogy a rendezetlen módoknak szinte végtelen száma van, és a dolgok végül mindig összekavarodnak és rendezetlenné válnak.

Lány: De miért nem ezzel kezdted az elején? Ebből rögtön megértettem volna.

Apa: Elhiszem. Mostmár mindegy, és itt az idő lefeküdni.

Lány: Apa, miért háborúznak a felnőttek, ahelyett, hogy háborúsdit játszanának, mint a gyerekek?

Apa: Nem, nem, befelé az ágyba. A háborúról majd máskor fogunk beszélgetni.

A franciák miért...?

Lány: Apa, a franciák miért hadonásznak a kezükkel?

Apa: Tessék?

Lány: Úgy értem, amikor beszélnek. Miért hadonásznak mindig így a kezükkel?

Apa: No és te miért szoktál mosolyogni? Vagy miért dobolsz néha a lábaddal?

Lány: Apa, dehát ez nem ugyanaz. Én nem hadonászok úgy, ahogy a franciák szoktak. És azt hiszem, hogy ők nem is tudják abbahagyni, nem igaz?

Apa: Fogalmam sincs róla. Abbahagyni talán nehéz lehet... Te talán tudod irányítani, hogy ne mosolyogj?

Lány: Csakhogy és nem mosolygok egyfolytában. És csak akkor nem tudom megállni, ha éppen nevetgetnékem van. De nincs egyfolytában nevetgetnékem. És ekkor nem is nevetek...

Apa: Igaz. De egy francia sem hadonászik mindig egyformán a kezeivel. Egyszer így csinálja, egyszer úgy, máskor meg, azt hiszem, egyáltalán nem is hadonászik.

Apa: És neked mi jut eszedbe, ha látod? Már ha látsz hadonászni egy franciát?

Lány: Hát, hogy olyan komikus. De nem hiszem, hogy egy másik francia ugyanilyenek találja. Végte is nem láthatják egymást egyfolytában mulatságosnak. Legfőképpen akkor, ha netán abbahagynák, nem igaz?

Apa: Talán így van, de ez nem ilyen egyszerű. És még mi jut eszedbe, ha látod őket?

Lány: Olyanok, mintha mindig izgatottak lennének...

Apa: Tehát „mulatságosak” meg „izgatottak”.

Lány: Tényleg olyan izgatottak mindig, mint amilyenek látszanak? Ha én földobtam vagyok, táncolni szoktam, vagy énekelni, vagy orron legyintek valakit... De ők csak

1942-ben ismerkedett meg a kibernetika alapjaival, a háború után részt vett a legendás Macy Kibernetikai Előadásokon. Egyik könyvének előszavában megírja, milyen nagy hatással voltak gondolkodására Warren McCulloch, Norbert Wiener és John von Neumann-Neumann János. Amit elsajátított, nyomban alkalmazni akarta az antropológiára, majd a pszichiátriára. A „kommunikáció” kifejezés először egy 1944-es cikkében jelenik meg, amely a „Pidgin-English és a kultúra-közi kommunikáció” címet viseli.

1949 és 1962 között a legendássá vált kaliforniai Palo Alto-i tudományos iskola egyik törzstagja volt. Ehhez a csoporthoz olyan jelentős kutatók tartoztak, mint D. Jackson, J. Haley vagy Watzlawick, akik a Mindennapi kommunikáció pragmatikája című alap-művel kerültek

be a tudománytörténetbe. 1951-ben jelent meg Batesonnak Jurgen Reusch-hel közösen írt műve a „Kommunikáció a pszichiátria társadalmi mátrixa”. Batesont mindenekelőtt a paradoxonok természete foglalkoztatta. Az ötvenes évek elején kezdte meg a hagyományos episztemológia felforgatását (amit aztán a fizikus Frijof Capra folytatott évtizedekkel később, s lett a humán ökológia másik nagy gurujává).

Palo Alto-ban egy veterán-kórház elmeorvosai, San Francisco-ban pedig egy művészeti szakiskola diákjai számára tartott előadásokat. Véleménye lesújtó lévén az amerikai iskolarendszerről (mellesleg erről a kérdésről is publikált elemzéseket), felfogását a megszokott tudományos közlemények mellett olyan formába öntötte, amelyet a filozófiailag iskolázatlan elmék is könnyen

egyfolytában hadonásznak. Nem, nem hiszem, hogy csakugyan mindig izgatottak volnának.

Apa: És csakugyan mulatságosak mindig, ahogy mondtad? Egyáltalán, neked vajon miért támad kedved táncolni, énekelni, vagy orron legyinteni valakit?

Lány: Óh!... Hát csak. Mert épp úgy érzem magamat.

Apa: Akkor lehet, hogy a franciák is „csak úgy” hadonásznak a kezükkel.

Lány: De az lehetetlen, hogy így érezzék magukat egyfolytában. Ez egyszerűen lehetetlen.

Apa: Azt mondd ezzel, hogy egy francia ember, miközben hadonászik a karjával, nem ugyanazt érzi, mint amit te éreznél, ha te hadonásznál. Hát ebben biztos igazad van.

Lány: De akkor mit érez egy francia ember?

Apa: Oké, gondoljuk végig. Tegyük fel, te éppen beszélgetsz egy franciával, az meg hadonászik egyfolytában, és a beszélgetés kellős közepén, valami kapcsán, amit épp mondtál neki, hirtelen abbahagyja a hadonászást, és már csak beszél, anélkül, hogy csinálna valamit a kezeivel. Akkor mire gondolnál? Hogy mostmár nem mulatságos, vagy hogy egyszerűen abbamaradt az izgatottsága?

Lány: Nem, nem, inkább megijednék. Arra gondolnék, hogy valami bántót mondhattam neki, és most megharagudott.

Apa: Igen, lehet, hogy igazad is volna.

Lány: Tehát akkor erről van szó. Amíg haragszanak, nem hadonásznak.

Apa: Várjunk csak. A kérdés végtére is az, mit jelezhet egy francia a másiknak azáltal, hogy hadonászik a kezével. És a válasz egy részét már tudjuk: arról szól ez a jelzés, amit érez a másik iránt. Olyasmit közöl, hogy valójában nem haragszik, és hogy szeretne és kész olyannak mutatkozni, amit te „mulatságosnak” látsz.

Lány: Dehát ez képtelenség. Képtelenség, hogy pusztán csak azért tegyen ilyen különös erőfeszítéseket, hogy annak a másik alaknak előre jelezze, hogy majd, ha már nem fog hadonászni, ez azt fogja jelenteni, hogy haragszik.

Apa: De ő ezt nem tudja. Csak akkor van így, ha...

Lány: Ez így képtelenség. Én nem azért szoktam mosolyogni, hogy te tudjad, hogy ha már nem mosolygok, akkor majd haragudni fogok rád.

Apa: De igen, sőt, én azt gondolom, részben épp ez az értelme annak, hogy az ember mosolyog. És sokan vannak, akik kizárólag csak azért mosolyognak rád, nehogy azt gondold, hogy haragszanak, holott valójában...

Lány: Az más. Az csak egy hazug arckifejezés. Mint a pókerarc...

befogadhattak. Elragadóan szellemes, csattanós, rövid írásaiban a mindennapi élet és a természet triviális jelenségeiben rejlő paradoxonokat fejtette ki. Sokat foglalkozott a metaforával (ami azután a nyolcvanas évek sláger-témájává vált). Stílusára is jellemző a metaforák gyakori alkalmazása.

Az ökológia először a hetvenes évek elején tűnik fel írásaiban. Nem csak filozófiai szempontból foglalkoztatja, hanem antropológusi tapasztalataira támaszkodva konkrét elemzéseket is készít, többek között New York város ökológiai átstrukturálásának szükségességéről és lehetőségéről.

A „metalógusok”, melyekből kettőt olvashatnak most a 3.Part-ban, „Az elme ökológiája” (Steps to an Ecology of Mind) című, elhíresült kötetben jelentek meg, 1972-

Apa: Pontosan.

Apa: Oké, hol is tartottunk? Úgy mondtad, semmi értelmét nem látod annak, hogy a franciák ilyen erőfeszítéseket tegyenek pusztán csak azért, hogy folyamatosan jelezzék egymásnak, hogy se nem bosszankodnak, se nem haragszanak. De végtére is miről szoktak általában szólni a beszélgetések? Úgy értem, az amerikaiak között.

Lány: Egy csomó dologról: a base-ball-ról, a fagyaltokról, kertről, játékokról... Az emberek másokról vagy magukról beszélnek, vagy azokról az ajándékokról, amit karácsonyra kaptak.

Apa: Igen, igen, de aki hallgatja a másikat? Úgy értem, persze, beszélnek a base-ball-ról, a kertekről. De vajon ki is cserélik az információkat? És ha igen, miféle információkat?

Lány: Hát persze. Amikor te megjössz a horgászatból, és én megkérdezlek, hogy mit fogtál, te meg azt válaszolod, hogy „semmit”, nos, én nem tudnám ezt meg, ha nem mondanád.

Apa: Hm. Lássuk csak, ha már szóba hoztad a horgászatot – olyan téma ez, ami elég érzékenyen érint. Tehát tegyük fel, hogy amikor rákérdezel erre, megszakad a beszélgetésünk, beáll egy pillanatnyi csend, és ez a csend azt fogja jelezni neked, hogy nem vagyok tréfás kedvemben annak kapcsán, hogy nem fogtam semmit. Ez pontosan az az eset, mint amikor egy francia leáll a hadonászással, mert bosszantják.

Lány: Bocsáss meg apa, dehát te mondtad, hogy...

Apa: Nem kell bocsánatot kérni... Bármennyire is tudom, mekkorák az esélyeim a halfogással, attól még holnap újra el fogok menni horgászni...

Lány: De azt mondtad, hogy minden beszélgetés magában foglal egy olyan jelzést a másik ember felé, hogy nem viseltetünk egymás iránt haraggal...

Apa: Ezt mondtam volna, én? Nem, nem minden beszélgetés, csak a legtöbb. Néha, amikor egy beszélgető pár nagyon oda szeretne figyelni egymásra, több történhet szívélyes és jóindulatú pillantás-váltásoknál, sőt az információcserénél is több... Felfedezhetnek egymásban olyasvalamit, amire korábban egyikük sem gondolt volna. Mégis a beszélgetések legnagyobb részében inkább egy olyan puhatolozás történik, nem haragszik-e a másik vagy valami efféle. Az emberek úgy vannak együtt, hogy folyamatosan baráti jelzéseket tesznek egymásnak, ami persze néha hazugság. Végtére is mi történik akkor, amikor semmit nem szólnak egymáshoz? Nagyon kellemetlenül érzik magukat.

Lány: Dehát végeredményben ez is információ! Úgy értem, így arról informálják egymást, hogy nincsen közöttük harag.

ben, amelyet azóta minden évben kiadnak. Utolsó kötete 1979-ben jelent meg Mind and Nature A Necessary Unity (Elme és természet szükségszerű egysége, címmel, melyben munkássága végső tanulságait vonja le.

Bateson egész munkássága interdiszciplináris természetű, de nem egyszerűen a különböző tudományterületek közti információcsere értelmében, hanem amennyiben olyan patterneket, sémákat tár fel, melyek sokféle területen egyaránt érvényesek – a holisztikus világlátásnak és megismerésnek szinte prototípusát adja.

Gregory Bateson 1904-ben született, és 1980-ban halt meg.

Miró Kiss Ida

Apa: Igen, biztosan. De ez nem ugyanaz a fajta információ, mint például az a közlés, hogy „a macska a lábtörőn fekszik”.

Lány: Apa, miért nem lehet megmondani egész egyszerűen egymásnak, hogy „nem érzek rosszindulatot irántad”, amihez aztán tartani lehetne magunkat?

Apa: Ah! Hát látod, elérkeztünk a valódi problémához! A helyzet az, hogy más dolog gesztusok útján érintkezni, és megint más, ha ezeket a gesztusokat megpróbáljuk egyszerűen lefordítani szavainkra.

Lány: Ezt nem értem.

Apa: Azt akarom mondani, hogy a haragunkról szóló egyszerű szavaknak nincsen semmilyen összemérhetősége azzal, amit a gesztus, a hanglejtés kifejezhet.

Lány: De apa, hanglejtés nélküli szavak nincsenek is, nem igaz? Sőt, ha valaki a lehető legkevesebb hanglejtést használja, a többiek érezni fogják, hogy visszafogottabb, és hát ez is a hanglejtés egyik formája.

Apa: Igen, csakugyan. Erre utaltam az előbb a gesztusok kapcsán: a franciák úgy is közölhetnek egymással valami különlegeset, hogy egyszerűen csak leállnak a gesztikulálással. De nézzük csak, mit is jelenthet az az állítás, hogy az „egyszerű szavak” soha nem hordozhatnak olyan üzenetet, amelyet a gesztusok tartalmaznak, ha egyszer olyasmi, hogy „egyszerű szavak”, nem is létezik?

Lány: Miért ne, a szavak lehetnek leírva is.

Apa: Nem, nem lehet így kikerülni a kérdést: mert a leírt szavaknak is van bizonyos ritmusa meg harmóniája. Kétségtelen tény, hogy „egyszerű szavak” nincsenek. Csak gesztusok, vagy intonáció, vagy valami más efféle által kísért szavak vannak. Fordítva viszont elég gyakori, hogy szavak nélküli gesztusokkal találkozunk.

Lány: Papa, amikor az iskolában franciául tanulunk, mi-

ért nem tanítják meg ezt a kézzel való gesztikulálást?

Apa: Nem tudok erről semmit mondani, legalábbis semmi okosat... Valószínűleg ezért is van, hogy a nyelvtanulást az emberek nehéz dolognak tartják.

Apa: Mindent összevetve ez is csak egyfajta korlátolt-ság. Mármost az a gondolat, hogy a nyelv szavakból álló jelenség volna, ez képtelenség. És szamárságot mondtam akkor, amikor azt állítottam, hogy a gesztusokat nem lehet lefordítani „egyszerű szavakra”, mert nemléteznek „egyszerű szavak”. A szintaxis, a nyelvtan és minden efféle fogalom csak abszurditás, és mind azon az ideán nyugszik, hogy léteznek „egyszerű szavak”, a valóság pedig az, hogy semmi ilyesmi nem létezik.

Lány: De papa...

Apa: Azt mondom neked, a nulláról kell újratekdenünk, abból kiindulva, hogy a beszédnyelv elsőként és mindenekelőtt gesztusok rendszere. Elvégre az állatok nem is rendelkeznek egyébbel, mint gesztusokkal, meg hanglejtésekkel – a szavak későbbi találmányok. Jóval későbbiek. És még később találták ki az iskolaigazgatókat.

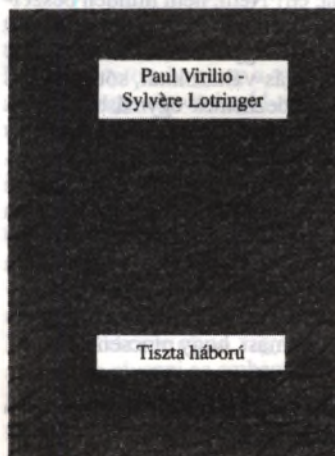
Lány: Papa?

Apa: Igen.

Lány: Jó volna, ha az emberek elhagynák a szavakat, és újra elkezdenék csak gesztusokkal érintkezni?

Apa: Nem is tudom. Ha így lenne, nyilván nem lennénk képesek, mint most mi, ilyen beszélgetésekbe bonyolódni. Ugatni tudnánk csak meg nyávogni, hadonászni a kezünkkel, nevetni, röhögni vagy sírni. Hát bizony furcsa világ lenne: az élet olyan baletthez hasonlítana, ahol a táncosok maguk adják a kísérőzenét.

dr. Fórián Szabó István fordítása

PAUL VIRILIO–SYLVERE LOTRINGER:

Tiszta háború

(Balassi Kiadó, 154 oldal, 198 Ft)

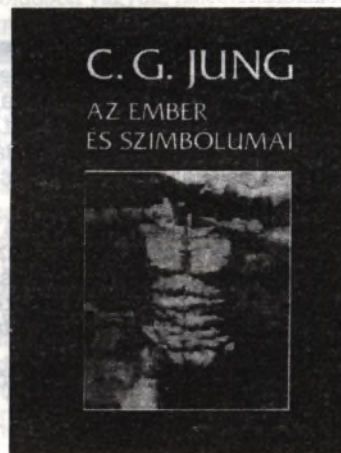
„Ezelőtt úgy volt, hogy el kellett indulni ahhoz, hogy megérkezzék az ember. Ma a dolgok megérkeznek, mielőtt az ember elindulna. Érdekes kérdés, hogy mire fogunk várni akkor, amikor majd nem kell már várnunk ahhoz, hogy megérkezzünk. Szerintem azt fogjuk várni, hogy megérkezzék az, ami marad.”

C. G. JUNG és munkatársai:

Az ember és szimbólumai

(Göncöl Kiadó, 330 oldal, 449 Ft)

Lényeglátó és tömör összefoglalását adja századunk egyik legnagyobb hatású pszichológusa, Jung gondolatrendszerének. „A modern ember nem érti, hogy „racionalitása” – mely lerombolta azt a képességét, hogy az isteni szimbólumokra és eszmékre reagálni tudjon – milyen mértékben szolgáltatta ki őt a pszichikus „alvilágnak”. Megszabadult – vagy legalábbis úgy hiszi, hogy megszabadult – a „babonától”, de ennek során veszélyes mértékben elvesztette spirituális értékeit. Morális és szellemi hagyományai felbomlott, s ennek a rombolásnak az árát, a világméretű káoszt és tudathasadást, csak most fizeti meg.”

Egyébként...

A városban, ahol akkor éltem, a társadalmi befogadatlanság egyik formájának számított a családi meghívás. Velem is megesett, hogy feleségestül meginvitáltak. Egyszer, túl a vacsorán, a szokásos koccintásokon, már a vendéglátó saját termésű borának kortyolgatása közben, szinte gyengéd és a gyanúsítás alól felmentő összekacsintással a házigazda megjegyezte:

– Tudod, egy ideig azt hittem, zsidó vagy. Egyébként nekem mindegy...

Akármit tesz ilyenkor az ember, a szégyen és megszégyenítés, a szégyenkezés és megszégyenülés – minden fogalom zselettpenge-metszés – meg nem történtté nem tehető.

Miért jut eszembe B. bácsi és családja az ötvenes évekből? Az egyetlenek, akikkel a több családos társbérlet – az ötvenes évek „nagy találmánya”! – „konyhai osztályharcában” békésen kijöttünk egymással. Akik Mauthausenből tértek vissza. Aminek értelme akkor, gyerekként még nem, csak kamaszkortól kezd megvilágosodni. B. bácsi akkor még csak B. bácsi. Akinek temetésén, a nyolcvanas években a gyér számú gyászoló, gyülekezetben apám az egyetlen nem zsidó.

De még az asztalnál vagyunk, az ejtőzés épp szétfosló meghitt hangulatában. (E szétfoslást is még hányszor megélem...)

Igen, jöhetne a tüntető szolidaritás. Ha annak vagyok tekinthető – mi alapján, az arcomról? –, akkor vállalni kell, becsületből a közösséget, akár tüntetőleg is, tudomására hozva a kinevezőnek, s így leleplezve, hogy hamis ismérvek alapján ítélt. De ez a vállalás – túl azon, hogy kegyes család – velejéig hamis, mert az oda nem tartozás magabiztosságából származik. Könnyű az olyan lovagiasság, mely a lényegi sérthetlenségéből táplálkozik. Lelkiismeretnyugtató.

A visszautasítás viszont árulásszámba megy. Milyen könnyű is cáfolni a vélekedést, majd büszkén megvallani, hogy azt hirdetjük: ember és ember között nincs különbség. (Már hogyan volna, bár nem úgy, mint egyesek hiszik...) A közhelyek általános

igazságai általában csálnak, mert túl nagy hálószeleimen áthullanak a valóság apró talányai.

„Egyébként” őt nem zavarná? Az ilyen „egyébként” éppen a bagatellizáló szándékával vérforraló, ezért kell tőle óvakodni. Az emberiség történetében a nagy leszámolásokat szokták ilyen félvállról indítani. („Ceterum censeo Carthaginem esse delendam...”) Mintha az ilyen ügyekre az „egyébként” pimasz nagyvonalúsága alkalmazható volna. A szabatos álszenvtelenség.

De még mindig nincs válasz arra, miért kellett zavartan kiigazítani a vendéglátó tévedését. Ha nincs különbség, akkor sem ítélni, sem mentegetőzni nem kell. S miért én vagyok zavarban, miért nem ő?

Milyen nehéz megszólalni is, meg hallgatni is! Mert azt hitted – ma már tudod, ez tévedés – a megnevezés is, „zsidó” – érzékenységet sért. Naivitás. Primitív tabu-érzés. Civilizációnk szégyene, hogy törzsi gondolkodási formákat éleszt fel a huszadik században.

Megtagadhatom-e azt, akinek hisznek? Éppen mert ő előítéleteknek van kiszolgáltatva? Illyés gondolata – magyar az, aki annak vallja magát – hogyan értelmezhető e pillanatban? Lehet-e zsidó az, aki nem az?

A közösségvállalás és a vélekedés elutasítása egyként a latolgatás büntudatába ágyazódik. Meg kell szolgálnom a bűnhődést. E póre vallomással.

Míg szégyeneink vannak, ne legyen nyugalomunk. Elegendő ok a nyugtalanságra, hogy nyugalomunk a szégyentelenségnek van, a maguk öntelt biztonságában. Nem is „elegendő harc” kell ehhez, hanem méltóság.

A büntelenek büntudata vezeklés – mások helyett. A megváltáseszme, persze, örökre védett, de azért is örökkévaló, mert önbecsülésünknek kínál – minő profanizálása Krisztus küldetésének! – a hétköznapi helyzetekben betölthető szerepet. (A kor szálnalmasságát jelzi, hogy küldetés helyett szerepre kárhoztat.)

De amíg büntudat él, talán nincs elveszejtve az ember.

Két hagyomány története

*Pelágus az emberiség szerzetes és követői az emberi lélek jóságában hisznek,
míg Szent Ágoston tanítása az eredendő bűnről szól*

A jövőről alkotott elképzeléseink elárulják, hogy ma miben hiszünk, többek között hogyan vélekedünk az emberi természetről. Ha átlagos környezetvédőket, vagy gyártulajdonosokat megkérdeznénk, mi a véleményük az ember természetéről, döbbenet néznének. Tudom, mert már próbáltam! Ha azonban azt mondanánk, beszéljenek arról, hogyan tehetnék jobbá a világot, mindjárt körvonalazódna az emberi természetről alkotott képük. A vélemények nagy vonalakban két hagyományos nyugati modellre vezethetők vissza: a peláguszi és a szent ágostoni elképzelésre. Ezek a modellek mélyen gyökereznek a keresztény kultúrában, és küzdenek az emberi lélekért több, mint 1600 éve.

Az egyik megközelítés a IV.-V. században élő brit szerzetes, Pelágus tanításából származik. Számos könyvében és nyilvános vitákon érvelt amellett, hogy az emberi természet alapjában véve jó. Közben vallotta, hogy az ember alapvetően jó, felismerte azt is, hogy félrevezethetőek vagyunk, és ilyenkor gonoszul cselekszünk. Keményen támadott minden olyan elképzelést, amely szerint az ember nem felelős tetteiért, legyenek azok jók, vagy rosszak. Nem hitt abban, hogy Ádám bűne az emberiséget örökre megpecsételte. Szerinte minden ember büntelenül születik, így kötelességünk felelőséget vállalni saját tetteinkért. Pelágus modellje alapvetően optimista, és igyekszik az emberben levő legjobbat feltárni.

A másik felfogás Pelágus legnagyobb és legerősebb ellenfelétől, Hippói Szent Ágostontól származik. Szent Ágoston egy időben élt Pelágusszal, és őt ismerték el a vita hivatalos győztesének – ezért avatták Ágostont szentté, és nem Peláguszt! Szent Ágoston sokkal pesszimistábban vélekedett az emberi természetről. Úgy érezte, az első bűn megfosztotta az emberiséget erkölcsi tisztaságától és jóra való képességétől. Tanítása szerint a bűnbeesés óta minden ember a lelkében halálos bűnnel születik. Más szóval, mindannyian születésünktől fogva romlottak vagyunk.

Továbbá a bűn által örökösei lettünk Ádám engedetlenségének, így bizonyos értelemben értéktele-

nek vagyunk. Szent Ágoston úgy tekintett az emberiségre, mint egy „bűnhalmaz”-ra, Isten kegyelmére pedig, mint az egyetlen útra, mely által kiemelkedhetünk emberi természetünk menthetetlen erkölcsi kátyújából. Következésképpen Szent Ágoston úgy tartotta, hogy az ember soha nem képes saját akaratából jót tenni.¹

Ezért szentesítette a polgári hatalmat, mely szorította arra szolgál, hogy ellenőrzés alatt tartsa az embereket és legalább valamelyest civilizált viselkedésre kényszerítse őket, az ettől eltérő magatartást pedig az állam megbüntetheti. Úgy gondolta, az állam létezését Isten azért rendelte el, hogy ezáltal érzéket csepegtessen a bűnös emberiségbe a jó és rossz néhány fokozata iránt.

Pelágus és Szent Ágoston az emberi természetről alkotott kép végleit képviselik. Ennek ellenére sok ma működő környezetvédő mozgalomban – és társadalmi életünk más területein is – e két nézet mellett foglalnak állást, ha nem is teológiai, vagy filozófiai szakkifejezésekkel. Ilyen alapokról érvelnek egymás ellen azok, akik hiszik, hogy a környezetvédőknek az emberben levő „legjobb”-hoz kell fordulniuk, és azok, akik szerint törvényeket kell alkotnunk, hogy az embereket felelőssé tegyük környezetük iránt. Az alapkérdést azonban mindkét csoport figyelmen kívül hagyja, és azok is, akik a két véglet között gondolkodnak: mit értünk pontosan emberi természet alatt. Pedig az emberről alkotott képünk határozza meg, mit gondolunk arról, mit tehetünk az emberrel az emberért.

A környezetvédelem intézményei egyre inkább szükségesnek látják a törvény erejével biztosítani a környezetvédelmi szempontból elfogadható magatartást. Az emberi természetet morálisan semlegesnek, vagy inkább rossznak tartják. Szerintük az anyagi, vagy önérdelkség felállítás az egyetlen járható út, hogy az emberek eljussanak a környezetvédő gondolkodáshoz és viselkedéshez. Nem hiszik, hogy az emberi magatartás (Ádám bűne?) sokat tudna változni ösztönzés és korlátozások nélkül.

A környezetvédő mozgalom peremén lévő né-

¹ *mint később Palmer is látja, a dolog nyilván nem ilyen fekete-fehér, hiszen Szt. Ágoston mondta azt is: Qui te creavit sine te, non te salvabit sine te, vagyis: aki nélküled teremtett téged, nem üdvözít nélküled. (T.Cs. szerk.)*

hány szélsőséges csoport szintén ezt a nézetet vallja, de kissé eltérő okok miatt. Úgy érzik, hogy az emberi viselkedés olyan jóvátehetetlenül romlott és gonosz, hogy csakis kikényszerített változások menthetik meg a világot. Ezt a felfogást – teljesen helyénvalóan – zöld faszizmusnak nevezik. A környezetvédő mozgalmak mind- eddig sarokba szorították e nézet képviselőit, de az a gyanúm, a helyzet romlásával ez a gondolkodás egyre vonzóbbá válik.

Másrészről sok kisebb, hétköznapi emberekből álló környezetvédő csoport peláguszi nézeteket vall az emberi természetről. Munkájuk nagy része azon a feltevésen alapszik, hogy az emberek akarnak és tudnak változni, és képesek tisztán, becsületesen viselkedni. Hisznek az emberi fajban és az emberben rejlő lehetőségekben.

Jelentősebb intézményekben és tudományos körökben ritkán találunk ilyen reményt. Ezeken a helyeken a Szent Ágoston-i gondolkodás a meghatározó, így nem sok reményt fűznek ahhoz, hogy az emberek megváltoznak. Drasztikus, sőt drákói intézkedések bevezetését látják szükségesnek, vagy úgy

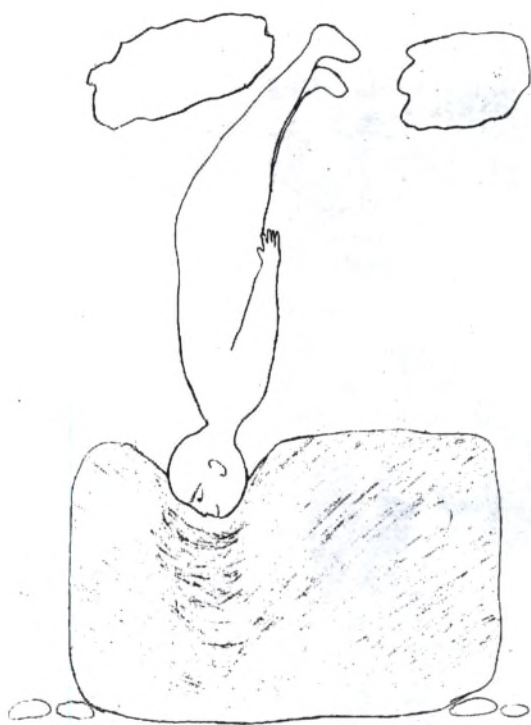
érezik, hogy már a végét járjuk, és csak idő kérdése, mikor változik a Föld pusztaságá. Ahol ilyen gondolatokat nem hangoztatnak, a csoport munkájának vizsgálata ott is megmutatja, melyik oldalon állnak.

Bár ez nem ilyen egyszerű. Sok esetben hivatalos szinten az Agostoni nézetet vallják, míg az aktív oldalon a peláguszi szemlélet jelentkezik. Azok a jelentősebb környezetvédő csoportok, amelyek nagy súlyt fektetnek a nevelésre vagy a tömegtájékoztatásra, rendszerint peláguszi vé-

leményen vannak az emberi természetről. Miért is bajlódna nekik neveléssel, ha azt gondolnák, az emberek képtelenek megváltozni?! Továbbá sok csoport, miközben hangoztatja, hogy a törvény ereje és korlátozások szükségesek politikájuk végrehajtásához, ezzel egy időben az emberek jobbik „én”-jéhez fordulnak, hogy anyagi alapot teremtsenek közösségeiknek.

(Részletek a szerző *Dancing to Armageddon* c. könyvéből a *Resurgance 1992/153* alapján. Martin Palmer a WWF vallási tanácsadója, és a Nemzetközi Vallási, Nevelési és Kulturális Konzultáció (ICO-REC) igazgatója.)

Rózsa Kriszta fordítása

Kőben

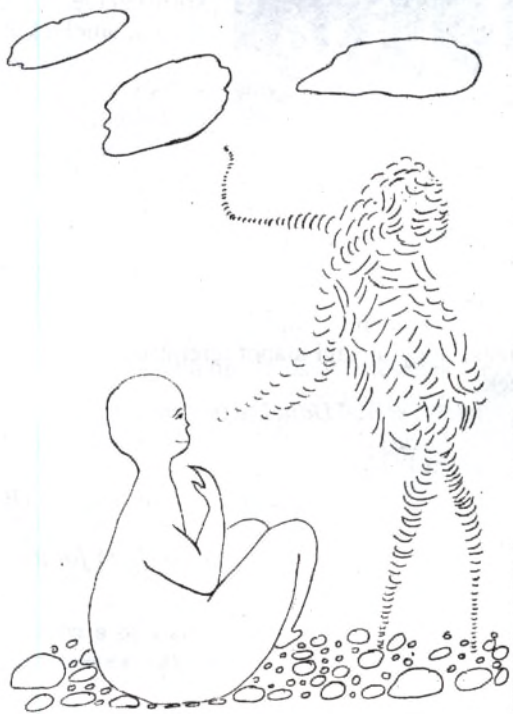
1972. II. 12.

1977. Fehér és Vágyó

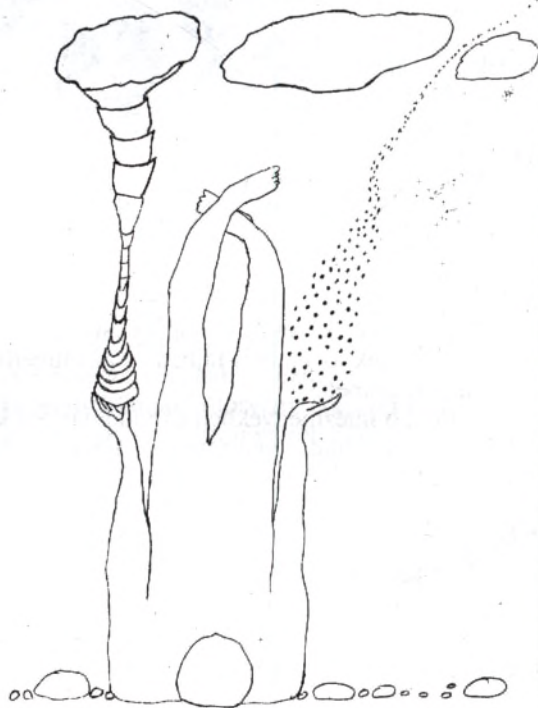
A 70. LÉVEGŐ

SZÁNTÓ ÉVA MUNKÁI

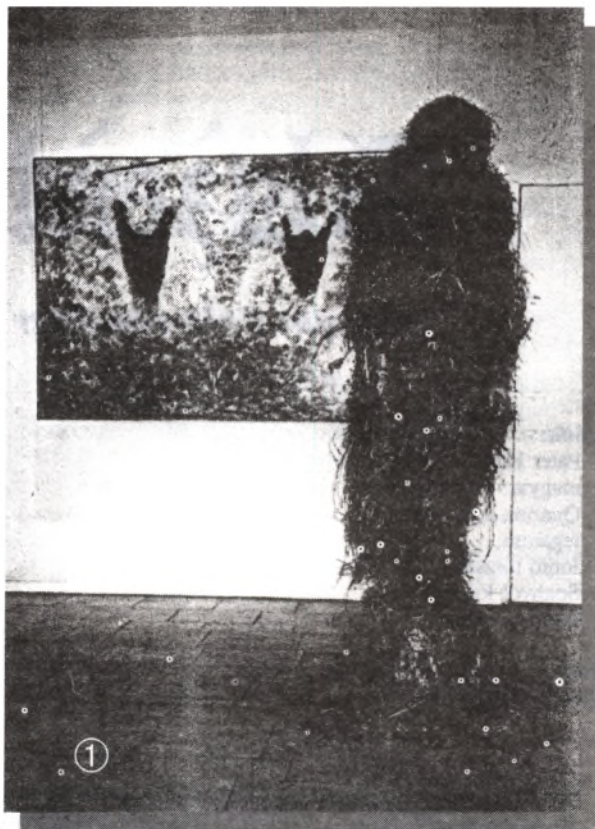
1979. 3. 4. Vágyó

ÖRÖK ÉP
SZERKEZÉS MŰKÖD. I.

1972. 5. 4. Művészet

GYERMEKTELISÉG

PERFORMANCES

1. ÉL, Műcsarnok – Dorottya utca., 1991.
2. LÁNGNYELV, Vác, 1992.
3. FÖLD, FMK, Bp., 1987.

A szent

Készült: F. Hochwelder

Szereplők:

Író,	Pater Kun,
Lukács evangélista,	magyar jezsuita
Don Pedro de Miura,	Querini, a Rendfőnök
a Jezsuita Rend	legátusa,
Vizitátora,	Indió törzsfő,
Alfonzo Fernandez,	Spanyol katonák,
a Rend Provinciálisa,	Indió házaspár.

Színhely:

folyómenti település Paraguayban

Író: Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Fritz Hochwelder vagyok, és a darabom elé mondanék néhány szót. (*Papírlapjait keresi.*) Bocsnát. Úgy látszik, saját szavaimmal kell. A címe: A szent kísérlet. A XVII. századba viszem vissza Önöket, amikor a Jezsuita Rend kísérletet tett arra, hogy létrehozza az Isten Országát. Úgy tűnt, hogy a 100 éves dél-amerikai kísérlet sikerül. 150 000 indiót telepítettek le az ún. redukciókban, indián telepeken. A redukciók – összesen mintegy 30 –, valóságos „boldogság szigetek” voltak a Parana és Uruguay folyók mellett, Brazília és Argentína területén. A jólétet, békét és védelmet jelentő redukciókba özönlöttek a spanyol nagybirtokosoktól elszökő indián rabszolgák – megkeresztelkedni. Persze az is nyilvánvaló, hogy a spanyol nagybirtokos urak nem nézték jó szemmel ezt. 1767. július 16-án megjelent Buenos Airesben a jezsuita provinciálisnál a királyi vizitátor... A drámát attól a pillanattól fogva látják, amikor az öt pontba foglalt vád mindegyikét a vizitátor maga is koholt vádaskodásnak minősíti. A XVII. századi szent kísérlethez csak ennyit...

Lukács: (*berobban és rákiált*) Nem volt szent kísérlet! Nem volt szent!

Író: (zavartan) Bocsnát, kicsoda Ön és miért mondja, hogy nem volt szent? És hogy kerül ide? (kínosan a kulisszák mögé nézve kérdezi) Ő is szerepel?

Lukács: Onnan tudom, hogy nem volt szent, mert én tanúja voltam az egyetlen és igazi szent kísérletnek. Megírója vagyok annak. Nem engedhetem, hogy megtevésszék őket (A nézőkre mutat.). Ez az eredeti kísérlet. (Átad egy Szentírást.)

Író: Micsoda?

Lukács: Igen, az evangéliumi Lukács vagyok, az antióchiai orvos, aki otthagytam a praxisom, amikor a Rabbi híret vettem. Elképesztő, hogy az Ő kísérletének ismeretében valami teljesen másfajta próbálkozást is szentnek nevezzenek! Én megtiltom ezt... a Mester nevében!

Író: Dehát én csak a történelmet írtam meg. Várjon, legyen szíves. (*Idegesen tekint a kulisszák felé.*) Ebben nem dönthetek egyedül. (*Kisiet, majd visszajön.*) Kedves Uram... kedves evangélista úr, – nem is tudom, hogy szólítsam – kérem Önt, ne szegje kedvét a szereplőknek. Foglaljon helyet (*bánásmódjából nem különböztethető meg, hogy nagy tisztelettel, vagy az őrültnek kijáró óvatossággal kezeli Lukácsot*) és állapodjunk meg abban, hogy ha súlyos ellenvetései vannak, bármely pillanatban közbeszólhat. De kérem, hadd kezdődjön a dráma. (*Dohogva kimegy hátrafelé, Lukács pedig jól látható helyen leül elől és figyel.*)

I. JELENET

(A Provinciális szobája)

Vizitátor: Világos. Az önök ellen emelt vádak hamisak.

Provinciális: Egy pillanatig sem kételkedtem, hogy az ön meg-nem-vesztegethető éleslátása kideríti az igazságot.

Vizitátor: Önök, Provinciális, nem engedetlenek a spanyol királlyal szemben.

Provinciális: Soha nem is voltunk.

Vizitátor: Önök nem nyomják el az indiánokat.

Provinciális: Elmondhatjuk, hogy államunk a világ azon kevés állama közé tartozik, amely nem elnyomáson alapul.

Vizitátor: Önök nem folytatnak uzorakereskedelmet.

Provinciális: A kihallgatott kereskedők ezt igazolták.

Vizitátor: Önöknek nincsenek ezüstbányáik, nem is halmoznak fel kincseket.

Provinciális: Redukciókban a pénzt nem ismerjük, magántulajdon nincs. A felesleggel a Rend gazdálkodik indiós népünk javára. Láthatta kérem, mi bebizonyítottuk, hogy sem a pénz, sem az arany nem alapja egy nép boldogságának.

Vizitátor: És mégis: újra és újra elhalmozzák önöket ilyen vádakkal.

kísérlet

drámája alapján

Provinciális: Ön, a királyi Vizitátor most végleg tisztáz bennünket. Ön...

Vizitátor: *(Kézmozdulattal)* Az ítélet már megvan. Spanyolországban ezeknek a rágalomnak ellenőrzés nélkül, vakon hitelt adtak. Pontról pontra ítéletet hoztak. Itt van, olvassa! *(Atnyújt egy levelet.)*

Provinciális: *(Elveszi, olvassa és a Vizitátorra mered.)*

Vizitátor: Olvassa!

Provinciális: „Mivel beigazolódt, hogy a jezsuiták Paraguayban elrugaszkodtak a koronánktól; mivel beigazolódt, hogy vallási ürüggyel az indió népek elnyomását és rabszolgaságát teremtették meg; mivel beigazolódt, hogy a bányák eltitkolásával gazdagodtak meg; mivel beigazolódt... *(felkapja a fejét)* Mivel beigazolódt?? Mivel beigazolódt?!!

Vizitátor: *(Elveszi tőle a levelet és nyugodtan olvassa tovább)*... megparancsolom a Mindenható által kezembe helyezett legfelsőbb hatalom erejével, hogy a Jézus Társaság valamennyi rendtagja a paraguay-i tartományt hagyja el és hogy minden javaikat kobozzák el. Kiadatott Buen Retiróban 1767. február 27-én. Én a király. *(Visszaadja az ítéletet a Provinciálisnak.)*

Provinciális: *(Higgadtan)* Az ítélet érvénytelen. A királyt félrevezették.

Vizitátor: *(Helyeslően)* A királyt félrevezették.

Provinciális: Mit óhajt tenni?

Vizitátor: Ezt az ítéletet nem tudom végrehajtani.

Provinciális: Ön felvilágosítja a királyt! Önt rendelte Isten államunk megvédésére!

Vizitátor: Én felvilágosítom a királyt. Rámutatok majd ezeknek a vádaknak az alávalóságára. De az önök államának, az önök államának vesznie kell!

Provinciális: Hogyan? Ön megvizsgálta és megállapította, hogy mi nem vétettünk igazságtalanságot, és most meg akar minket semmisíteni?

Vizitátor: Igazságtalanságot? Mindnyájan vétünk! Nincs állam, amely ne volna megrakva égbekiáltó igazságtalanságokkal. Ettől még nem dől össze egy állam. De az önök államát sokkal rosszabb dolgok terhelik.

Provinciális: Rosszabb dolgok terhelik?

Vizitátor: Önök jót képviselnek!

Provinciális: *(Diadallal)* Mi a jót képviseljük!

Vizitátor: És éppen ezért, mert a jót képviselik, ezért kell önöket elpusztítani. Könnyörtelenül, még az irmagjukat is kiirtani.

Provinciális: Hogyan? Józan észnél van Ön?

Vizitátor: Fantasztá volnék, ha mást mondanék! *(szünet)* Mit csináltak önök ott *(a térképre mutat)*, a pusztán és az őserdőben, ahova a spanyolok a lábukat sem tették volna be? A szeretet és igazságosság birodalmát. Önök haszon nélkül vetnek és aratnak, az indiók dicshimnuszát zengenek önökről – és megszöknek a spanyol földesuraiktól. Az önök termékeit széjjelviszik az egész világon, és egy németalföldi kereskedő beszélt így: „A jezsuiták teáit szeretettel ültetik, a spanyol rabszolgahajcsárokét gyűlölettel. Mindezt megérik a tea illatán, szerte a világon.” Így a spanyol kereskedők elszegényednek. Maguknál béke és jólét uralkodik, a spanyol anyaországban nélkülözés és elégedetlenség. Ezt az országot, amelyet ők vérükkel hódítottak meg, önök naggyá teszik – ölleltük. Önök kis nép ebben az államban, s a hatalmasok mégis reszketni kénytelenek, – az önök példájától! Ők háborúik árán terjeszkednek, maguk a békéjükkel. Ők zsugorodnak, önök gyarapszanak. Egy év múlva már 35 településük lesz. Néhány év és 70. Mennyi idő kell, hogy önöké legyen az egész kontinens? És ők? Csak tétlenül néznék? Bolondok volnának, ha nem kergetnék el önöket, amíg tehetik. Akármilyen indokkal, csak nem az igazi okra hivatkozva. Mindezt tudomására kell hoznom, és ha okosan akar cselekedni, rám hallgat. Én jót akarok önöknek. Menjenek innen! Annak a világbirodalomnak a nevében, amely

önöknek megengedte, hogy itt kulturális misszióval próbálkozzanak: ki innen! Ennek a kísérletnek amely számunkra veszélyessé válik, vége! V é g e !

Provinciális: Ez a kísérlet szent! Aki hozzányúl, Isten ellen vétkezik!

Vizitátor: Ne beszéljen vallásról ott, ahol érdekekre megy a játék!

Provinciális: Tiszteletben tartom Önt, mint királyunk küldöttét. Mi most az Ön rendelkezése?

Vizitátor: A telepítmények átadását önnek kell elrendelnie, Provinciális!

Provinciális: Nincs olyan hatalma a világnak, amely engem erre rákényszeríthetne!

Vizitátor: Az én hatalmam elég, hogy rákényszerítsem!

Provinciális: Tessék, próbálja meg!

Vizitátor: Ha vonakodik, betiltjuk az önök rendjét az egész spanyol világbirodalomban! Fontolja meg! Franciaországban és Portugáliában a Jézus Társaságot már betiltották. Mi meghagyjuk önöket az egész spanyol birodalomban, ha Paraguyból önként távoznak.

Provinciális: Szóval, ha szembeköpjük hivatásunkat, akkor ezzel elnyerjük az engedélyt, hogy gyakoroljuk ezt a hivatást. Számomra nem létezik ilyen mérlegelés. Különösen nem, ha zsarolni akarnak.

Vizitátor: Országom jólétéért minden eszközt megengedettnek tekintek.

Provinciális: Egy rendtartomány sorsáról csak a rend generálisa dönthet.

Vizitátor: Paraguay vagy a Rend, Páter Provinciális.

Provinciális: Adjon gondolkodási időt!

Vizitátor: Nem adhatok. Döntsön azonnal!

Páter Kun: *(gyorsan jön kintről)* Páter Provinciális! Egy híresztelés pánikba ejti embereinket. *(A vizitátorhoz)* Az ön katonái állítólag kijelentették, hogy a mi államunkat erőszakkal le fogják törni.

Vizitátor: Ez nem így van! Páter Provinciális!

Provinciális: *(Hallgat)*

Vizitátor: Páter Provinciális! Feleljen!

Provinciális: *(lassan)* De így van. Isten államát meg akarják semmisíteni.

Kun Várom parancsát az ellenállásra! Fegyverrel is megvédjük Isten államát!

Vizitátor: Gondolja meg, Alfonso Fernandez! Itt csak egy jog érvényes: a király joga!

Provinciális: Itt csak egy jog érvényes: Isten joga! És én most ennek a jognak a nevében: *(Lukács rémülten feláll)* Önt, don Pedro de Miura, foglyunknak nyilvánítom. Páter Kun, ön kezeskedik a Vizitátor őrizetéről!

Páter Kun Excellenciás uram, kérem a kardját!

Vizitátor: *(Egy pillanatig határozatlanul áll, aztán lassan kihúzza és átadja a kardját.)* És önök mondják, hogy ártatlanok?

Lukács: *(Első szavára állóképpé merevedik a jelenet)* *(haragosan – fájdalmasan)* Nem ártatlanok! Páter Provinciális! *(Odamegy a mozdulatlan szereplő elé, az író is előjön a háttérből.)* „A Vizitátorról nem beszélek, mert ő nem hivatkozik Istenre, hanem saját normái szerint gyakorolja a mesterségét. De Ön!” Egészen mostanáig Ön valóban a Rabbi álmát próbálta valósítani. De nem tudom *(fejét rázva)*, eleget gondolkodott-e azon, mit szólna ehhez a Mester. Ő nem váratlanul menekült el a királyvá válasz-

tás elől. Láttam, hogy a szegényeket nem úgy kell megetetnie, hogy megteremti a jólét országát számukra. Nem véletlen, hogy mindenekelőtt tanított. Sem a jólét, sem az államalapítás nem kapott ebben helyeslő hangot követői számára. Hogy a jólét miért nem, ahhoz egy indiósval kellene beszélgetnünk. S hogy az államalapítás miért nem? Ettől a zsákutcától akarta megkímélni követőit, amelybe Ön, Páter Provinciális éppen most beleesett.

Író: De kedves Lukács, ha nem hevíttem túl görög temperamentumát, megkérdezném, mire gondol?

Lukács: Arra, hogy ez a provinciális nem egy provinciális, hanem két provinciális.

Író: Nem értem.

Lukács: Nem érti? Figyelje csak meg – de hisz jól ismeri! – van egy provinciális, aki a Mesterre hallgat, és egy másik, aki okosabb akar lenni a Mesternél. Az első jót akar az indiósoknak. A második ennek érdekében a Mestertől elszakító eszközökkel él.

Író: Kedves Lukács! Kár ebből ilyen nagy ügyet csinálni. Hiszen nem történt erőszak, nem folyt vér, megengedi ugye, hogy berendezkedjünk a második jelenethez?

II. jelenet

A szín sötét. Lukács előtérben, az Író a háttérben körvonaláival rajzolódik ki halvány fényben. A belső tanácssteremből a Provinciális hangja hallatszik ki.

Provinciális: *(egyre fokozódó szenvedéllyel):* Paraguay és Uruguay keresztény telepítményeinek páterei! A királyt félrevezették! Ez bűntény a katolikus Főlséggel szemben. Besúgás, rágalmozás és hazugság útján most merényletet akarnak elkövetni Rendünk ellen. Veszélybe akarják dönteni a keresztény indiósok lelki üdvösségét. Ilyen esetben ellenállást tanúsítani hitbéli kötelesség.

Lukács: *(Közbeszól)* Figyeli, Hochwelder úr? Melyik provinciális beszél most?

Provinciális: Isten kiköpné a szájából minket, ha most langyosok maradnánk!

Lukács: *(ismét megszólal)* Uram, hallott már ilyen Szentíráselemzést?

Író: Legyen türelmes, Lukács kérem!

Provinciális: Isten most nyílt vallomást követel tőlünk Országá védelmében. Páterek! Az indiósok népe őrizze meg nyugalmát. A Jézus-atyák maguk fognak dönteni.

Lukács: *(újra szólni akar, de az*

Író: *ujját szája elé téve lepisszegi. Behívja Querinit, az melléje áll, a háttér halvány fényébe. Provinciális és Kun bejönnek oldalról.*

Páter Kun: Páter Provinciális! A vizitátor embereit lefegyvereztük. Az indiósok harcra készen állnak és várják parancsait.

Provinciális: Köszönöm, Páter. *(elbocsátja)*

Querini: A mi Urunk Jézus Krisztus irgalma és szeretete nevében beszélgetést kérek, Páter Provinciális.

Provinciális: *(csodálkozva)* A mi Urunk Jézus Krisztus irgalma és szeretete nevében?

Querini: Igen.

Provinciális: Tessék, Señor. Ön is itt rekedt, mint a többi külföldi átutazó? Kérem foglaljon helyet! *(Az íróasztal előtti székre mutat.)*

Querini: *(szeliden)* Köszönöm, de nem itt. *(mutat ő is a székre)*

Provinciális: Talán útközben óhajt beszélni? Menjünk

akkor a spanyolok kihallgatására.

Querini: Nem. Volna szíves... *(most ő kínálja az íróasztal előtti széket)* itt helyet foglalni.

Provinciális: Hogyan? *(fejét rázza)*

Querini: *(Ő megy az íróasztal mögé, és leül a Provinciális székébe.)*

Provinciális: *(Némán nézi.)*

Querini: Tessék foglaljon helyet.

Provinciális: Kicsoda Ön? *(állva marad)*

Querini: *(nyugodtan ülve marad, alázattal mondja):* Minimus Servus servorum de societate Jesu. A Jézus Társaság egy csekély szolgálója

Provinciális: Nem hiszem, Ön nem jezsuita.

Querini: Ótisztelendősége, Rendünk Generálisa úgy látta célszerűnek, hogy legátusát ebben az öltözékben küldje önökhöz.

Provinciális: Ön a legátus! Az Isten küldte segítségül a veszély órájában!

Querini: *(komolyan)* A veszély órájában. *(Atnyújt egy levelet.)* A megbízatásom.

Provinciális: *(leül, olvas, majd feláll)* Alázattal várom parancsait.

Querini: Mint a Rendfőnök legátusa, megparancsolom önnek, intézkedjék, hogy a spanyol Vízitátor azonnal kapja vissza hatalmát!

Provinciális: *(felkiált)* Uram Istenem!

Querini: *(egészen szelíden)* Intézkedjék, hogy a spanyol Vízitátor azonnal kapja vissza a hatalmát!

Provinciális: *(halkan)* Uram, Istenem:... De Páter, maga volt a tanúja az ellenünk irányuló önkénynek...

Querini: *(élesen)* ... és nem engedem meg, hogy mi is ugyanezt tegyük.

Provinciális: A Vízitátort azért küldték, hogy letörje államunkat!

Querini: Én nem mentem őket.

Provinciális: A király ítélete csalás és rágalom alapján jött létre!

Querini: Azt is tudom. De minden nagyon jól beleillik a terveinkbe.

Provinciális: *(kis szünet után):* Nem értem...

Querini: Egy olyan világban, amelyben kiirathatatlannul uralkodik az aljasság és a haszonlesés, vakmerően arra vállalkoztunk, hogy Krisztus tiszta szavát ide átültsük. Túlzott magabiztosságunkban a lélek érdekét felcseréltük azzal a törekvéssel, hogy átalakítjuk ezt a világot. Misszióntól elvakítva az indiók népe most tőlünk várja nemzeti szabadságát. Pedig tudjuk, hogy mi nem védhetjük meg őket a hatalmasoktól. Nekünk az a dolgunk, hogy a kétségbeesettek, az elnyomottak, a szenvedők útját könnyítsük lelki hazánk felé. Az elnyomók bűnei felett Krisztus ül majd törvényt, az erőszak elszenvetői is ott nyerek el majd kárpótlásukat. E világ nem alkalmas Isten Országának megvalósítására.

Provinciális: Ezzel ön az erőszak oldalára áll.

Querini: Ezt is vallom, ha így remélem felébredtetni a hatalmasok szívében a keresztény erényeket. Itt Paraguayban is eszerint kell cselekednünk.

Provinciális: Ezzel feláldoznánk 150 000 indiót.

Querini: Ezt az áldozatot is meg kell hoznunk, Isten nagyobb dicsőségére.

Lukács: *(fejéhez kap)*

Provinciális: És elriasztunk száz és százezer indiót, aki kész Krisztus követésére.

Querini: Ilyen keresztényeket nem óhajtunk. Ezek a mi szent vallásunkat biztonságnak, élelemnek, szabadságnak, politikának tekintik. De Isten nem politikus. Amit pedig mi itt üzünk, az indiókkal együtt, az politika. És ez a politikánk egyre élesebben irányul az európai katolikus fejedelmek ellen. Ezek a fejedelmek egyre inkább ellen-ségeink lesznek. És ez egész rendünket szerencsétlenségbe taszítja. Paraguay-i államunkat fel kell adnunk.

Provinciális: Gondolja meg, mit rombolnak szét örökre! Megsemmisítjük a háborúval és balsorsral megvert népek reményességét, a reményt egy olyan birodalomban, amely csak az istenhitből nőhet ki!

Querini: Ez a remény hiábavaló. Mentsük meg a lelkeket!

Provinciális: Soha és sehogy nem menthetjük meg a lelkeket, ha védtelenül átengedjük őket az elnyomásnak. Egyértelműen a szegények, az elnyomottak mellé kell állnunk.

Querini: Ezt nem tehetjük. Ez nem volna okos. Ez felmerhetetlen károkat okozna szent vallásunknak...

Lukács: *(égnék emelt kezekkel, kiabálva ugrik fel)* Rabbi! Mesterem! *(ezt már lemondóan, csak mondja)* Mennyire vigyáznak követőid, hogy csak bölcsen és megfontoltan cselekedjenek, kövessenek!

Író: *(előrejön)* Mi baj, kedves Lukács? Azt hittem, a legátus végre az ön kedvére beszélt.

Lukács: A legátus fázik attól, amitől én is óvtam a Provinciális: jólétért-megkeresztelkedőktől, államalapítástól. Igaza van. De attól is fázik, hogy politika nélkül, de egyértelműen a szegények és elnyomottak mellé álljon. Ehelyett a legátus politizál – a hatalmasok oldalán. A Rend fennmaradása érdekében gondosan ügyel, hogy ujjat ne húzzon velük. Annyira félti a Jézus-társaságot Jézus sorsától, hogy a Mester tanúságtételeit is csak részben veszi tudomásul. Így nem kell semmi veszélyeset vállalnia. *(odalép a legátus elé):* Legátus úr! Maga a szegények oldalára álló paraguay-i akciót politikának bélyegezte. Attól kezdve, hogy kézbe vették a kardot, az is lett. De mondja meg: Minek tartja ezt a spanyol király érdekeit szolgáló akciót? Maga felrobbantja a dél-amerikai indián közösségeket csak azért, hogy *(egy kicsit kifelé fordul a nézők felé)* a Rend tovább mondhassa a Dominus vobiscumot és önök királyok gyóntatói lehessenek?

Író: Kérem Lukács, ne ragadtassa el magát! Gondoljon az evangéliumára!

Lukács: Másra sem gondolok, Legátus úr! Az evangélium így hangzik: „Hirdessétek az evangéliumot minden népnek... tegyetek tanítványommá minden népet!” Vagyis Krisztus tiszta szavát igenis ültessétek el a sáros világba! Az evangélium így hangzik: „Térjete meg és közzöttetek van az Isten Országá!” Vagyis ez a világ alkalmas az Isten Országának megvalósítására. Az evangélium így hangzik: „Éheztem és ennem adtatok, rabságban voltam és velem tartottatok...” Vagyis a halál utánra utalni azt, amit itt kell megtenni, ez képmutató szemforgatás. Ezt a földet siralomvölgynek tartani a Mester reményének lehazudása. Az evangéliumban végül pedig ez áll: „És akkor Kaifás elé vitték őt... Pilátus elé vitték őt...” Hát így állt Ó Kaifás és Pilátus oldalán!

Író: Kissé merész Ön, Lukács evangélista! Ha nem maga mondaná ezeket, talán...

Lukács: ... Eretneknek és felfogatónak tartana?

Író: Tulajdonképpen igaza van. Dehát mit kellett volna tenniük?

Lukács: Most én szeretném kérni, hogy lássuk tovább. *(állókép vége)*

Querini: Ha megnyugtatja, mi csak eszközök vagyunk a Szentatya kezében... Ön tartományfőnök. Nem szükséges az engedelmisségi fogadalmat magyaráznom... Azonnal eleget tesz a parancsnak és végrehajtja a királyi ediktumot.

Provinciális: Ne kívánja ezt tőlem... Kérem alázattal: gondolja át még egyszer! Én engedelmeskedem... Kész vagyok minden parancsát izzó meggyőződésemmé tenni... de kérem: Irgalmazzon 150000 keresztyének, ne szolgáltatssa ki őket egyetlen szóval a rabszolga-kereskedőknek és kizsákmányolóknak. Ne adja nekem ezt a parancsot... én nem tudom... kérem... mélységes alázattal... *(letérdel)*

Querini: Feleljen: helyesnek tartja a parancsot?

Provinciális: *(hallgat)*

Querini: Feleljen: mint engedelmes, hajlékony vesszőt, kezembe adja magát?

Provinciális: *(lehorgasztja fejét, hallgat)*

Querini: Bocsánat a tévedésért. Ön nem a paraguay-i tartományfőnök, ugye?

Provinciális: *(összerezzen, gyorsan föláll):* Az ön parancsát jónak és helyesnek tartom. Minden erőmmel végrehajtom. Nem kívánok egyéb lenni, mint a Rend akarat nélküli eszköze.

Querini: Krizstus, a mi Urunk irgalma és szeretete segítse Önt mindenben...

Páter Kun: *(Bejön)*

Querini: Köszönöm a vendégszeretetét, Páter Provinciális! *(megöleli)*

Provinciális: Isten önnel, Señor Querini! *(állókép)*

Lukács: Provinciális! *(szelíden mellé lép)* Miért tette le a kardot? Mert a Mestert megértette? Megértette, hogy a szeretet célját csak a szeretet eszközeivel lehet szolgálni? Vagy miért tette le a kardot? Mert a Rend érdeke így kívánta? Vagy mert engedelmisséget fogadott? Ha nem engedelmeskedik, nem tartományfőnök többé?

Író: Dehát miért kell szembeállítani a kettőt: Jézust és a Jézus Társaságot?

Lukács: Nem én állítottam szembe. De tény, hogy ez az ember nagyon vergődik. Fegyver vagy engedelmisség? Ó, ha a kettő közül az egyik legalább a Mester hangja lenne! *(szomorúan visszaül, állókép vége)*

Páter Kun: Várja a gyűlés, Páter Provinciális.

Provinciális: Tudom... vár a gyűlés

Páter Kun: Össze kell szednünk magunkat a harcra. Meggyőződésem, hogy végső soron győzünk. De ha bukkunk is becsülettel.

Provinciális: Össze kell szednünk magunkat... Páter Kun, mégegyszer beszélni akarok a Vizitátorral, négy-szemközt.

Páter Kun: A Vizitátort azonnal előállítom.

Provinciális: Páter Kun, lehet, hogy egy és más megváltozik... Bízna bennem az emberek?

Páter Kun: Páter Provinciális, Ön parancsol, és mi engedelmeskedünk!

Provinciális: És ön, bízna bennem?

Páter Kun: Jobban, mint magamban, Páter Provinciális. És engedelmeskedem még akkor is, ha ezt az engedel-

mességet magamtól megtagadnám.

Provinciális: Köszönöm. Menjen. A gyűléstől türelmet kérek. Küldje a Vizitátort.

Páter Kun: *(el)*

Provinciális: *(leül az íróasztalhoz, ír, tétovázva összetépi, végül megírja)*

Vizitátor: *(Belép megkötözve)* A kezében vagyunk Páter Provinciális. *(dacosan)* Kihallgatásra nincs szükség. De nemsokára megtudja, mit tesz fellázadni ellenünk.

Provinciális: Nem lázadunk fel... Meggondoltuk magunkat... Az ön kezébe adom magamat.

Vizitátor: Az én kezembe? *(felemeli összekötött kezét, nevet)* Hiszen az ön foglya vagyok.

Provinciális: *(leoldja a köteleket)*

Vizitátor: Mit jeleltsen ez? *(átalakulóban)*

Provinciális: Itt a felhívás. *(átadja a lapot)* Meggondoltam magam. Belátom, nincs igazam.

Vizitátor: Nincs igazuk?

Provinciális: Világosan felismertem, hogy a király vizitátora jog szerint járt el. A lázadásért kérem megbüntetésünket.

Vizitátor: Nem értem. Egyetlen ezreddel elintézhetnek minket. Ami pedig a büntető expedíciót illeti, évekig tartó háborúra készülhetnének fel, amíg az Spanyolországból ideér.

Provinciális: Nem akarunk háborút. Megadjuk magunkat foglyaainknak...

Vizitátor: Hirtelen sugallatra teszik?

Provinciális: Érett megfontolás nyomán tesszük.

Vizitátor: *(Fejét csóválva)* Ez nekem jó. De készüljön föl, hogy saját emberei megrohanják.

Provinciális: Ön nem ismeri a fegyelemnek azt a fokát, amely a mi Rendünknek sajátja.

Vizitátor: Különös emberek maguk... Először úgy védekeznek, hogy az embert elismerésre készítetik... aztán... Ez persze nekem jó *(megy, de még visszafordul és megnézi a Provinciális)* De tulajdonképpen kár...

Provinciális: A földesurak és a kereskedők dicsőíteni fogják önt.

Vizitátor: *(ismétli)* Tulajdonképpen kár... *(gyorsan el)*

Provinciális: *(az íróasztalra támaszkodik, majd a keresztet nézi és imádkozik)* A mi Urunk Jézus Krisztus irgalma és szeretete...

Lukács: *(az íróhoz, feszülten figyelve)* Most!... Most van itt a pillanat! A két provinciális közül melyik hal meg?

III. jelenet

A páterek gyűlése véget ért. Kun nehezen adja be a derekát. Közben az indiő törzsfő jön be.

Provinciális: Páter Kun, a többi páter elfogadta és elismételte a parancsot. Ismétlje el ön is! Valamennyi településünkön végre kell hajtanom indián hadseregünk lefegyverzését. Köteles vagyok a fegyvereket, lőszert, minden hadfelszerelésemet átadni a spanyoloknak.

Páter Kun: Mielőtt a parancsát elismételném, alázattal kérem, tárja fel okát ennek a hirtelen véleményváltozásnak, magyarázza meg parancsa hátterét.

Provinciális: Ismétlje a parancsot!

Törzsfő: *(bejön, meghajítja fejét)* Tisztelendő atyánk, várjuk parancsait!

Provinciális: Engedelmeskedtek nekem?

Törzsfő Engedelmeskedünk. (*tétovázva*) De a spanyolok visszakapták a fegyvereiket... Tisztelendő atya, miért nem vezetsz harcra minket?

Provinciális: Megparancsolom, hogy oszoljatok szét. Megparancsolom, hogy térjete vissza közösségeitekbe és engedelmesen szolgáljatok a helyünkbe lépő spanyoloknak... Fohászodjatok Istenhez, hogy az Ő irtalma legyen veletek. Maradjatok erősek a megpróbáltatásban, legyetek állhatatosak a szenvedésben és tőrjete engedelmisséggel... Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. (*áldást ad*)

Törzsfő: Amen. (*az áldás után felállva tanácstalanul toporog*) Tisztelendő atya, kérlek, magyarázd meg szavaidat!

Provinciális: Mi jezsuiták elhagyjuk Paraguayt.

Törzsfő: A tisztelendő atyák elhagynak minket?

Provinciális: Ezentúl a spanyoloknak engedelmeskedtek.

Törzsfő: Ezentúl a spanyoloknak engedelmeskedünk? A spanyoloknak? A rabszolgatartóknak? Nem... Nem!

Provinciális: Magatokra kell venni a keresztet.

Törzsfő: Adjuk magunkat minden ellenállás nélkül a spanyolok kezére?

Provinciális: Gondoljatok a mi Urunk szenvedésére.

Törzsfő: Ha elmentek, mindent elveszítünk. Falvainkat... Földjeinket... Nyájainkat... Parancsold meg Tisztelendő atya, hogy a szemed előtt szúrjuk magunkba a késünket... De ne kívánd egész népünk pusztulását! Nem engedelmeskedünk a spanyoloknak, ők megcsúfolják a jó Krisztust. Az ő Krisztusuk mindent elvesz tőlünk. Engedd, hogy a jó Krisztus megvédjen minket. Vezess minket harcra Tisztelendő atya! (*letérdel*)

Páter Kun: A kereszténység ezen a földön veszélyben van. Most hallhatta Páter Provinciális. Vezessen harcra minket, mindnyájunkat. (*letérdel*)

Provinciális: (*görcsösen markolja a széket*) Ki rendelte, hogy előttem térdeljete? Nem vagyok sem Isten, sem király. Alljatok fel! Kun páter majd megviszi üzenetemet.

Törzsfő: (*meghajolva el*)

Provinciális: Páter Kun! Hallotta parancsodat. Ismételve, aztán menjen és fegyverezze le az indiákat és jelentse a Vizitátornak parancsaim végrehajtását. (*K. felpattan*)

Páter Kun: Amit ön parancsol, bűn. Ha bűnt parancsolnak, nem kell engedelmeskedni!

Provinciális: Hanem? Mit tesz?

Páter Kun: Magam állok az indió nép élére, és utolsó lehetetünkig harcolunk az ellenség ellen!

Provinciális: Ön már nem jezsuita többé.

Páter Kun: Talán már rég valamennyien nem vagyunk azok. Isten azt akarta, hogy a világot megváltoztassuk. És mi itt, Paraguayban megváltoztattuk. Bocsásson el a Rendből, de ezt a művet nem hagyom. Utolsó lehetetemig ott fogok állni a szegények, gyengék, elnyomottak oldalán.

Provinciális: Le fogom tartóztatni önt.

Páter Kun: Próbálja meg. Ott talál az én indió népem között.

Provinciális: Kun!

Páter Kun: Páter Provinciális!

Provinciális: Teljes komolysággal beszélek. Le kell önt tartóztatnom. A spanyolok el fogják önt ítélni... Semmit

sem tehetek magáért!

Páter Kun: Jöjjön értem a Vizitátor: az indiókhoz!

Író: Most én szakítanám félbe egy pillanatra a játékot. Roppant érdekel, mi a véleménye erről a magyarról?

Lukács: Már elmondtam amit kellett. Ezzel a lépésével megszűnt ő alakítani a világot. A világ rántotta le őt.

Író: (*Kunhoz lép, aki a provinciálissal együtt mozdulatlanul áll*) Kedves barátom, megvallom, hogy a maga szenvedélyessége ragadott meg engem a legjobban a darabom írása közben. Sokat gondolkodtam azon, hogy kinek van igaza. Nagyon hajlok arra, hogy mindent figyelembe véve önnek...

Lukács: Mindent figyelembe véve, csak az evangéliumot nem.

Író: Téved Lukács. És most én is a Szentírásra hivatkozom. Tud-e arról, hogy az izraeliták számára is volt egy előkészítő korszak, amikor és ahol szent volt a harc? Ne feledje, hogy az indiók még nem értek meg Krisztus evangéliumára. Ne feledje, hogy minden előkészítés, minden átmenet nélkül nem kívánhatjuk, hogy odanyújtsák a másik arcukat. Engedjük meg nekik a szent harcot. Sőt vezessük ezt a szent harcot!

Lukács: Mi nem engedhetjük nekik a szent harcot – de nem a Mester nevében. Mi vezethetjük a szent harcot – de a Mester nem vezet. Mint ahogy kora népét sem vezette a római elnyomók ellen. A szegények és elnyomottak oldalán állt, de nem fegyverrel a kezében. A Szeretet-Isten bizonyos abban, hogy Szeretet Országot csak szeretettel lehet csinálni. Békességteremtéssel, szolgálattal, adással. És a páter ne ringassa magát abban a hitben, hogy ha meghal a harcban, úgy hal meg, mint a Mester. Mert a Mester egészen máshogy halt meg...

Író: Önnek, Lukács, nincs semmi realitás-érzéke.

Lukács: A Mesternek sem volt. Pontosabban azért ölték meg olyan hamar. Úljön le és nézzük a siralmas véget.

Zárójelenet

(*A provinciális szobája. Magában áll. Kintől behallatszik a harc. Indió házaspár siet be.*)

Férfi: Atya, védjen meg minket a spanyoloktól!

Nő: Jóságos Atyánk, szabadítson meg minket a gonosztól!

Provinciális: Ki küldött ide titeket?

Férfi: Senki. Magunktól jöttünk.

Nő: Atyánk, mentse meg gyermekeinket! Nem akarjuk, hogy a spanyolok rabszolgái legyenek!!

Férfi: Mi itt akarunk élni. Kergesse el az ellenségeinket!

Provinciális: Ti megkeresztelkedtetek. Magyarázzátok el nekem, hogy miért lettete keresztények?

Férfi: Mert a te Krisztusod enivalót ad nekünk.

Nő: És ruhát.

Férfi: Házakat épít nekünk. Fegyvereket ad, erőssé tesz minket.

Nő: Megvéd a rabszolgaságtól, megvédi gyermekeinket.

Férfi: Aki Őt tiszteli, jutalmat nyer.

Nő: A te Krisztusod kell nekünk, Atya!

Provinciális: (*kétségbeesetten feljajdulva*) Igen, ilyen Krisztust hoztunk nektek. De hazudtunk, rászedtünk titeket. Most meg kell majd látnotok: az igazi Krisztus nem táplál, nem ruház, nem óv meg... mert maga is szegény, meztelen, védtelen!!...

Lukács: *(felugrik)* Ez a második döntő pillanat! De mit tesz ezután a Provinciális? *(kint zaj, lövések hallatszanak)*

Provinciális: *(jóságosan megsimítva az indiákat)* Menjtek, kedveseim, rejtőztek el.

Vizitátor: *(Beront)*

Provinciális: Vizitátor úr, adjon parancsot a harc beszüntetésére.

Vizitátor: Késő. Talán nem tudja, hogy Kun páter az indiák élére állt? Páter Provinciális, Ön parancsolja meg az embereinek, hogy tegyék le a fegyvert!

Provinciális: *(pillanatnyi szünet)* Hallgatni fognak rám. Engedelmeskedni fognak nekem. *(kikiált)* A mi Urunk Jézus Krisztus irgalmára és szeretetére: Tegyétek le a fegyvert! *(pisztolylövések)*

Provinciális: A tartományfőnök parancsolja nektek: Tegyétek le a fegyvert! *(pisztolylövések, harci zaj)*

Provinciális: Ki megyek hozzájuk! Engedelmeskedni fognak! *(kimegy, lövések, harci zaj... egy külön lövés... hirtelen csönd... A provinciális jön sebesülten, utolsó erőfeszítéssel.)*

Vizitátor: *(hozzásiet)* Megsebesült?

Provinciális: *(nemet int)*

Vizitátor: Megsebesült. Ki mert fegyvert emelni Önre?

Provinciális: *(az íróasztalhoz támoľog, ráesik)*

Vizitátor: Saját emberei...?

Provinciális: *(a térképre mutat)* Ez tette!... Az... én... saját... művem... Ez az állam... ez az Isten Országának hitt Antikrisztus! *(a térképhez dűlőngél, leszakítja, a térképpel együtt a földre zuhan)*

Vizitátor: Alfonzó! Fernandez!

Katonák: *(Kunt hozzák megkötözve)*

Vizitátor: Lefegyverezték a lázadókat?

Katona: Megadták magukat. Furcsa módon, ahogy észrevették, hogy őt *(a Provinciálisra mutat)* eltalálták... vége lett a harci kedvnek.

Páter Kun: Páter Provinciális, oldozzon föl! Halálra ítélnék, agyonlőnek! Engedetlen szolga voltam!... vádolom magam!...

Provinciális: *(felemelkedik)* Megszegted engedelmességi fogadalmadat. A Provinciális elítél téged... Fegyvert fogtál rá... a Provinciális elítél téged... vért és szegyet hoztál a Rendre... a Provinciális elítél téged!

Páter Kun: Megbántam! Vádolom magam!

Provinciális: Bánd meg és megbocsáttatik néked... – mondja az úr. És én most föloldozlak a bűnöd alól, hogy... én is föloldozást nyerjek, mert...

Lukács: *(felugrik)* Itt az utolsó pillanat! *(a folytatásra leroskad)*

Provinciális: Eretnek meggyőződésemben... megmaradtam... *(fölkülvén)* és én... én nem bánom meg!

Páter Kun: Páter Provinciális!

Provinciális: Mondjunk le az Isten Országáról ezen a földön? Soha!... Szolgáljuk a hatalmasokat?... Soha!... Adjuk meg magunkat ellenállás nélkül?... Soha!... *(elhalkulóan)* Soha!... Soha!...

Katona: Uram, teljesítettük feladatunkat!

Vizitátor: Igen teljesítettük... Kár, nagy kár, Alfonzó Fernandez. Az Isten Országát elvitte az ördög. Végző *(A SZEREPLŐK A SZOKOTT MÓDON ÁLLÓKÉPBE MEREVEDNEK.)*

Író: *(feláll, nézi Lukácsot)*

Lukács: *(a provinciálishoz megy)* Az egyik provinciális megölte a másikat... *(lassan Kun páterhez megy)* „... kard által vész el”.

Író: Csak ennyi mondanivalója van? Könnyű a legyőzöttekre megjegyzést tenni.

Lukács: Ön szerint az a tragédia, hogy a spanyolok győztek. Szerintem az, hogy a provinciális még utolsó pillanatában sem tudott elválasztani két igazságot egy tévedéstől. Isten Országának megvalósítását itt kell elkezdennünk. Ez az első igazsága a provinciálisnak. Aki ezt a túlvilágra utalja át, az reményt és feladatot egyaránt elrejt, s így a Mester ügye már nem méltó követésre, mert már nem is a Mester ügye. Hiszen ő azt hozta el, amiről tudta, hogy azt szíve mélyéről igényli az ember. Elsősorban a szegényeknek hozta, a kicsinyeknek, a kizsáftottaknak. Teljes tanúságával őmelléjük állt. Ez a provinciális második igazsága. A tévedése pedig az, hogy Isten Országának használna 12 ezred angyal segítségül hívása. A Mester ezt nem gondolta így. Amit elkezdnek fegyverrel védeni, az abban a pillanatban már nem a Szeretet Birodalma, megszűnt annak lenni.

Író: Maga az igazi szent kísérlet leírója, mondja meg: Ebben a fenyegető helyzetben mit kellett volna tenni?

Lukács: Fenyegető helyzet? Hát még mindig nem érti a Mestert? Isten Országá nem vagyon, nem pozíció és nem más ilyen dolog, amit külső erők fenyegetni tud.

Hang: „Ki ragadhat el minket Krisztus szeretetétől? Nyomor, vagy szükség, üldöztetés vagy éhínség, ruhátlanság, életveszély vagy kard? Hiszen meg van írva: „Minket mindenkor teértesd irtanak, s vágóbirkák módjára tartanak.” Biztos vagyok ugyanis abban, hogy sem halál sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövődők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban van, a mi Urunkban.”

Író: Hogy maga meg Pál apostol mennyire egyetértenek. *(fejét csóválva)* De ez itt, ebben a konkrét helyzetben mit jelent?

Lukács: Azt hiszem, uram, a mi válaszuk nem fog tet-szeni Önnek. De ha komolyan érdekli, megmondom: Be-állni a szegények, a kicsinyek és védtelenek közé védtelenül, és vállalni a sorsukat...

Író: Ez azt jelenti, hogy az indiák között kellett volna maradniuk, spanyol rabságban?

Író: És a rendi engedelmesség?

Lukács: Nincs és! Csak a Mester példája... De ezt már biztosan ismeri szintén Pál testvérem fogalmazásában:

Hang: „Ő, mint Isten, az Istennel való egyenlőségét nem tartotta olyan dolognak, amelyhez feltétlenül ragaszkod-jék, hanem szolgálai alakot öltött, kiüresítette önmagát és hasonlóvá lett az emberekhez. ... Megalázta magát, és engedelmeskedett az Atyának, mindhalálig, és pedig a ke-reszthalálig. Ezért Isten felmagasztalta, és olyan nevet adott neki, amely fölötte van minden névnek, hogy Jézus nevére hajoljon meg minden térd *(a szereplők ekkor moz-dulnak ki az állóképből és valamennyien letérdelnek)* a mennyben, a földön és az alvilágban, s minden nyelv hirdesse az Atya dicsőségére, hogy Jézus az úr – Kyrios: A Megváltó!

(az ének itt indul, egyre erősödve s a fény kialszik)

MIRCEA ELIADE:

Az örök visszatérés mítosza

Európa Kiadó, 240 old., füzve
300 Ft)

A nagyhírű francia valláskutató, antropológus és kultúrtörténész talán legismertebb műve az archaikus társadalomban élő, s a modern ember világmindenséghez fűződő viszonyát tárgyalja. (Egyéb, magyarra leford. műve: A szent és a profán, 1987)

ERICH FROMM:

Menekülés a szabadság elől

(Akadémia Kiadó, 260 oldal, füzve 374 Ft)

Fromm éles bírálatot mond az emberi személyiség kibontakozását akadályozó mindenfajta külső és belső korlátozástól. „Az ember karakterét, személyiségét nem az ösztönös szükségletek kielégítésének mikéntje határozza meg, hanem a szabadsághoz való viszony.” (Szerzőtől ismét

kapható: A szeretet művészete, 228 Ft.

Egyéb – T. D. SUZUKIval közös –

magyarra lefordított műve:

Zen-buddhizmus és pszichoanalízis,

1991)

G. S. KIRK:

A mítosz

(Holnap Kiadó, 326 oldal, füzve 410 Ft)

A szerző eme alaplóművében a mítoszt az emberi létet és szellemtörténetet átfogó kapcsolatrendszernek tartja. Továbbá: szerinte Robert Graves munkája a görög mítoszokról tökéletesen elhibázott, Kerényi Károlyé túl jungiánus, de bírálja a pszichoanalitikus megközelítéseket is (Freud, Jung, Róheim). Ezidáig a legjobb, magyarul olvasható elméleti mű a mítoszokról.

(Kapható még: Szabó György:

Mitológiai lexikon 1-2. az első kötet ára 765 Ft, a másodiké 440 Ft.)

HARMADIK

PART

POSTACÍMÜNK:

**H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.**

MEGJELENIK: TAVASSZAL–NYÁRON–ŐSZEL–TÉLEN

MEGVÁSÁROLHATÓ:

- Nagyobb budapesti és vidéki könyvesboltokban és még:
- Független Ökológiai Központ (Bp. III., Miklós tér 1.)
 - Ökoszolgálat (Bp. V. Széchenyi rkp. 7. V.-em.)
 - Rádió-pagoda
 - Tölgyfa Galéria (Margit hídnál Budán)
 - Waldorf-pedagógiai Alapítvány (Bp. I., Mária tér 3.)
- Régebbi számaink is kaphatók:**
- Pont Könyvesbolt-Kávézó (Bp. V., Mérleg u. 6.)
 - Katalizátor Iroda (Bp. VIII., Krúdy Gy. u. 4.)
 - Írók Könyvesboltja (Bp. VI., Andrassy út 45.)

ELŐFIZETÉS:

A szerkesztőség fenti címén a mellékelt megrendelőlappal, vagy hasonlóval.
Négy szám ára előfizetőknek 276 Ft, tehát minden negyedik szám ingyenes.

Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek. – Hogyan érvényesül ez?

Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges:

- **Publikálásra alkalmasnak tartjuk.** Ekkor megjelentetés után honoráriumot fizetünk.
- **Nem kívánjuk közzétenni.** Ekkor írásod információs tárunkba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetőek. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzéteszük a Harmadik Partban.

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár

ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD

A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig.)

Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható.

Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:

Harmadik Part Alapítvány, MHB 323–14742

A Harmadik Partban olyan HIRDETÉSEKET KÖZZLÜNK, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményes áron hirdetünk. Tájékoztató: Maurer György 115–0504

CONTENTS

- 4 **THE THREEFOLD SOCIAL ORGANISM AND EAST-EUROPEAN BREAKTHROUGH, 1919-1989**
A talk with KÁLMÁN István
"The system of Bolshevism, as I see it, was the Western state concept driven to absurdity. Therefore, we can easily see what has been covered up by economic welfare and stability to his day: that a centralized state with its bureaucratic machinery is unable to manage education, culture and economy."
- 12 **BARTOS Tibor**
ECONOMIST OF POVERTY
Economist of Poverty is to be the collective title of an international get-together of experts on the Economy of Shrinking (as opposed to Growth) in Hungary, Fall '94, organized by Foundations Autonomy and 3rd Shore. The author of this essay tells about a preliminary trip of his to the triple-border of Austria, Slovenia and Hungary, and his meetings with practicing economist there who take advantage daily of geography, hard times and heavy taxation.
- 27 **MONSPART Éva**
POVERTY IN THE HOUSE OF EUROPE
Account of a conference
- 28 **Herbert J.GANS**
WHAT IS THE USE OF THE USELESS POOR?
- 32 **FALUDI Erika**
DO IT YOURSELF!
Autobiographical report of a Budapest lady getting involved in reorganizing agricultural activity in the crisis-ridden region of Ormánság, Southern Hungary.
- 38 **THE FUTURE OF PROGRESS**
Report on a conference in Sweden: "Of the 800 million inhabitants of India, 600 million are living in the country. If all the "attainments" of modern agriculture are going to be applied there, what are we to do with about 580 million people? Shoot them?"
- 46 **GYÖRGY Lajos**
WHAT DOES IT MEAN TO BE MATERIALIST, MEAN, WHERE THERE IS NO MATERIAL ANY MORE?
A criticism of Theodore Roszak's "The Voice of the Earth".
- 52 **ODROVICS Imre**
MOTION
at the Constitutional Court to throw out compulsory military service.
- 54 **Satish KUMAR**
ELEMENTS OF ECOLOGY
Gaia, Deep Ecology, Permaculture, Bioregions and Creation Spirituality are five new ideas upon which we can build a more holistic world view.
- 57 **ZSOLNAI László**
ALTERNATIVE WORLDS (Annotation)
A criticism of Paul EKINS' book on the winners of the Right Livelihood Award
- 60 **GAIA NEWS**
- 62 **Gregory BATESON**
TWO METALOGUES
Why this mess all the time? Why the French?
- 67 **MARAFKÓ László**
HOWEVER
- 68 **Martin PALMER**
THE TALE OF THE TWO TRADITIONS
- 70-71 Works by **SZÁNTÓ Éva**
- 72 **THE HOLY EXPERIMENT**
Version of the drama F. Hochwelder
- 10,26,37 Drawings of **SIMON Zsolt**

*Bartos Tibor • Faludi Erika • Kálmán István
György Lajos • Zsolnai László • Gregory Bateson
Satish Kumar • Martin Palmer
Herbert J.Gans*

- *A szegénység közgazdái*
- *A szociális organizmus
hármastagozódása és a
kelet-európai áttörés 1919-1989*
- *Mire szolgálnak az
érdemtelen szegények?*
- *Csináld magad !*
- *A fejlődés jövője*
- *Alternatív világok*
- *Indítvány az Alkotmánybíróságnak*
- *Miért lesz mindig rendetlenség?*
- *Két hagyomány története*
- *A szent kísérlet*

HARMADIK PART: 1124 BUDAPEST, NÉMETVÖLGYI ÚT 120.

Ez a szám a MILIEUKONTAKT OOST-EUROPA támogatásával készült